

בארה"ב, כמו כן הכין איורים לספריו של סריסטאן זרה. מארקוסיס נפטר בהיותו בן 50.

Laurencin, Marie **לוראנסן, מארי**
1883-1956
ציירת צרפתייה. נולדה ופעלה בפאריז. ידועה בעיקר בזכות ציוריה בצבעי מים עדינים בדרך כלל של נשים עם מבט נוגה. למדה ציור באקדמיה הומבאר (HUMBART) ביחד עם ג'ורג' בראק. התגוררה במונמארטר בסמוך לקוביסטים, אם כי לא הושפעה מעבודתם. סגנון עבודותיה הקנו לה את הכינוי 'הפוביסטית' (ע"ע מאטיס). לוראנסן היתה ידידתו של גיום אפולינר וציירה מספר דיוקנות של חוג ידידיהם, ביניהם פיקאסו, גרטרוד שטיין ועוד. ב-1924 הוזמנה להכין תפאורה עבור הבלטים הרוסיים של דיאגילב וב-1928 תפאורות לתאטרון הקומדי-פרנסיז. המשיכה לצייר עד מותה בגיל 73.

Utrillo, Maurice **אוטריו, מוריס**
1883-1955
צייר צרפתי. זכור בזכות נופי הבתים של רובע מונמארטר בפאריז. נולד בפאריז. בנה של הציירת סוזאן ואלאדון (ע"ע). מאחר ולא ידוע מי היה אביו, ניתן לו שמו ע"י מבקר האמנות הספרדי מיגואל אוטריו. אמו עודדה אותו ללמוד ציור בתקוה לגמול אותו ע"י כך מאלכוהול, אליו התמכר כבר בגיל צעיר ביותר. אוטריו זכה להצלחה אמנותית ומסחרית מידית בזכות נופי פאריז, אותם הציג כבר בגיל 19 (1902). נודע בעיקר בזכות 'התקופה הלבנה' (14-1908). מכאן ואילך חזר על אותם נושאים. בשנים האחרונות לחייו כמעט ולא יצא מפתח ביתו (צייר מגלויות דואר) כשהוא מתמכר לשתייה וציור. נפטר בהיותו בן 72 בעיירה קטנה בצרפת. עם זאת, אין ספק שיכולתו של אוטריו להפיח רוח חיים בציור קיר פשוט, מעמידה אותו בשורה אחת עם גדולי אמני המאה.

Orozco, Jose Clemente **אורוסקו, חוזה קלמנטה**
1883-1949
צייר מקסיקני. מגדולי אמני ציור הקיר במאה ה-20. בן למשפחה רבת השפעה, שאילן היוחסין שלה תחילתו בספרדים כובשי מקסיקו. משפחתו עברה למקסיקו סיטי עוד בהיותו ילד. כאן ראה בסמוך לביה"ס את סדנת ההדפסים של האמן המאקסיקני חוזה גואדלופ פוסאדה, שדימויו רבי העוצמה היוו את הכרותו הראשונה עם עולם האמנות. כתוצאה מכך גם החל ללמוד ציור בשעורי ערב באקדמיה. עם גמר ביה"ס העממי נשלח לתיכון מקצועי ללמוד אגרונומיה ובהמשך עבר לשרטוט אדריכלי. כאשר איבד את ידו, בתאונה במעבדה, בגיל 27, ניתנה לו הרשות מהוריו לחזור ללמוד ציור באקדמיה. בין תלמידי כיתתו התיידד עם ג'רארדו, ששינה את שמו לידוקטור אטל (Doctor Atl), על-מנת לשוות לשמו צליל אצטקי. בתקופה זו החל אורוסקו לצייר נושאים מחיי היומיום של העם המקסיקני. ב-1910 יסד ד"ר אטל יחד עם צעירים אחרים, כולל אורוסקו, את ארגון האמנים המקסיקנים במטרה לקבל הזמנות לציורי קיר בבנייני הממשלה. באותה שנה פרצה מהפכה במקסיקו וארגון האמנים התפרק. שבתת סטודנטים גרמה גם לסגירת האקדמיה

Gropius Walter **גרופיוס, וולטר**
1883-1969 אדר'. ר' אוואנגרד גרמני והבאוהאוס עמ' 514.
Chareau, Pierre **שארן, פייר**
1883-1950 אדריכל צרפתי. ר' עמ' 582.
Chanell, Gavriel **שאנל, גבריאל**
1883-1971 אופנאית צרפתייה. ר' עמ' 582.
Golosov, Ilya **גולוזוב, איליה**
1883-1945 אדריכל. ר' עמ' 492.
Gan, Alexei **גאן, אלכסיי**
1883-1940 מעצב. ר' עמ' 492.
Heckel, Erich **הקל, אריק**
1883-1970 צייר גרמני. ר' עמ' 472.
Pan, Abel **פן, אבל**
1883-1963 צייר. ר' עמ' 422.
Chaikin, Benjamin **חייקין, בנימין**
1883-1950 אדריכל. ר' עמ' 548.
Levy, Alexander **לוי, אלכסנדר**
1883-1942

Bartning, Otto **בארטנינג, אוטו**
1883-1959
אדריכל גרמני. למד בביה"ס הגבוה לטכנולוגיה בברלין וקארלסרוואה. היה מנהל (30-1926) בית הספר ללימודי אדריכלות בווימאר (לאחר שהבאוהאוס עבר לדסאו). התמחה ונודע בעיקר בזכות תכנון בנייני כנסיות פרוטסטנטיות בגרמניה. מתחילת שנות העשרים ניתן לגלות ביצירותיו השפעה אקספרסיוניסטית. לקראת שנות ה-30 התקרב לסגנון המודרניזם. אחרי מלחמת העולם השנייה תכנן מספר כנסיות בשיטת הבניה הטרומית במסגרת המאמץ לשיקום גרמניה מחורבותיה. נפטר בהיותו בן 76.

Metzinger, Jean **מטצינגר, ז'אן**
1883-1956
צייר צרפתי. נולד ב-נאנט. בצעירותו עבר כמה השפעות (אנגר, ניאו אימפרסיוניזם, פוביזם), עד שהצטרף לחוג הקוביסטים (1908) שגרו במונמארטר. חיבר ביחד עם אלבר גלייז (ע"ע) את הספר 'על הקוביזם' (1911). לעת זו עבר למונפארנאס והצטרף לקבוצת 'חתך הזהב'. מטצינגר המשיך לצייר בסגנון הקוביזם עד מותו בהיותו בן 73.

Marcoussis, Louis **מארקוסיס, לואי**
1883-1941
צייר יהודי פולני מאסכולת פאריז. נולד בוורשה. שמו המקורי לודויג מרקוס. למד אמנות באקדמיה ב-קראקוב. עבר לפאריז בגיל 20 (1903). כאן למד באקדמיה ז'ולין. בהמשך עבד למחיתו כקאריקאטוריסט. בשנת 1910 פגש במונמארטר את בראק, פיקאסו, אפולינר, מאקס ז'אקוב וידידיהם והם שייצרו את הקשר בינו לבין קבוצת 'חתך הזהב' במונפארנאס. בהמשך הציג פעמיים עם קבוצה זו ב-1912 ושוב לאחר המלחמה ב-1920. מכאן ואילך נחשב לאחד הנציגים החשובים - אם גם הצנועים יותר - של הקוביזם; סגנון שפירש אותו בדרך שנאמר עליה, שיש בה פיוטיות וליריות מוסיקלית. בשנות ה-20 הציג בגלריה 'דר סטורם' בברלין (ע"ע ואלדן) ובשנות ה-30 ביקר והציג

הצלחתו הראשונה היתה כאשר הוזמן לעצב מחדש שתי מצלמות של חברת 'קודאק' (1927), מכאן ואילך המשיך לעצב מצלמות עבור החברה. הצלחתו של טיג התבססה על הדגשת הצורך בשיתוף פעולה בין המעצב ומהנדסי היצור התעשייתי. ב-1930 עיצב מכוניות חדשות (MARMONIC) וב-1939 עיצב מספר ביתנים ביריד הבייל בניו-יורק. שנה לאחר מכן הוזמן לעצב את יריד 'שער הזהב' בסן פרנסיסקו. טיג המשיך לפעול בהצלחה מרובה עד מותו בהיותו בן 77.

עיצובים נוספים: קרונוט רכבת, תחנות דלק וציוד משרדי. כמו כן עיצב את ריהוט האקדמיה של חיל האוויר האמריקאי בקולורדו עיצוב בנין M.O.S ופנים מטוס באינג 707. טיג כתב מספר ספרים:

*DESIGN THIS DAY - Technique of order in the machine age" (1940; 1949).

*LAND OF PLENTY - A summary of possibilities" (1947).

מעצבים אמריקאים נוספים (ע"ע):

1893-1986	Lowey, Raymond
1893-1958	Bel-Geddes, Norman
1904-1972	Dreyfuss, Henry

דודוק, ויליאם
Dudok, Willem
1884-1974 אדריכל. ע"ע 1919 אוואנגארד הולנדי.

קאהנווילר, דניאל-הנרי
Kahnweiler, Daniel-Henry
1884-1976

סוחר אמנות צרפתי. נולד ב-מאנהיים גרמניה, למשפחה יהודית. זכור היום כראשון התומכים בזרם 'הקוביזם'. בצעירותו למד מסחר, אך בחר בתחום האמנות ופתח גלריה משלו בפאריז בהיותו בן 23 (1907). מלכתחילה החל מתעניין באמנים הצעירים פאבלו פיקאסו, ג'ורג' בראק, אנדרה דרן, מוריס וולאמן, פרנאן לגיה, חואן גרי ועוד. הארוע המפורסם ביותר מתקופה זו היה רכישת תמונתו של פיקאסו 'העלמות מאבניון' (1907). בנוסף לסחר בתמונות עסק בהוצאה לאור של חוברות וספרונים על נושאים שונים, פרי עטם של גיום אפולינר (עם איורים של אנדרה דרן), מאקס ג'אקוב (עם איורים של פיקאסו), אופרה (מערכה אחת) של המלחין הצרפתי אריק סאטי (עם איורים של בראק) וכן יצירות של אנדרה מאלרו, ג'ורג' לימבור ועוד. לאחר המלחמה חזר קאהנווילר לצרפת (התאזרח 1937). עם פרוץ מלחמת 1939, למזלו, בשווייץ, אבל השלטונות סגרו את הגלריה, בגלל אזרחותו הגרמנית, ותכולתה הוחרמה. לאחר המלחמה ערכה הממשלה הצרפתית סדרת מכירות פומביות (1918-20) שחיסלה את האוסף, לדאבונו של קאהנווילר - אלא שבדיעבד התברר, שלאמנות המודרנית חוג רחב למדי של מעריצים וקונים, שהיו מוכנים, להפתעת הציבור, לשלם מחירים גבוהים למדי עבור תמונות אלו. לאחר המלחמה פתח גלריה חדשה בשם סימון (SIMON, 1920). בתחילת מלחמת 22 מכר את הגלריה לאחות אשתו לואיז לרי (Louise Leris) ולאחר שחרור צרפת חזר לנהל את עסקיו כמנהל הגלריה. בשנת 1947 כתב ביוגרפיה ממצה על הצייר חואן גרי (Gris) ובשנת 1961 פרסם את זכרונותיו: 'הגלריות והאמנים שלי'. קאהנווילר נפטר בפאריז בהיותו בן 95.

ואורוסקו נרתם למאבק כקריקטוריסט של כתב עת פוליטי, בו פרסם סידרת רישומים על חיי העוני והזנות, בשם 'בית הדמעות'. ב-1914 שוב פרצה מהפכה במקסיקו ואורוסקו השתתף שוב כצייר בכתב העת מהפכני בראשותו של 'דוקטור אטל'. ב-1917 נאלץ לעזוב את מקסיקו ועבר לארה"ב, בעיקר בגלל הביקורת שהוטחה בגין סידרת 'בית הדמעות'.

אורוסקו שהה שלוש שנים בארה"ב, תחילה בסן פרנסיסקו ואח"כ בניו-יורק. כאשר חזר למקסיקו הוזמן ביחד עם דיגו ריברה, דוד סיקיירוס ואמנים אחרים לבצע סידרה של ציורי קיר לבנייני הציבור והממשלה (1920-27), אבל מאחר ולא היה שבע רצון מהתוצאות השמיד את רובן.

ב-1927 שוב השתנתה האווירה במקסיקו והוא נאלץ לברוח בשנית לארה"ב. לאחר שלוש שנים קיבל שתי הזמנות לציורי קיר: האחת, באוני פומונה, קליפורניה והשניה במכללה למחקר חברתי בניו-יורק. ב-1932 יצא לסיור באירופה. עם שובו לארה"ב קיבל עוד הזמנה לציורי קיר מאוני דארטמות. ב-1934 חזר למקסיקו כאמן בעל שם בין לאומי וקיבל הזמנות עבודה רבות, במקביל גם יצר תמונות שמו על בד.

סגנונו של אורוסקו בעיקר עד 1930 מזוהה עם תנועת הראליזם החברתי. מכאן ואילך פנה לכיוון שהוא יותר אקספרימנטי ולעיתים כמעט מופשט. רבים מונים את אורוסקו וידידיו סיקיירוס וריברה כגדולי ציירי הפרסקות במאה ה-20. אורוסקו נפטר במקסיקו בהיותו בן 66.

אמנים מקסיקנים נוספים (ע"ע):

Rivera, Diego	1886-1957
Siqueiros, David	1896-1974
O'gorman, Juan	1905-1982

דמות, צ'ארלס
Demuth, Charles
1883-1935

צייר אמריקאי. זכור כמי שהביא לארה"ב את חידושי האוואנגארד הפאריזאי לפני מלחמת 1914. נולד בפנסילבניה, מקום בו למד עיצוב וציור. ביקר ולמד בסטודיות שונים בפאריז, לונדון וברלין (8-1907) ושוב בפאריז (14-1912). למרות ידידותו עם אלפרד שטיגליץ ומקורביו, סורו באירופה ולימודיו בפאריז, נשארו עבודותיו בתחום צבעי המים בסגנון פיגוראטיבי עדין, כולל איורים לספרים של אמיל זולא (ננה), אדגר אלן פו והנרי גיימס. רק ב-1917 עבר לסגנון הקרוי ראיזם קוביסטי, שכלל את אלמנט קוי הכוח הפוטוריסטיים. יצירתו המפורסמת ביותר - שהשפיעה לימים על אמנים אמריקאים מאסכולת ניו-יורק - אמורה לתאר מכונית כבאים החולפת ברחוב ומתיחסת לשורה הראשונה משירו של ידידו הרופא והמשורר ויליאם קארלוס - ויליאם 'ראיתי את המספר 5 בזהב'. דמות נפטר בהיותו בן 52.

טיג, וולטר דורוין
Teague, Walter Dorwin
1883-1960

מעצב אמריקאי. מחלוצי עיצוב המוצר בארה"ב. יליד אינדיאנה. למד ציור בניו-יורק (7-1903) ולאחר מכן עבד כגרפיקאי, תחילה בחברת פרסום ובהמשך כעצמאי. בשנת 1926 הקים משרד לעיצוב מוצרים, תערוכות, פנים וגרפיקה.

מודליאני, אמדאו
1884-1920

Modigliani, Amadeo

מייזנר, לודוויג
1884-1966

Meidner, Ludwig

צייר ומשורר גרמני-יהודי. ממיסדי "הפאטטיס" - כתב עת לספרות ואמנות אקספרסיוניסטית-יהודית. נולד בשלזיה (היום פולין). למד באקדמיה לאמנות ב-ברסלאו (1903-5). לאחר מכן עבר לברלין והתקיים כמאייר אופנה. בשנים 1906-7 שהה בפאריז ולמד באקדמיה ז'ולין. למרות שהתיידד עם מודליאני, וצייר מספר פורטרטים שלו, לא השתייך מבחינה אמנותית לאוואנגארד. מ-1912 נהיה סגנונו מקורב לאקספרסיוניזם הגרמני. במקביל עסק גם בכתיבה רבה בסגנון נלהב ואקספרסיוניסטי.

מייזנר ארגן את קבוצת האמנים הפאטטיס (DIE PATHETHIKER) שעבודותיהם הוצגו ב-1912 בגלריה 'דר סטורס' (הסער). בשנים 1924-5 לימד 'בסדנאות האמנות' בברלין ולאחר מכן (1935-9) בתיכון היהודי בקלן. ב-1939 נמלט לאנגליה ולא חזר לגרמניה אלא כעבור 13 שנה (1952). תחילה גר בפרנקפורט ולאחר מכן בדארמשטאט - כאן נפטר בהיותו בן 82. יש הרואים בסגנונו ביטוי ל'אקספרסיוניזם יהודי', בדומה לאמנים כשאגאל, סוטיין, פאסקין וכו'. על הקבוצה נמנו גם ריכרד יאנתור (Janthour) ויעקב שטיינהרדט (ע"ע) שעלה לימים לארץ ישראל.

צייר איטלקי-יהודי מאסכולת פאריז. יליד ליבורנו, איטליה. בן למשפחת סוחרים יהודים. בגיל 11 חלה בטיפוס ובדלקת ריאות ונאלץ להפסיק לימודיו בביה"ס. בגיל 18 למד זמן קצר ציור בפירנצה (4 שנים) ואח"כ בונציה. עבר לפאריז בעת שהתקיימה תערוכה מקפת של יצירות סזאן (1906). כאן נפגש עם המשוררים ומבקרי האמנות אנדרה סלומון ומאקס ג'אקוב ועם פיקאסו. הציג מספר עבודות ביסלון העצמאיים (1908). ב-1909 פגש את בראנקוסי ושוכנע על ידו לנסות לפסל.

ביסלון הסתיי' 1912 הציג שמונה פסלים של ראשים. לאחר מכן חזר לציור. מכאן ואילך התגבש סגנונו המיוחד, המתאפיין בדמויות מאורכות המודגשות בקו קונטור. עם פרוץ מלחמת 1914 גויסו רוב ידידיו, כספו אזל ובריאותו התרופפה משחפת, בנוסף להתמכרות לשתייה וסמים. בתקופה זו (1914-16) פגש וחי עם משוררת אנגליה. ב-1917 אורגנה תערוכה של עבודותיו בגלריה פאריזאית, אבל המשטרה סגרה את תצוגה בגלל תמונות הערום, שנראו לה כנועזות מדי. באותה שנה פגש ציירת צעירה, איתה נסע לדרום צרפת ובנובמבר 1918 נולדה להם בת. בגלל החמרה במצב בריאותו נאלץ לחזור לפאריז (מאי 1919). כעבור כמה חודשים (ינואר 1920) מת מהתקף שחפת, בהיותו בן 36. חברתו, שהיתה שוב בהריון, התאבדה למחרת. מודליאני נפטר כמעט אלמוני ופרסומו לא בא לו אלא ב-1922, כאשר נערכה תערוכת זכרון של עבודותיו. מאחר ומודליאני נהג לצייר דיוקנות תוך כדי שיחה, ניתן לקבל מושג על חוג האוואנגרד שפעל באותה תקופה בפאריז: קונסטנטין בראנקוסי, פאבלו פיקאסו, חיים סוטיין, חואן גרי, ז'אק ליפשיץ, מאקס ז'אקוב, ז'אן קוקטו, דייגו ריברה, מואיז קיסלינג, ז'ול פאסקין, חנה אורלוב (עם הקדשה בעברית: חנה בת רפאל) ועוד. קבוצה זו, רובה ככולה, משתייכת לזרם הקרוי 'אסכולת פאריז', דהיינו אמנים לא צרפתיים (רבים מהם יהודים) שגרו בפאריז מראשית המאה ועד שנות החמישים המאוחרות.

בקמאן, מאקס
1884-1950

Beckmann, Max

קלרק, מיכאל דה
1884-1923

Klerk, Michel de

אדריכל הולנדי, יליד אמסטרדאם. בן למשפחה יהודית. למד והתמחה במשרד האדריכל אדוארד בויפרס Cuypers. המוביל באסכולת אמסטרדאם. סגנון זה בא לידי ביטוי בעיקר בשכון שתכנן ובנה באמסטרדאם מערב (1913-19). הפרוייקט נותן את תחושת חופש הביטוי מעבר לכל שיקול קונסטרוקטיבי או פונקציונאלי. בפרוייקט השני שביצע באמסטרדאם דרום (2-1920) צורת הבנינים קרובה יותר לרוח המסורת ההולנדית; פרוייקט זה נעשה בהנחית ברלאגי, שהכין את תכנית האזור כולו. מותו של דה קלרק ב-1923, בגיל 39, היה גורם מרכזי להעלמה המהיר של אסכולת אמסטרדאם.

אסכולת אמסטרדאם AMSTERDAM SCHOOL. קבוצת אדריכלים שהושפעו מעבודותיהם של פרנק לויט רייט וברלאגי ובהמשך מאיוריו האקספרסיוניסטים של מנדלסון. הקבוצה פירסמה (1918-36) כתב עת בשם "הדרך" (WENDINGEN), בעריכתו של הנדריק תאודור

צייר גרמני. מחשובי האקספרסיוניזם הגרמני. נולד בליפציג. למד ציור בביה"ס לאמנות בווימאר (3-1900) עבר לגור בברלין. לאחר שעבד שנתיים בסגנון אקספרסיוניסטי, הצטרף לקבוצת הפורשים (SEZESSION) בברלין, שסגנונם היה ברוח האר-נובו. באותה שנה פגש את אדוארד מונק, שגרם לו לחזור לאקספרסיוניזם. במלחמת 1915 שרת כחובש (18-1915); חוויה שהכתה אותו בהלם נפשי המתגלה לעיתים ביצירותיו מתקופה זו ואילך, כולל אלמנטים של מרירות, צער ואפילו סאדיזם. למרות עמדתו השמרנית נודה ע"י הנאצים וברח מגרמניה ביום הפתיחה של תערוכת "האמנות המנוונת" במינכן (יולי-נובמבר 1937). בין השנים 1937-46 התגורר בהולנד. לאחר מלחמת 1945 הוזמן לארה"ב. עבד כמורה באוני' סנט לואיס ובהמשך בביה"ס לאמנות שליד מוזיאון ברוקלין בניו-יורק. בקמאן נפטר בהיותו בן 68.

Minor, Joseph **מינור, יוסף**
1885-1966 אדריכל. ר' עמ' 548.
Sirkin, Isaac **סירקין יצחק**
1885-1938 אדריכל. ר' עמ' 430.

Asplund, Gunnar **אספלונד, גונאר**
1885-1940
אדריכל שבדי. נולד בשטוקהולם. למד במכללה הטכנולוגית והאקדמיה החופשית לאדריכלות בשטוקהולם. נודע לראשונה כאשר זכה, ביחד עם המורה שלו לאדריכלות, בפרס ראשון בתחרות לתכנון בית העלמין של דרום שטוקהולם (1914). עבודתו השניה הידועה היא הספריה העירונית של שטוקהולם (1924-7). בפרוייקט הספריה בא לידי ביטוי הסגנון הקרוי מסורתי או לעיתים אפילו 'שבדי': קומפוזיציה קלאסית אבל ללא קישוטים הסטורית, מעין 'קלאסיקה ללא אורנמנטיקה'.
לסגנון זה שני כיוונים: האחד כפשוטו והשני התרחקות מאורנמטיקה הסטורית והחלפתה באורנמטיקה 'חדשה' - בדרך כלל אורנמטיקה גיאומטרית - אבל הוא מופיע גם בוריאציות רבות נוספות, מאז האר-דקו של שנות ה-1920 ועד לפוסט מודרניזם של שנות ה-1980.
בשנת 1930 תכנן אספלונד כמה מבייני 'יריד שטוקהולם', בהם הוכיח את יכולתו בעיצוב זכוכית ופלדה בסגנון המודרניזם.
לאחר מכן (1935-40) עיצב, בין השאר, את הביתן המרכזי בבית העלמין בשטוקהולם דרום; מבנה שהעמיד את אספלונד בשורה הראשונה עם גדולי אדריכלי המאה. אספלונד נפטר בשטוקהולם בהיותו בן 73.

Wagner, Martin **ואגנר, מארטין**
1885-1957
אדריכל גרמני מקבוצת ה'רינג' בברלין (ע"ע הארינג) ומחלוצי אדריכלות השיכונים בגרמניה. למד בביה"ס הגבוה לטכנולוגיה בשארלוטנבורג, בברלין ובדרזדן. לאחר מלחמ'ע'1 היה חבר בקבוצת 'רינג' (RING). שימש כאדריכל העיר ברלין (1925-1933). מעמדה זו חלש על בנית השיכונים באזור ברלין בהם שיתף את חבריו מקבוצת 'רינג': גרופיוס, הארינג, מיו, טאוט, פולציג, שארון ועוד. נמלט לטורקיה עם עלות הנאצים לשלטון (1933) ומשם לארה"ב. לימד בהרווארד יחד עם גרופיוס וברויר (1938-50).
פועלו של מארטין ואגנר בתקופת רפובליקת ויימאר כאדריכל העיר ברלין הוא ביטוי לרעיון הסוציאלי-דמוקרטי של עידוד הבניה הממלכתית. כבר בתכנונים שהכין בשנים 1918-21 אפשר למצוא אלמנטים המבשרים את התכנון האורבני המודרני: חצרות מרכזיות רחבות, קומפוזיציות אחידות ועוד. היבטים אלו פותחו בהמשך בשאר השיכונים באזור ברלין.

Laurens, Henri **לוראן, אנרי**
1885-1954
פסל צרפתי. נולד ופעל בפאריז. בצעירותו עבד כסתת אבן ועבודות פנים. בפסליו המוקדמים הושפע מרודן. ב-1911 גש את הקוביסטים ג'ורג' בראק, פיקאסו וחואן גרי. ב-

וידולד (Wijdeveld). סגנונה של הקבוצה מתאפיין בשימוש בלבנים וצורות פיסוליות, לעיתים רומאנטיות, בדרך שהיא הניגוד לגמור לרוח הגיאומטריות של ההולנדים חברי קבוצת ה'דה סטיל'.
לקבוצת אמסטרדם השתייכו האדריכלים:

Vorkink, Pieter 1878-1960
Mey (Meij), Johen Melchoir Van Der 1878-1949
Staal, Jan Frederik 1879-1940
Kramer, Pieter Lodewojk 1881-1961
Klerk, Michel de 1884-1923
Wijdeveld, Theodorus Handrikus 1893-
Blauw, Cornelis Jonke 1885-1946
Luthmann, Julius (Maria) 1890-1973
Staal-Kropholler Margaret 1891-1966
Eijbink, Adolph 1893-

* * * * *

Ehn, Karl **אהן, קארל**
1884-1957
אדריכל אוסטרי. נולד בווינה למד אצל אוטו ואגנר באקדמיה לאמנות ואדריכלות. נודע בעיקר בזכות בנין שיכון הפועלים ע"ש קארל מארקס (1927) בווינה. לפרוייקט זה השפעה ניכרת על רעיון פיתוח חצר מרכזית פנימית לפעילות חברתית - בעיקר ילדים. נפילתה של הרפובליקה האוסטרית (1934) וסיפוחה ע"י הנאצים שמו קץ לפעילותו של אהן, למעט, תכנון מספר בתי מגורים פרטיים. אהן נפטר בהיותו בן 73.

Almqvist, Osvald **אלמקויסט, אוסוואלד**
1884-1950
אדריכל שבדי, למד במכללה הטכנית של האקדמיה לאמנויות בשטוקהולם (סיים 1910). מיד לאחר לימודיו הקים עם חבריו לכיתה ביי"ס חופשי לאדריכלות, שאמנם לא האריך ימים, אבל השפעתו נמשכה עד שנות ה-60. מטרת ביי"ס היתה ליצור סגנון של ריאליזם לאומי, המבוסס על אלמנטים שבדים עממיים, בניגוד לסגנון האקדמי ששלט באותם ימים. בין הנודעים שלימדו ביי"ס זה היה גונר אספלונד. לאחר מלחמ'ע'1 פנה עורף לסגנון הלאומי ומשנת 1925 ואילך תכנן בסגנון האדריכלות הבין לאומית. אלמקויסט נפטר בהיותו בן 66.

Hilberseimer, Ludwig **הילברסיימר, לודוויג קארל**
1885-1967 אדריכל. ר' עמ' 518.
Tatlin, Vladimir **טאטלין, ולאדימיר**
1885-1953 אמן. ר' עמ' 492.
Swart, Piet **סווארט פיט**
1885-1975 מעצב. ר' עמ' 506.
Neroni, Shlomo **נראני, שלמה**
1885-1960 צייר וצלם. ר' עמ' 432.
Shalom of Zfat **שלום מצפת**
1885-1980 צייר. ר' עמ' 720.
Orenstien, Jacob **אורנשטיין, יעקב**
1885-1953 מהנדס.

1920 עטיפות לספרים כגון אלו של טריסטאן זרה ואמנים אחרים מקב' הדאדא והסורראליזם.
 1923 ואילך עיצובי בדים.
 ביריד פאריז 1925 ('אר דקו') הציגה בוטיק שכלל דוגמאות לבדים, רהיטים, כולם ברוח סגנון ה'אורפיזם'. משנות השלושים עיצבה גם קלפים, זכוכית, קרמיקה, שטיחים ותפאורות לתיאטרון. בשנת 1977 שוב הודפסו כמה מהבדים המוקדמים שעיצבה. סוניה דלוניי-טרק נפטרה בפאריז בהיותה בת 94.
 *Le Douanier, Rousseau, Seraphine, Vivin, Bombois

מיז-ואן-דר-רו, לודוויג Mies V-d Rohe, Ludwig
 1886-1969 אדריכל. ר' עמ' 519-522.
ואנטונגרלו, ג'ורג Vantongerloo, George
 1886-1965 ר' עמ' 506.
מגידו (מגידוביץ), יהודה Megido, Yehuda
 1886-1961 אדריכל. ר' עמ' 549.
סגל, יחיאל Segal, Yechiel
 1886-1962 מעצב נוף. ר' עמ' 549.
סטולצר איגן דר' Stolzer Iguen Dr.
 1886-1958 אדריכל. ר' עמ' 642.

קוקושקה, אוסקר Kokoschka, Oscar
 1886-1980
 צייר אוסטרי. כשהיה בן שלוש עברה המשפחה לוינה. חונך בעיקר ע"י אמו (אביו היה סוכן נוסע). בגיל 18 זכה במילגת לימודים בביה"ס לאמנות ומלאכה בווינה. כאן מונה לאחר זמן לא רב לעוזר למנחה ולאחר מכן למנחה. הצטרף (9-1907) ל'סדנאות היוניאיות' של יוזף הופמן וביצע עבודות עיצוב שונות. ב-1908 פגש את האדריכל אדולף לוס, שהתרשם מעבודותיו וסייע לו בקבלת הזמנות עבודה ומכירת תמונות. בתקופה זו (10-1907) כתב גם שלושה מחזות. ב-1910 שהה שנה בברלין ואירוו פורסמו בכתב העת 'דר סטורם'.
 כאשר חזר לוינה ב-1911 הוצג אחד ממחזותיו, שגרם לשערוריה. כתוצאה מכך פוטר משרתו כמנחה בביה"ס לאמנות ומלאכה. בשלב זה פגש את אלמה שינדלר*, בתו של צייר וינאי ידוע ואלמנתו של המלחין גוסטב מאהלר. היחסים ביניהם, שהיו סוערים במיוחד, נמשכו כשלוש שנים עד לגיוסו לצבא האוסטרי עם פרוץ מלחמ'ע. מתקופה זו נודעת במיוחד תמונתו 'הסערה', בה צייר את עצמו עם אלמה שטים יחד במעין קונכיה בים סוער.
 ב-1916 נפצע קשה ונשלח לבית חולים צבאי בדרזדן. בשנות החלמתו, שנמשכו עד 1918, כתב והפיק שלושה מחזות נוספים.
 לאחר המלחמה לימד ציור בדרזדן כ-10 שנים, מהן 5 שנים (24-1919) באקדמיה לאמנות. ב-1931 חזר לוינה.
 עם סיפוח אוסטריה ע"י הנאצים (1938) נמלט ללונדון ולמרות שהיה כבר אמן מפורסם, חי כאן בתנאי מחסור, מצב שהשתנה רק בתום המלחמה (התאזרח 1947).
 ב-1953 עבר לשוויץ ופתח 'אקדמית קיץ לאמנות' אותה קיים שנים רבות. בנוסף לציור עיצב גם תפאורות לבמה, שטיחי קיר וכמה כרזות ידועות: נגד מלחמת האזרחים בספרד (1937), נגד המלחמה (1945) ונגד פלישת הרוסים להונגריה (1956). קוקושקה נחשב לאחד האמנים

1913 קיים תערוכה ראשונה של עבודות פיסול, כולל פסלים צבעוניים עם זיקה חזקה לקוביזם. כמו כן יצר קולאז'ים ואייר ספרי שירה. לאחר מלחמ'ע1 פנה לכיוון פיגוראטיבי. מ-1930 ואילך הדגיש את נושאי הים (נשים מתרחצות) והסירנות (נימפות הים), בהשפעת הפסל הצרפתי אריסטיד מאיול. לוראן שנפטר בגיל 69, נחשב לאחד הפסלים החשובים בסגנון הקוביסטי.

פאסקין, ז'ול (יוליוס פנקס) Pascin, Jules
 1885-1930
 צייר המזוהה עם אסכולת פאריז. נולד בבולגריה למשפחה יהודית. צייר בסגנון גלגני למחצה את היצאניות של העיר. עם פרוץ מלחמ'ע1 היגר לארה"ב אבל חזר לפאריז ב-1920. בשלב זה יצר סדרות רישומים רגילים, כולל נושאים מהתנ"ך והמיתולוגיה. לאחר מכן חזר לצייר דמויות, בדרך כלל זונות, בטכניקה עדינה ורבת הבעה. ערב לפני פתיחת תערוכה מקפת וחשובה של עבודותיו התאבד בתליה, בהיותו בן 45.

פראנק ג'וזף דלוניי, רובר Frank Josef Delaunay, Robert
 1885-1967
 1885-1941
 צייר צרפתי. נולד בפאריז. בצעירותו עבד כמעצב תפאורות. ב-1910 נישא לציירת סוניה טרק ויחד הצטרפו לקבוצת האמנים הקוביסטים. בתקופה זו נודע בזכות שתי סדרות של תמונות, 'הקתדרלה' ו'מגדל אייפל', בהן יצר סינטזה חדשה של צבעוניות, דינמיות וקוביזם. שנתיים לאחר מכן (1912) עבר להפשטה גמורה בסדרת 'עגולי צבע', שהוצגה בסלון העצמאיים וזכתה לכינוי 'אורפיזם'.
 סגנונו של דלוניי עשה רושם עז על אמני קבוצת 'הפרש הכחול' במינכן וקבוצת 'נסיך המעיינים' במוסקבה והוא הזמן להשתתף (1912) בתערוכותיהם. כמו כן הזמן להשתתף בתערוכות 'סלון הסתי' בברלין (1913) - כאן הציג סידרה חדשה בשם 'ריתמוסים צבעוניים' ו'ריתמוסים אין סופיים'. ל'אורפיזם' של דלוניי היתה גם השפעה מכרעת על אמנותם של הפוטוריסטים האיטלקיים, אותם פגש בעת שהותם בפאריז. עם פרוץ מלחמ'ע1 עבר לפורטוגל, וכשחזר הפך ביתו לבית ועד לתנועת ה'דאדא' בפאריז (3-1921). דלוניי נפטר במונטפלייה בהיותו בן 56.

דלוניי-טרק, סוניה Delaunay-Terk, Sonia
 1885-1979
 ציירת ומעצבת יהודיה-רוסיה מאסכולת פאריז. נולדה בגארדיצ'ק, אוקראינה. בתו של פועל תעשייה. אומצה בגיל 5 ע"י משפחתו של עו"ד יהודי אמיד מס' פטרסבורג. בגיל 18 נשלחה לקארלסרואה, גרמניה, ללמוד ציור. כעבור שנתיים המשיכה בפאריז. בתום לימודיה בהיותה בת 23 (1908) היתה אמורה לחזור לרוסיה, אבל במקום זאת התחתנה עם וילהלם אודה (Udde 1871-1947), בעל גלריה ממוצא גרמני ואחד מחסידי האוואנגרד, בעיקר ה'יתמימים'.
 נשואים אלו, מכל מקום, נסתיימו כעבור זמן קצר בגרושין וסוניה נישאה (1910) לרובר דלוניי. 1913 עטיפות לספרים ואהילי מנורות. 18-1914 פתחה חנות לממכר עיצובים שונים, מעשי ידה, במדריד בשם CASA SONIA.

האקספרסיוניסטים החשובים במאה ה-20; אמן שחיוניות יצירתו נשמרה עד יום מותו בשוויץ, בגיל 94.

***אלמה שינדלר**, בתו של צייר וינאי (שינדלר). בגיל 26 התחתנה עם הקומפוזיטור הנודע גוסטב מאהלר (1860-1911), שהיה כבר בן 42. למרות שנולדו להם שתי בנות (האחת נפטרה בגיל 3) התיחס אליה מאהלר בקנאות רבה ואסר עליה כל עיסוק עצמאי. כשנפטר מאהלר ממחלת לב תורשתית בגיל 51 חשבה להתחתן עם וולטר גרופיוס אותו הכירה עוד ב-1910 (גרופיוס היה כה שנוא על מאהלר, עד שהאחרון מלא את כתב היד של הסימפוניה האחרונה שלו בדברי נאצה כנגדו), אלא שבשלב זה פגשה את הצייר אוסקר קוקושקה שהיה צעיר ממנה ב-7 שנים. לאחר שגויס קוקושקה במלחמה"ע 1915 התחתנה עם גרופיוס ונולדה להם בת (נפטרה באנגליה ב-1935). הנשואים עם גרופיוס השתבשו ולאחר שפגשה את הסופר פראנץ וורפל (1890-1945), שהיה צעיר ממנה ב-14 שנים, התגרשה מגרופיוס. בסוף מלחמה"ע 1915, התחתנה עם וורפל ובשנות ה-1930 היגרו שניהם לארה"ב. וורפל זכה כאן להצלחה עצומה בזכות ספריו 'שירת ברנדוט' ו'יעקובובסקי והקולנל' (שניהם הופקו לסרטים בהוליווד). וורפל נפטר ב-1945 בהיותו בן 55 ואילו אלמה חייתה עוד שנים רבות בקונטיקט, שבמזרח ארה"ב.

ממשטחים מעוקלים המגדירים את החלל. לאחר מלחמה"ע 2 (1947) היה בין מיסדי "סלון המציאות החדשה" בפאריז - הארגון החשוב ביותר של האמנים המופשטים באירופה לעת זו. בשנת 1956, בהיותו בן 70, אורגנה לו תערוכה מקפת במוזיאון לאמנות מודרנית בפאריז. כעבור שנתיים (1958) יצג את צרפת בבינאלה בונציה. פזזר נפטר בפאריז בהיותו בן 86.

לאחר מותו נקבע חדר מיוחד של עבודותיו במוזיאון לאמנות מודרנית בפאריז.

בלינג, רודולף Belling, Rudolf

1886-1972

פסל גרמני. נולד בברלין. למד באקדמיה לאמנות (-1911) ממיסדי מועצת העבודה למען האמנות (1918). בשנות ה-1920 היה בין חסידי הגישה הקוביסטית והפוטוריסטית. נראה שהושפע מארכיפנקו בתפיסת משחק הגומלין בין המסה, המישור והחלל. יצירתו הייתה ידועה, 'ראשי' - עשויה כאילו מחלקי מכונות, הנראים על הגבול בין מסכת פלדה לראש אדם. עם עליית הנאצים נמלט לטורקיה ולימד פיסול באיסטנבול (66-1937) ולאחר מכן פרש לפרבר של מינכן עד מותו כעבור 6 שנים, בהיותו בן 86.

אוזאנפן, אמדה Ozenfant, Amadee

1886-1966

צייר צרפתי. נודע בזכות תיאורית הפוריזם, כתב העת 'אספרי נובו' (L'ESPRIT NOUVEAU = הרוח החדשה) ושתי יצירות ענק: 'האחת - 'ארבעת הגזעים' והשנייה 'חיים', שתייהן במוזיאון לאמנות מודרנית בפאריז. על התמונה 'חיים', למשל, עבד במשך שבע שנים והיא כוללת למעלה ממאה דמויות. בשנת 1931 פרסם אוזאנפן בלונדון ספר בשם 'יסודות האמנות המודרנית' ובשנים 1935-38 יסד וניהל בלונדון ביי"ס לאמנויות. בשנת 1938 עבר לניו יורק וגם כאן יסד וניהל ביי"ס לאמנות. אוזאנפן נפטר בהיותו בן 80.

פוריזם PURISM. שמה של תאוריה וסגנון שפותחו ע"י אמדה אוזאנפן בשנות מלחמה"ע 1917. כבר ב-1917 הצטרף אליו לה קורבוזייה ולאחר מכן הצייר פרנאן לגיה. ביסודו, מהווה הפוריזם תגובה לניסויים הייותר קיצוניים של הקוביזם, דהיינו: הסגנון המופשט (אורפיזם והפוטוריסם הקוביסטי) של השנים שלפני המלחמה והדאדאיזם שלאחריה. הפוריזם הוא נסיון לחזור לדימויים טבעיים ומוכרים תוך שימוש בתהליך צמצום צבעוני צורני, לעיתים עד לקוי קונטור. למרות שתיאורית הפוריזם לא הפכה ל'אסכולה', היתה לה השפעה רבה בזכות כתב העת (L'ESPRIT NOUVEAU), שפרסמו אוזאנפן ולה קורבוזייה בשנים 1920-25. לפי הצעתו של אוזאנפן חתמו שניהם בשם בדוי על חלק ממאמריהם (מכאן השם לה קורבוזייה שהוא שם משפחת אמו).

ריברה, דיגו Rivera, Diego

1886-1957

צייר מקסיקני. בצעירותו זכה במילגה שאפשרה לו ללמוד באקדמיה לאמנות, אבל גורש לאחר שהשתתף במרד הסטודנטים כנגד הסגל ושיטות ההוראה. כאשר קיבל

פזזר, אנטואן Pevsner, Antoine

1886-1862

פסל וצייר יהודי-רוסי, מאסכולת פאריז. דמות מרכזית של סגנון הקונסטרוקטיביזם במערב - ביחד עם אחיו נחום גאבו. יליד אוריל, רוסיה, (השם המלא נתן אברמוביץ פזזר). למד ציור בקייב (9-1902) בהמשך ניסה, ללא הצלחה, להתקבל לאקדמיה של פטרסבורג. בתקופה זו השתייך למגמה "העממית התמימה" שרווחה בין צעירי האוואנגארד ברוסיה (ע"ע האחים בורליוק, גונשארובה ובעלה לאריונוב, טאטלין, טרק-דולני, יאבלינסקי, מאלביץ, קאנדינסקי, שאגאל ועוד).

בהיותו בן 25 (1911) ביקר לראשונה בפאריז והשתקע ברובע מונפארנאס, בבנין הסטודיות "לה רוש". כאן התיידד עם מודליאני (ע"ע) וארכיפנקו (ע"ע), ובאמצעותם עם הקוביסטים וקבוצת "חתך הזהב" (ע"ע זיאק ויון) והפוטוריסטים (ע"ע מארינטי). כעבור שנתיים (1913) פנה לציור מופשט, כנראה בהשפעת "האורפיזם" (ע"ע רובר דלוניי). לאחר פרוץ מלחמה"ע 1915 הצטרף לאחיו הצעיר נחום גאבו (ע"ע) באוסלו, נורבגיה. שני האחים חזרו לרוסיה (דרך פינלנד) לאחר פרוץ המהפכה (1917). בהמשך מונה אנטואן פזזר למורה בביה"ס לאמנות במוסקבה. ב-1920 קיים יחד עם אחיו נחום גאבו תערוכת פסלים מופשטים בסגנון הקונסטרוקטיביזם, שנלווה לה "מאניפיסט ראליסטי", המתאר את נסיונותיהם להגדרה מחדש של היצירה תלת-מימדית (המאניפיסט חולק ברחוב לכל מתעניין).

ב-1922 נשלחו פזזר וגאבו לברלין כמלווים ליצירות שנשלחו מרוסיה לתערוכת האמנים הרוסים בברלין, שארגן אל ליסיצקי (ע"ע). גאבו נשאר בברלין ואילו פזזר המשיך (1923) לפאריז והיה לאזרח צרפתי (1930). כעבור שנה (1931) היה בין מיסדי ארגון "הפשטה יצירה". מכאן ואילך פיתח סגנון מיוחד של קונסטרוקטיביזם, העשוי

מילגה כספית נוספת יצא לספרד להמשיך את לימודיו (1907). סייר במקומות שונים באירופה, והשתקע בפאריז. כאן התיידד עם חוגי האמנים שפעלו במונפארנאס (חואן גרי, מודליאני, סוטיין ואחרים). ב-1910 ביקר במקסיקו והציג את תמונותיו שזכו לביקורת אוהדת. לאחר מכן נסע שוב לאירופה, סייר שוב בארצות שונות, אבל את רוב זמנו עשה בפאריז. חזר למקסיקו ב-1921 בתקופה בה שלטה ממשלה מתקדמת, שסייעה לאמנים והזמינה ציורי קיר לבנייני ציבור (ראה גם אורוסקו וסיקיירוס).

למרות חילופי השלטון המשיך ריברה לצייר פרסקות, בהזמנת הממשלה, עד תחילת שנות השלושים. בתקופה זו הסתכסך עם המפלגה הקומוניסטית במקסיקו (היה חבר מתחילת שנות ה-1920), מאחר ונטה לתפיסתו השמאלנית של טרוצקי, שמצא מקלט במקסיקו.

לאחר תערוכה במוזיאון לאמנות מודרנית בניו יורק (1930) הוזמן לבצע ציור קיר במרכז רוקפלר. הציור גרם לשערוריה בגלל הדמיון בין לנין לאחת הדמויות. היצירה אמנם הושמדה, אבל ריברה חזר ושיקם אותה ביארמון האמנותי במקסיקו סיטי. לאחר מכן לא הוזמן עוד לעבוד בארה"ב. ריברה חזר למקסיקו אם כי גם כאן לא קיבל הזמנות נוספות עד 1943.

ב-1952 הכין את יצירתו הגדולה ביותר (50 מטר מרובעים) שהיתה אמורה להכלל בתערוכת אמנות מקסיקו במוזיאון לאמנות מודרנית בפאריז ובמוזיאון שטוקהולם, אלא שלבסוף הוחלט שלא להציגה, בגלל אופיה הפוליטי הבוטה. לאחר מותו של סטאלין, ב-1954, חזר למפלגה הקומוניסטית וביקר ברוסיה. במשך תקופה ארוכה היה הדמות המרכזית בזרם אמנותי הקרוי 'הראליזם החברתי' ויצירתו שימשה דוגמה ומופת לסינטיזה שבין אמנות יפה לאמנות לוחמת; בין הפשטות של ציורי הקיר של פיירו דלה פרנצ'סקו וכרזות התעמולה. בנוסף לציורי הקיר צייר גם תמונות על בד. דיגו ריברה נפטר בהיותו בן 71.

לאמני הראליזם החברתי של מקסיקו ר' גם:

אורוסקו, חוזה	1883-1949	Orozco
סיקיירוס, דוד	1896-1974	Siqueirs
אוגורמן, חואן	1905-1972	O'gorman

מאלה-סטיבנס, רובר Mallet-Stevens, Robert 1886-1945

אדריכל צרפתי. נולד בפאריז. למד אדריכלות. במלחמת 1914 שרת בחיל-האוויר. ניהל משרד תכנון אדריכלות ופנים משנת 1920. לימד בביה"ס לאדריכלות בפאריז (ÉCOLE SPÉCIALE) משנת 1924. היה ממיסדי איגוד האמנים המודרניים (1929 M.A.U).

מאלה-סטיבנס הוא הבולט והמצליח בין האדריכלים המודרניים בצרפת בשנות ה-1920 וה-30. ביצע עבודות בתחומים שונים: בתים פרטיים, בנייני ציבור, פנים, עיצוב רהיטים ותפאורות לקולנוע. היה מקורב לחוגי האמנות והתרבות בתקופתו והדור הקודם (אביו היה סוחר אמנות ואת בית דודו, וילה סטוקלה בבריסל, תכנן האדריכל האוסטרי יוזף הופמן).

גישתו של מאלה-סטיבנס לאדריכלות היתה אמנם מודרנית ברוחה, אבל רחוקה מכל נוקשות ולעיתים הזמין את ידידו לסייע לו בתכנונים, שנראו לו כחשובים במיוחד. התיידד עם ואן דואסברג ודרכו עם אמני הדה-סטיל

ובמיוחד עם דודוק, לו היתה השפעה רבה על עבודותיו המאוחרות. כמו כן, היה מקורב למוסיקאים פולאנק והונגר וליוצרים אחרים מחוגי הספרות, התיאטרון, הקולנוע, הציור וכו'. מאלה-סטיבנס הוא הדמות המרכזית - יחד עם סובאג'י - במעבר מהאר-נובו לאדריכלות קוביסטית לבנה (23-1920) ולאחר מכן (1925) לסגנון האר-דקו. מאלה-סטיבנס נפטר בפאריז בהיותו בן 59.

אר-דקו ART-DECO. מושג משנות ה-1960. מתייחס לסגנון בין לאומי באמנות שתחילתו בשנות ה-1920 בפאריז והמשכו בשנות ה-1930 בארה"ב. הסגנון נקרא גם מודרן (MODERNE). שמות אלו מקורם בתערוכה העיצוב שהתקיימה ב-1925 בפאריז:

EXPOSITION INTERNATIONALE DES ARTS DÉCORATIFS ET INDUSTRIELS MODERNES.

המוצרים השונים, שהוצגו בתערוכה, עוצבו ברוח של עליזות ומוסיקה קלה: רהיטים, כלי מתכת, זכוכית, עטיפות ספרים וכו'. הסגנון מתבסס על צורות גיאומטריות פשוטות. כמו כן נעשה שימוש בנושאים מסוגננים: העיורים (בעיקר נשים), בעלי חיים (בעיקר הצבי), עלים ופירות, קרני השמש והקשת; בנוסף לשימוש בחומרים מסורתיים (זכוכית, ואבני חן) נעשו גם נסיונות בחומרים חדשים, כגון בטון, מתכות, ציפוי ניקל וחומרים סינתטיים.

ההשפעות על סגנון ה'אר דקו': אר-נובו, תגלית קבר תותאנחמין (1922) 'הבלט הרוסי' של דיאגילב, קוביזם, פוטוריזם, אך גם פונקציונאליזם. המטרה העיקרית: יצירת אווירה אופטימית והתאמת העיצוב לתנאי יצור תעשייתי המוני. מכאן הנטיה לאקלקטיקה מסוגנת.

את האר-דקו עלינו להבין כהמשכו של הדה סטיל. דהיינו רצף סגנונות חדשים: אר-נובו, דה-סטיל ואר-דקו. לכאורה עוד אופנה סיגנונית חולפת; 'לכאורה', מאחר שלימים יתברר שהנטיה או הצורך בקישוט לא בטל מן העולם, אלא המשיך להתקיים בצנעה לאורך כל השנים, בעיקר בארה"ב.

כאן היתה התגלמותו הבוטה ביותר בנוסח הקרוי 'סגנון הוליווד', המאפיין את אולמות הקולנוע אבל גם את המכוניות האמריקאיות מסוף שנות הארבעים ועד למשבר הנפט ב-1973. מכל מקום, אין ספק שהתחדשות ההתעניינות ב'אר דקו' בשנות השישים והשבעים הגיעה, בסופו של דבר, לשיאה בשנות השמונים, במסגרת הסגנון הפוסט מודרני, שרבים ממרכיביו ניתנים להגדרה תחת השם ניאו אר-דקו. הגדרה נוספת של ה'אר-דקו' בצרפת מתייחסת יותר לתקופה מאשר לסגנון וזאת מאחר ומרבית הציירים והאדריכלים - אפילו אלו המזוהים עם 'המודרניזם' - לא יכלו שלא להיות מושפעים מהאווירה הכללית של שנות ה-1920 העליונות של פאריז. יתרה מכך, מזמיני העבודה - ברובם אמידים מאד - דרשו וקיבלו 'מוצר' התואם את הזמנים החדשים, שהרי לשם כך פנו אל אותם מתכננים צעירים. לענין זה, יספיק להזכיר את 'הוילות' של לה קורבוזייה, אנדרה לורסה, פייר שארו ואחרים הידועים פחות. מכאן שההתייחסות ל'אר-דקו', יסודה בתפיסה פונקציונאליסטית, עם מסר חברתי סוציאליסטי, שהתפתחה בגרמניה ובריה"מ. השקפה זו כבשה את העולם בשנים שלאחר מלחמת 1918, כתוצאה מהצורך והרצון לבנות שיכונים להמונים, במסגרת שיקומה של אירופה ומתן פתרון לשכבות הרחבות חסרות האמצעים בחלקים אחרים של העולם.

Chanel, Gabrielle

שאנל, גבריאל
1883-1971

מעצבת אופנה צרפתייה. נודעה בכינויה 'קוקו שאנל'. החלה לעסוק בעיצוב בגדים בשנות מלחמי'11. הלבוש הראשון שיצרה כלל סודר של גבר וחצאית עם מטפחת קשורה ב'ירשלות' למוותניים. לבוש זה, שנחשב לנועז ביותר, זיכה אותה בפרסום רב. כמו כן עשתה לקידום סגנון 'העור השזוף' בשמש (עד אז נחשב השיזוף לסימן ההיכר של הפועלים והאיכרים בלבד).

סגנונה, שהגיע לשיאו בשנות ה-1920, התאפיין בחליפות מחויטות בתוספת מותאמת של חולצת משי, נעליים וכו'. בשנות מלחמי'20 סגרה את החנות בפאריז, שלא נפתחה מחדש עד 1945. למרות השינויים הרבים שהתחוללו בחברה בין שנות ה-1920 לשנות ה-1950, לא שינתה שאנל את סגנונה. אדרבא, הגישה הפשוטה והנינוחה היתה להצלחה גדולה בעיקר כבסיס לייצור הבגד המוכן (קונפקציה), המאפיין את החברה המערבית בכלל וארה"ב בפרט. מאז מותה של שאנל בהיותה בת 88 (1971) מנוהל 'בית שאנל' בראשותו של המעצב הנודע קארל לאגרפלד (ע"ע Carl Lagerfeld).

Chareau, Pierre

שארו, פייר
1883-1950

אדריכל צרפתי. בן למשפחה יהודית. למד ספרות צרפתית ומוסיקה בנוסף לאדריכלות בבו-זאר (8-1900) בפאריז. שרת בצבא במלחמי'11. בעל משרד (40-1918) לתכנון. חבר מייסד של איגוד האמנים המודרניים בפאריז (UNION DES ARTISTES MODERNES - 1929 UAM). חברים אחרים: רוברט מאלה סטיבנס, רנה הרבסט, פרנסואה ז'ורדן, ברבה, סוניה דלוניי, ז'אן פרובה, לה קורבוזייה, פרנאן לגיה, שארלוט פריאן, איילין גריי, פאול נלסון ועוד. לקבוצה זו קשר עם מספר כתבי עת לאדריכלות, עיצוב וציור שהופיעו בפאריז. שארו נודע בעיקר בזכות בנין אחד - בית הזכוכית, אותו תכנן (31-1928) עבור הדיר דאלזאס בשיתוף האד' ההולנדי ברנארד ביובה (1889-1979 Bijovet) ובעל המלאכה דאלבה. שאר עבודותיו: עיצובי פנים שונים וריהוט בצרפת וארה"ב. נמלט לארה"ב (1940) דרך ספרד ופורטוגל. בארה"ב עסק בעיקר בארגון ארועי תרבות עבור השגרירות הצרפתית, כמו כן תכנן שני בתי מגורים קטנים: האחד עבור הצייר האמריקאי הידוע רוברט מאדרוול והשני עבור עצמו. שארו נפטר בארה"ב בהיותו בן 67.

Delaunay-Terk, Sonia

דלוניי-טרק, סוניה

1885-1979 ציירת-מעצבת. ר' עמ' 576.

Le Corbusier

לה קורבוזייה

1887-1965 אדריכל צרפתי-שויצרי. ר' עמ' 585.

Herbst, Rene

הרבסט, רנה

1891-

אדריכל צרפתי. נולד בפאריז. השתתף בתערוכת פאריז 1925 ('אר דקו'). נודע בעיקר בזכות עיצוב רהיטים עבור מפעל שהיה בבעלותו - מהם העשויים מצינורות פלדה מצופה בניקל (מ-1927 ואילך).

בתחילת שנות ה-1930, לאחר המשבר הכלכלי, סייע בהקמת ארגון האמנים המודרניים U.A.M שאיחד במסגרת אחת אדריכלים, ציירים, פסלים ומעצבים. הרבסט נבחר לנשיא הארגון לאחר מלחמי'20. בשנת 1954 חיבר ספר על פייר שארו ועבודותיו.

אדריכלים ומעצבים המזוהים עם ה'אר-דקו' בצרפת:

גריי, איילין

Gray, Eileen

1878-1976

מעצבת בריטית. נולדה באירלנד למשפחת אצולה סקוטית-אירית. למדה ציור בלונדון. בגיל 24 (1902) השתקעה בפאריז. כאן החלה להתעניין בטכניקת הציור בלקה, בסיוע האמן היפני סוגאבארה. השניים יצרו מעין שותפות לביצוע הזמנות שונות כגון לוחות קיר, מחיצות, שולחנות ועוד - כולן בציפוי לקה מצויירת. משנת 1924 החלה להתעניין באדריכלות ואף בנתה (9-1926) וילה בדרום צרפת, על חוף הים התיכון, בעזרתו של האדריכל ז'אן באדוביצי עורך כתב העת 'VIVANTE L'ARCHITECTURE' וידידו של לה קורבוזייה ואדריכלי ה'דה סטילי' מהולנד. הוילה שכללה רהיטים ושטיחים - גם הם ע"י איילין גריי - נחשבה בשעתו לאחת הדוגמאות היותר קיצוניות של הסגנון המודרני הצרפתי - מעין שילוב של הפונקציונאליזם הגרמני, המינימאליזם של ה'דה סטילי' והאלגנטיות הקלילה של ה'אר דקו' הצרפתי. לאחר מותו של באדוביצי נאלצה גריי לפנות את הוילה, שהיתה רשומה, משום מה, על שמו. הבית נרכש כעבור זמן קצר ע"י לה קורבוזייה ושימש אותו עד יום מותו, כאשר טבע בעת רחצה על חוף הים הסמוך. לה קורבוזייה גם הזמין את גריי להציג תוכנית של מרכז 'קהילתי' בביתן 'זמנים חדשים' 'TEMPS NOUVEAUX' שהעמיד ביריד פאריז 1937. לאחר מכן הלך שמה ונשכח ורק בשנות ה-1960 שוב החלה התעניינות בעבודתה - כמו גם באלו של אמנים אחרים שפעלו בסגנון ה'אר-דקו' - וכמה מרהיטיה החלו מיוצרים ע"י חברות שונות. גריי נפטרה בבריטניה בהיותה בת 98.

Poiret, Paul

פוארה, פאול

1879-1944

מעצב אופנה צרפתי. נולד בפאריז. נחשב, בדרך כלל, כראשון המעצבים, בניגוד לקודמיו שלא היו, אפילו בעיני עצמם, אלא חייטים ותופרות. לאחר 1908 פנה לכיוון צבעוני דקורטיבי בהשפעת התלבשויות של רקדני 'הבלטים' הרוסיים של דיאגל'וב. בין עיצוביו (1922) התפרסמו כותונת ומעיל שכמיה היורד מהכתפיים, בדומה לסגנון היווני-רומי (מכאן השם: 'המראה ההלני'). בשנים הבאות הלכה ודעכה הצלחתו עד שהגיע לעוני ומחסור מאחר וסרב לשנות את אורח חייו הפזרני גם לאחר המשבר הכלכלי של 1929.

פוארה נפטר בפאריז בהיותו בן 65.

Ruhlmann, Jacques Emile

רוהלמן, ז'אק אמיל

1879-1933

מעצב צרפתי. נולד באלזאס. בנו של קבלן צבעות אמיד. החל להציג עיצובי רהיטים מהודרים ב'סלון הסתי' ב-1913. אחרי מלחמי'11 יסד בית מלאכה משלו ובמקביל עיצב בדים, וילונות משי, שטיחי קיר וריצפה, מנורות ועוד. לשיא הצלחתו הגיע בתערוכת העיצוב פאריז 1925 ('אר דקו'). עד לשלב זה היה קרוב לניאו קלאסיקה עם דגש על צפויי עץ נדירים ויקרים, אבל לאחר התערוכה הוסיף גם עיצובים ב'סגנון מודרני' בהם שילב חומרים כגון פלדה מצופה ניקל, צורות גיאומטריות וגימור של לקה שחורה. מעבודותיו האחרונות - עיצוב רהיטים עבור ארמון המהארגיה מ-אינדור, הודו (1929) - יכול להחשב לשיאו, אבל גם לסופו של ה'אר דקו'. רוהלמן נפטר 4 שנים לאחר מכן בהיותו בן 54.

ארטה

1892-1990

Erte (Romain de Tiroff)

מעצב אופנה רוסי-צרפתי. זכור בזכות תלבושות, תפאורות, אביזרי אופנה, כרזות, פסלונים וכיו"ב - כולם בסגנון עתיר דמיון המזוהה עם פאריז של שנות ה-1920 (אר דקו). ארטה נולד בפטרסבורג למשפחת אצילים. שמו המלא רומן דה טירטוף (ארטה=ראשי תיבות של שמו R.T.). בניגוד למסורת הצבאית של משפחתו, יצא לפאריז בהיותו בן 20 (1912) על מנת ללמוד אמנות. כאן התקבל לעבודה אצל האופנאי הנודע פאול פוארה (ע"ש). במסגרת זו עיצב, בין השאר, את התלבושות הנועזות של הרקדנית "מאטה הארי" (הוצאה להורג באשמת ריגול במלחמה"ע). ארטה הגיע לשיא פירוטומו בשנות ה-1920 ותחילת ה-1930, כאשר פתח בית אופנה משלו. במקביל, עבד כמעצב תפאורות ותלבושות להצגות של הקאברט "פולי ברגר" בפאריז והפקות של מחזות מוסיקאליים בניו-יורק. כמו כן הכין את איורי התלבושות עבור מרבית כתבי העת ועיתוני האופנה הבריטיים והאמריקאים. סגנונם של אלה ובמיוחד דמות האשה המאורכת עם העיניים האלכסוניות, הפכו לסימן ההיכר של סגנון האר דקו משנות ה-1920. לאחר פרוץ המשבר הכלכלי (1929) הלך ונשכח שמו - עד החיאתו של האר דקו במחצית שנות ה-1960. מכאן ואילך היה שוב לדמות נערצת אצל חובבי הקו האלגנטי-ארוטי המאפיין את איוריו.

בשנת 1966 נערכה לו תערוכה מקפת בפאריז וכעבור שנה (1967) נרכש אוסף גדול של עבודותיו ע"י מוזיאון המטרופוליטן בניו-יורק. בהמשך (1975) פרסם את זכרונותיו. ארטה נפטר בפאריז בהיותו בן 98.

לורסה, אנדרה**Lurcat, Andre**

1894-1970 אדריכל צרפתי. מחשובי המודרניים

בשנות ה-1920. ר' עמ' 603.

דז'ו-בורג'וא, אדוארד ג'וזף**Djo-Bourgeois, Edward Joseph**

1898-1937

אדריכל צרפתי. תלמידו של רובר מאלה-סטיבנס. נחשב בשעתו לאחד האדריכלים הצרפתים החשובים שפעלו בסגנון המודרני הצרפתי המתאפיין בהעדר קישוטיים, חומרים חדשניים (פלסטיק, ניקל ועוד), קווים גיאומטריים וצבעי פסטל. הסגנון המודרני הצרפתי זכה לכינוי 'אר דקו' על שם תערוכת העיצוב (פאריז 1925), שם, שהיתה בו גם נימה של זלזול הנובע מהיותו מיסודו בעל אופי קליל, שנועד כשעשוע אופנתי לבעלי יכולת: וילות באזור פאריז ודרום צרפת.

דז'ו-בורג'וא נפטר בגיל 39, שבע שנים לאחר המשבר הכלכלי של 1929 ושנתיים לפני פרוץ מלחמת העולם השני. אירועים שחיסלו את סגנון ה'אר דקו' בצרפת (המשיך להתקיים בצורות שונות בארה"ב עד סוף שנות ה-1940). ההתעניינות בסגנון זה חזרה רק כעבור כ-50 שנה עם הופעת 'הסגנון הפוסט מודרני' המדגיש גם הוא קלילות ושימחת חיים חסרי דאגה.

קאסאנדר, א.מ.**Cassandre, A.M.**

1901-1968

מעצב גרפי ותפאורות צרפתי. השם המלא: אדולף ז'אן-מרי מורון. נולד באוקראינה לאם רוסייה ולאב צרפתי שיצג את משפחתו בקשריה המסחריים עם רוסייה. ב-1915 חזר האב לצרפת. מצבה הכלכלי של המשפחה התדרדר

כתוצאה מאיבוד חלק ניכר מנכסיה עם פרוץ המהפכה הרוסית. קאסאנדר למד ציור בבו-זאר ובאקדמיה ז'ולין בפאריז. בגיל 22 (1923) פנה לגרפיקה ועד 1936 יצר כמה סדרות של פוסטרים ושלטי רחוב. בין השנים 8-1936 הציג ועבד בניו-יורק. לאחר מלחמת העולם הראשונה עסק לעתים בעיצוב תפאורות תיאטרון בסגנון של סורראליזם פיגוראטיבי. קאסאנדר, שנפטר בפאריז בהיותו בן 67, זכור בזכות עבודתו הגרפית בשנות ה-1930: כ-95 פוסטרים, מהם פורסמו כ-69, שהעמידוהו בשורה אחת עם גדולי המעצבים של תקופתו.

* * * * *

מאי, ארנסט**May, Ernst**

1886-1970

אדריכל גרמני. בן למשפחה יהודית. יליד פרנקפורט. למד באוני' לונדון (8-1907) ובדארמשטאט, גרמניה (10-1908). חזר ללונדון ועבד (12-1910) במשרד של אנווין ו-פרקר (UNWIN & PARKER) ממתכנני ערי הגנים של אבנעזר האווארד. המשיך למודיו (13-1912) במינכן. שרת במלחמת העולם הראשונה בחזית המזרחית. עם שחרורו נהל בברסלאו את המשרד לתכנון אזורי והיה אחראי לתכנון שיכונים (1919-1925). מונה לאדריכל העיר פראנקפורט (30-1925). בשנת 1929 אירח בפרנקפורט את הקונגרס לארכיטקטורה (CIAM) וריכז את הדיונים בנושא 'שטחי דיור מינימליים'. לאחר מכן היה אחראי לצוות אדריכלים ומתכנני ערים שהוזמנו (4-1930) ע"י ממשלת בריה"מ. במסגרת זו הכין תכניות לשיבע ערים חדשות, ביניהן עיר התעשייה הגדולה מגניטורוסק (MAGNITOROSK) וכן תכנית לאזור העיר מוסקבה. ב-1934, בהיותו בן 48, עזב את בריה"מ והיגר למושבה הבריטית טאנגאניקה (היום טאנזאניה). כאן עסק בחקלאות (37-1934). פתח משרד פרטי לתכנון אדריכלי ואורבני בניירובי, קניה (42-1937). בגלל אזרחותו הגרמנית נעצר בזמן מלחמת העולם השני (5-1942). לאחר המלחמה המשיך בעבודתו כמתכנן ערים ואדריכל בטאנגאניקה (54-1945). הוזמן לגרמניה כראש צוות תכנון ושיקום העיר האמבורג (60-1954). היה בעל משרד פרטי לתכנון אדריכלי ואורבני בהאמבורג מ-1960 ואילך. ארנסט מאי נפטר בהאמבורג בהיותו בן 84. השפעת רעיון עיר הגנים של האווארד ניכר לאורך כל דרכו. לשיכונים שתכנן בשנות ה-1920 בפרנקפורט השפעה רבה עד היום. כאשר הוזמן לרוסיה נראה היה שהגיעה שעתו של השלב המכריע - שלב הישום - של המודרניזם, אבל מאי עזב מאוכזב אחרי 3 שנים. מאחר ובגרמניה שלטו כבר הנאצים, חיפש מקלט במזרח אפריקה, עד שהוזמן להאמבורג ב-1954 על-מנת לשקם את העיר מהריסותיה. למרות שמקובל לראותו כקומוניסט יש סוברים שהשקפותיו החברתיות היו קרובות יותר לסוציאליזם הפביאני האנגלי; סברה זו מסתמכת הן על דעותיו והן על אופי תכנוניו באפריקה, שהוא נינוח ובעל זיקה ברורה לרוח ערי הגנים.

האו, ג'ורג'**Howe, George**

1886-1956

אדריכל אמריקאי. למד זמן קצר בהרווארד (1904) ושלוש שנים בבו-זאר בפאריז. מ-1913 ואילך היה שותף עם

את אלו שבנה בנורבגיה), אלא שהפעם לא הצליח לסיים את עבודתו בגלל תנאי המלחמה ואפיסת כוחות. נפטר באנגליה בגיל 61.

קאופמן, ריכארד יצחק Kaufmann, Richard Issac
1887-1958 אדריכל. ר' עמ' 550.
שטיינהארדט, יעקב Stienhardt, Jacob
1887-1968 צייר. ר' עמ' 643.

שאגאל, מארק Chagall, Marc
1887-1985

צייר יהודי-רוסי מאסכולת פאריז. נודע כמי שהצליח יותר מכל אמן אחר לתרגם לשפה חזותית את תמצית מהותה של החסידות. שאגאל, יליד ויטבסק, החל ללמוד אמנות בעיר מולדתו, אבל כעבור 3 חודשים עבר לפטרבורג. כאן למד תקופה קצרה בכמה אקדמיות לאמנות, ביניהן זו של ליאון באקסט (ע"ע). בהיותו בן 23 (1910) הצליח להגיע לפאריז. כאן התגורר במונפארנאס בבנין הסטודיות "לה-רוש", מרכזן של קבוצות האוואנגארד "חתך הזהב" (ע"ע אפולונו), הפוטוריסטים (ע"ע מאריניטי) ורבים מהאמנים הרוסים, כגון ארכיפנקו (ע"ע) ובמיוחד הזור הראשון של יהודי אסכולת פאריז (סוניה טרק-דלוני, מודליאני, סוטין ועוד). עבודותיו בתקופה זו השתייכו עדין למגמה העממית התמימה כפי שרווחה ברוסיה. כתוצאה מכך הוזמן להציג ברוסיה עם קבוצת "זנב החמור" (1912) ו"מטרה" (1913). במקביל זכה, כמו שאר אמני "לה רוש", לתשומת לבם של משוררי האוואנגארד אנדרה סלמון, מאקס ג'אקוב (ע"ע) ובמיוחד גיום אפולונו (ע"ע), שראו ביצירתו את הניצוץ של "מעבר למציאות" (לימים סורראליזם) ואף המליצו עליו בפני הרווארת וואלדן (ע"ע), בעל הגלריה "סטורס" בברלין - פטרון האקספרסיוניזם בגרמניה, שהציג את עבודותיו הן בגלריה והן ב"סלון הסתיו הברלינאי" (1914).

ערב פרוץ מלחמת"ע1 (יולי 1914) חזר לרוסיה. לעת זו עסק, בנוסף לציור, בעיצוב תפאורות ואיור ספרים להוצאות ספרים יהודיות. זמן קצר לאחר פרוץ המהפכה הרוסית (1918) מונה למנהל המכון לאמנות בויטבסק. בסוף שנת 1919, עם בואו של מאלביץ (ע"ע אוואנגארד רוסי), פרץ ויכוח על דרכו האמנותית של המכון ושאגאל נאלץ לעזוב. לאחר מכן המשיך לצייר ולעצב תפאורות וספרים במוסקבה ופטרסבורג עד צאתו לברלין (1922). כאן הוזמן להציג בתערוכת האמנים הרוסים בגלריה ואן דימן. לאחר מכן (1923) חזר לפאריז.

בהיותו בן 36, כבר היה לדמות הבולטת ביותר בין האמנים היהודים של אסכולת פאריז (ע"ע אדלר, אורלוב, ליפשיץ, מאן ריי, מאנה-כץ, סוטין, פאסקין, ריבאק ועוד). למרות שסגנון עבודותיו יותר ויותר "יהודי", היה מקובל הן על האקספרסיוניסטים הגרמנים והן על הסורראליסטים הצרפתיים, אם כי סרב להשתייך ל"איזם" כלשהו. שאגאל המשיך לחיות בצרפת (התאזרח ב-1937), למעט שנות מלחמת"ע2 כאשר נמלט לארה"ב (1940-47). כאן נערכה לו תערוכה מקפת של יצירותיו במוזיאון לאמנות מודרנית בניו-יורק (1946). כעבור שנה (1947), בסמוך לשונו לצרפת, נערכה לו תערוכה מקפת במוזיאון לאמנות מודרנית בפאריז (1947).

אדריכלים שונים, ביניהם (ע"ע): וויליאם לסקאז (1929-34), נורמן בל גדס (1935), לואי קאהן (1941), אוסקר סטונורוב ולואי קאהן (3-1942).

בשנות ה-1940 שימש האו כאדריכל אחראי לעבודות ציבוריות ובשנים 4-1950 כיהן כראש המגמה לאדריכלות בייל, באותן שנים בהן לימד בייל גם שותפו לשעבר לואי קאהן. האו נפטר בהיותו בן 70. חשיבותו נובעת מהיותו אחד הראשונים שפרץ את הדרך מהאקלקטיקה של האדריכלות המודרניסטית בבנייני המשרדים של ארה"ב. מכל עבודותיו נודע בעיקר הבנין שתכנן עם לסקאז עבור 'קרן הביטוח של פילדלפיה' (P.S.F.S 1929-32). בנין זה נחשב לדוגמא חשובה ראשונה של הסגנון הבינלאומי בארה"ב. הבנין מתאפיין בהדגשת השלד, קירות חלון וציפוי המתכת. הפינה המתעגלת בחלקו התחתון מהווה את אחת הדוגמאות הראשונות לסגנון האר דקו האמריקאי הקרוי 'סטרים ליין' (STREAM LINE).

ארפ, הנס ז'אן Arp, (Hans) Jean
1887-1966 אמן צרפתי. ר' עמ' 502.
מולנאר, פארקאש Molnar, Farkas
1887-1945 אדריכל הונגרי. ר' עמ' 522.

דושאם, מרסל Duchamp, Marcel
1887-1968 צייר. נולד בצרפת. הגיע לפאריז בהיותו בן 17 (1904) השתייך לקבוצת 'חתך הזהב' יחד עם שני אחיו, ז'אק ויון ורימונד דושאם-ויון. ב-1913 הוזמן להציג בתערוכת אמנות מודרנית בניו-יורק. תמונתו 'ערום יורד במדרגות' גרמה לשערוריה בלתי צפויה שהביאה לו פרסום בין לאומי. שהה בארה"ב בשנות מלחמת העולם. כאן התיידד עם אלפרד שטיגליץ, פראנסיס פיקאביה, מאן ריי ואחרים שיצרו חוג אמנים דומה לדאדא בציריך. היה לאזרח ארה"ב ב-1955. דושאם, שנפטר בניו-יורק בגיל 81, נתגלה מחדש בשנים האחרונות של חייו - לאחר תקופת שכחה - והוא נחשב כיום לאחד האמנים החשובים של המאה.

שוויטרס, קורט Schwitters, Kurt
1887-1948

אמן גרמני. למד בהאנובר ובמינכן, מקום בו פגש והושפע מקאנדינסקי. ב-1918 פגש את האמנים ארפ וראול האוסמן והוקסם מעוצמת הביטוי הדאדאיסטי. לאחר זמן קצר החל ליצור קולאז'ים תחת השם 'מרצ' (שם סתמי בדומה לדאדא). את השנים הבאות (1920-23) הקדיש ליצירת חדרים מגרוטאות בשם 'מרצ-באו'. השתתף בכמה כנסים של אמני האוואנגארד בגרמניה והיה, יחד עם ליסצקי, אורחם של תיאור ואשתו לני ואן דואסברג ב'מסע הדאדא בהולנד' (3-1922). עם שובו להאנובר יסד את כתב העת 'מרצ'. סייע לליסצקי בכתיבת הספר 'איזמים באמנות' (5-1924). ב-1927 יסד בהאנובר קבוצת אמנות חדשה עם לאסלו מוהולי-נאגי. יחד הצטרפו לחוג 'הפשטה יצירה' ABSTRACTION CRÉATION בפאריז (1932). לאחר עלות הנאצים לשלטון נמלט לנורבגיה (1937) והחל לבנות חדרי 'מרצ-באו' חדשים (הנאצים הרסו את אלו שבהאנובר). ב-1940, עם כיבוש נורבגיה ע"י הנאצים, נמלט לאנגליה וגם כאן בנה חדרי 'מרצ-באו' (הנאצים הרסו גם

שאגאל ביקר בארץ שלוש פעמים: לראשונה (1931) במסגרת מסע במזרח התיכון, שכלל גם את מצרים ולבנון. פעם שניה ב-1953, כאשר נערכה לו תערוכה מקפת במוזאון ת"א ובשלישית, בהקשר להזמנת החלון בבית הכנסת של המרכז הרפואי "הדסה עין כרם (1959-62). שאגאל נפטר בצרפת בהיותו בן 98.

ארכיפנקו, אלכסנדר Archipenko, Alexander 1887-1964

אמן צרפתי אמריקאי ממוצא רוסי. פיתח סגנון חדש בפיסול, המושתת על תאור הדמות כקומפוזיציה צורנית של פוזיטיב ונגטיב. ארכיפנקו, בנו של פרופסור להנדסה, נולד בקייב, אוקראינה. כאן למד באקדמיה לאמנות (5-1902) עד שסולק, לאחר שהעביר ביקורת על מוריו. לאחר שנה, בגיל 19 (1906), עבר למוסקבה והציג בכמה תערוכות. בהמשך (1908) השתקע בפאריז. תחילה נרשם לבו-זאר, אבל התאכזב ועזב לאחר מספר שבועות. כעבור שנתיים (1910), עבר לגור בבנין הסטודיות "לה רוש" במונפארנאס. לעת זו כבר היה מיוזד עם חוגי האוואנגארד. באותה שנה הציג ב"סלון העצמאיים" ובשנה שלאחריה (1911) ב"סלון הסתיו". בהמשך (1912) קיים תערוכת יחיד בסגנון הקוביזם, שכללה קטלוג עם מאמר הסבר של המשורר ומבקר האמנות גיום אפולינר (ע"ע). במקביל (1912) הצטרף לקבוצת "חתך הזהב". כעבור שנה (1913) הוזמן להשתתף בתערוכת ה"ארמוריי" בניו-יורק (ע"ע שטיגליץ) ולאחר מכן (1914) השתתף בתערוכות גלריה "סטורס" בברלין (ע"ע וואלדן). בשלב זה כבר כללו יצירותיו מספר חידושים שהייתה להם השפעה מכרעת על הפיסול בשנים הבאות: תיאור הדמות בפוזיטיב-נגטיב בשילוב צבעים וחומרים שונים. בשנות מלחמ"ע (18-1914) עבר מפאריז לאזור ניצה בדרום צרפת. לאחר המלחמה ערך סידרת תערוכות ברחבי אירופה, שהסתיימה בברלין (1921) מקום בו הציג ביחד עם האמנים הרוסים בגלריה ואן-דימן (ע"ע אוואנגארד רוסי). בהיותו בן 36 (1923) היגר לארה"ב וחי בניו-יורק - למעט שלוש שנים (9-1937) בהן לימד בשיקאגו בבית הספר לעיצוב בראשותו של מוהולי-נאגי (ע"ע). בכל שנותיו בארה"ב כמעט ולא חידש דבר, למעט נסיון אחד (1924) שבו יצר תמונות נעות ונסיון שני (1946) לעצב פסלים ע"י אור. נסיונות אלה לא זכו לתשומת לב, למרות שהקדימו בהרבה את האמנות הקינטית של שנות החמישים והשישים. ארכיפנקו נפטר בניו-יורק בהיותו בן 77. אוסף חשוב של יצירותיו מצוי כיום במוזיאון ת"א.

לה קורבוזייה Le Corbusier 1887-1965

אדריכל ותיאורטיקן שוויצרי-צרפתי. מאבות המודרניזם ומגדולי הארכיטקטים בכל הדורות. יליד לה-שאו-דה-פון במערב שוויץ (על גבול צרפת). השם המלא שארל אדוארד ז'אנר (Janneret). למד ציור וחרטות שעונים (5-1900) בבית הספר לאמנות שימושית בעיר מולדתו, בראשותו של ליפלנטיה. עוד כתלמיד בן 17 (1902) השתתף בתערוכת עיצוב בטורינו וזכה במדליית זהב. בגיל 21 (1906) תכנן בית מגורים פרטי ראשון (כל ששת הבניינים הראשונים שתכנן הם בעיר מולדתו). שנה לאחר מכן (1907) ערך סיור

לימודים ועבודה באוסטריה ובגרמניה, שכלל ביקור בסדנאות היונאיות של יוזף הופמן וקולו מוזר. עם שובו (1908) תכנן שני בתים פרטיים נוספים.

1910. מסע שני של לימודים ועבודה לגרמניה כלל את משרדו של פטר בהרנס בברלין. באותה שנה ביקר בפאריז ובמשרדו של אוגוסט פרה. עם שובו (1911) פרסם יומן מסע בשם 'דפי מחשבות'.

1912. תכנן בית מגורים פרטי רביעי. השתתף בתערוכת סלון הסתיו בפאריז (סלון הסתיו כלל יצירות אמנות ועבודות של מעצבים: רהיטים, פנים ובניינים) ופרסם ספרון על האמנות השימושית בגרמניה.

1914. עם פרוץ מלחמ"ע (יולי) החל בתכנון פרוייקטים רעיוניים, כגון בית מגורים 'דומינו', שהוא הראשון המרמז על כיוון התפתחותו בעתיד, כתאורטיקן האדריכלות החדשה. בשנה שלאחריה (1915) הכין הצעה רעיונית נוספת ליבית על עמודים (PILOTIS).

1916. קולנוע 'סקלה', לה-שו-דה-פון (נהרס), בית מגורים פרטי (חמישי) ומספר הצעות רעיוניות לבית מגורים פרטי על שפת הים התיכון לאופנאי המפורסם פאול פוארה (Poiret).

לה קורבוזייה המשיך לטפל בפרוייקט זה עד 1921. פוארה הוא כנראה הקשר הראשון שנוצר בין לה קורבוזייה וחובבי האמנות המודרנית בפאריז.

1917. השתקע בפאריז והתיידד עם הצייר אמדה אוזאנפן. באותה שנה הגיש כמה הצעות לתכנון בתי מטבחים והצעה לשיכון עובדים (כולם בצרפת).

1918. הציג יחד עם אוזאנפן תערוכת תמונות בשם 'אחרי הקוביזם' בגלריה תומאס בפאריז. במקביל פרסמו יחד שני ספרונים: 'לאחר הקוביזם'; 'אדריכלות בעידן המכונה'.

לה קורבוזייה היה מודע כנראה לרעיון 'אסתטיקת המכונה' אותו ניסח גם בכתביו ובאמנותו ידיו הצייר פרנאן לגיה (ע"ע). הוא בודאי הכיר את המושג חפץ מצוי (OBJET TROUVÉ) דהיינו חפצים של יומיום או כל חפץ שהאמן החליט להציגו כאמנות; או את המושג הקרוב אליו READY MADE שאימץ מרסל דושאם - חפצים תעשייתיים המוצגים כיצירת אמנות - שלא לדבר על הקירבה בין מושגים אלה וה'פוריזם' עצמו, המציג חפצים כגון מקטרת, כוס וכי'. יתירה מזו, גם בארכיטקטורה של לה קורבוזייה אנו מוצאים אובייקטים תעשייתיים, המועלים לדרגת אמנות, בהקשר של אסתטיקת מכונה או אסתטיקה תעשייתית וכן חפצים טיפוסיים, כגון רהיטי האחים תונט (Thonet) המופיעים דרך קבע בכל רישומי הפנים שלו.

1919. הצעה רעיונית לבניית שיכון בשיטת הבטון - טרום בצרפת. בשנה זו גיבש ופרסם יחד עם אוזאנפן תיאוריה חדשה בציור בשם 'פוריזם' (PURISM).

1920. הצעה רעיונית ראשונה לבית דירות 'סיטרוהאן' (רמז למכונות בשם זה) והצעה רעיונית לסטודיו לידידו האמן אמדה אוזאנפן. בשנה זו החלו אוזאנפן ולה קורבוזייה לפרסם את כתב העת 'אספרי נובו' (ESPRIT NOUVEAU הרוח החדשה). בשלב זה אימץ את השם לה קורבוזייה, ששימש לו כפסדונום למאמריו.

1921. הצעה רעיונית נוספת לבית 'סיטרוהאן' על שפת הים ופרוייקט למוסך מכונות ב-ליל, צרפת. תערוכת יחיד של תמונותיו בפאריז.

1922. בית מגורים פרטי בפאריז ובית וסטודיו עבור אוזאנפן (שניהם שונו).

הצעות רעיוניות: עיר ל-3 מליון (הכוונה לפאריז); קבוצת בתים ודירות; בית 'סיטרוהאן' (גירסה שניה); 'בית לאמן'; שיכון עובדים.

תערוכות: 'סלון העצמאים' ו'סלון סתיו'.

רק עתה, בגיל 37, החליט סופית להקדיש את רוב זמנו לארכיטקטורה. בשנה זו החל לעבוד בשותפות עם בן דודו, האדריכל פייר ז'אנרה (1896-1967) (Pierre Jeanneret).

1923. צמד בתים: וילה לה רוש ז'אנרה (בית דו משפחתי, היום מרכז לה קורבוזייה). בית משפחת ז'אנרה בשוויץ (שניהם הושלמו ב-1925).

ספרים: 'לקראת אדריכלות חדשה'. הספר שהיה לסנסציה בין לאומית (יצא בעוד שתי מהדורות מתוקנות 1924 ו-1928, בנוסף לתרגומו לשפות שונות).

השתתף בתערוכת האדריכלות החדשה בגלריה L'EFFORT MODERNE של ליאונס רוזנברג בפאריז. באותה גלריה ראה לה קורבוזייה את תערוכת הידה סטיל' (אוקטובר-נובמבר); תערוכה ששינתה במידה רבה את כל תפיסתו החזותית - מרחבית.

1924. בית ליפשיץ מוסטשאנינוף בפאריז; בית טוסקין ב-בורדו-צרפת; שיכון עובדים, פסאק (ליד בורדו).

הצעות רעיוניות: 'בית לסוף שבוע'; שיכון עובדים בשיטת בניה טרומית.

בנית השכונה שמומנה ע"י בעל מפעל הנמצא באזור היתה אמורה לסייע לעובדים להגיע לתנאי דיור הוגנים. בסופו של דבר פשט בעל המפעל את הרגל, במידה רבה כתוצאה מהשקעתו בשיכון זה, שירדה לטמיון, היות ולא רק שהשלוטנות סרבו לחבר את השכונה לרשת המים והחשמל, אלא שכאשר לימים אוכלסה השכונה, שינו הדיירים את הבניינים עד לבלי היכר. רק לאחרונה - למעלה מעשרים וחמש שנים לאחר מותו ויותר ממאה להולדתו של לה קורבוזייה - הוחל בשיקום הבניינים ע"י כמה יזמים פרטיים.

הפרטים החשובים בפרוייקט **שיכון עובדים, פסאק:** הפרגולה על הגג, שדוגמתה נבנו עשרות בתל-אביב של שנות השלושים; חללי המגורים הכפולים, הכוללים גלריות אלכסוניות עם בליטה קשתית; קמרונות בין הבניינים ורמזים אחרים לגיאומטריה דינמית, כמעט סופרמאטיסטית.

לה קורבוזייה עצמו סבר שלפרוייקט זה היתה השפעה רבה על תפיסתו של גרופיוס כפי שהיא מוצאת את ביטוייה במגורי סגל הבאוהאוס בדסאו.

1925. ביתן 'אספרי נובו' בתערוכת העיצוב (אר-דקו) בפאריז בו הוצגה התכנית הרעיונית (VISION) לבינוי פאריז; שיכון עובדים עבור התעשיין פרוגי ליד בורדו; הוזמן ע"י מיו ואן דר רו לתכנן 2 בתי מגורים בשיכון וייסנהוף ליד שטוטגארט (הושלמו 1927).

ספרים: 'הציור המודרני' בשיתוף עם אוזאנפן; 'אורבניזם'. בשנה זו הופיעה החוברת האחרונה של 'אספרי נובו' (סה"כ 28 חוברות).

הצעות: בנין מגורים בקרית האוניברסיטה, פאריז; בית מאיר, פאריז; בית מגורים בעיר אוגינקור צרפת.

1926. בית טרניסיאן, פאריז; בית קוק, בולון; בית מחסה של 'חיל הישועה', פאריז; בית גיאט, אנטוורפן, בלגיה.

הצעות: מוסך ברח' ראספאיי, פאריז; אצטדיון, פאריז; ביח"ר פרוגי ליד בורדו.

1927. וילה גארש או 'המרפסות', פאריז; בית פלנקס, פאריז; בית דירות וייסנהוף, שטוטגארט, גרמניה; הצעות: בנין חבר הלאומית בז'נבה, פרס ראשון בתחרות בין לאומית (לא בוצע).

בנין דירות, וייסנהוף: פרגולת הגג מדגישה את מסגרת הבנין. כאן רואים גם את החלל הכפול הדו קומתי, הנוצר ע"י גלריה פנימית (המזונט) ושוב שמירה נוקשה, כמעט דו-מימדית, על פרופורציות, קומת עמודים מפולשת, חלונות סרט וכך הלאה. זהו במידה רבה מקורה של קומת העמודים המקובלת עד היום בארץ, אלא שזרימת 'הטבע' דאז הפכה בארץ לזרימת המכוניות, הווה אומר למגרש חניה.

אין ספק שפרוייקט **בנין חבר הלאומים** יכול להחשב כאחת מנקודות השיא של המודרניזם, שהגיע לבגרות רעיונית ועיצובית. עם זאת, עדין כולל הבנין הרבה אלמנטים מסורתיים, כגון שילובם של קוי הסימטריה בקומפוזיציה, שהיא א-סימטרית בעיקרה. אחד הפרטים המעניינים הוא עיבוד גגוני (פרגולות) הכניסה, המזכירים במידת מה את פרוייקט העיר התעשיתית (פורסם 1917) של טוני גארניה.

בבנין זה נראים בברור גם חלונות הסרט, חלוקת החזית לפנלים כאילו מתועשים, קומת העמודים. נוסף לכך, גם סגנון ציור הצמחיה שהפך לסימן הכר בעבודתו.

הפרוייקט נדחה בטענה שהשרטוט נעשה בצבעי דפוס ולא בטוש. טענה זו נועדה לאפשר ביצוע תכנית אחרת בסגנון ניאו קלאסי. הפרשה זעזעה את האדריכלים המודרניים והביאה לכינוס 'הקונגרס הבין לאומי לאדריכלות מודרנית' (CIAM 1928), שהפך במה מרכזית לפעולה ודיונים.

1928. וילה ב-קארטגו, טוניס (היום מגורי הנשיא); בית צ'רצ', פאריז (נהרס).

הצעות: בית דירות ז'נבה, שוויץ.

ספרים: 'UNE MAISON - UN PALAIS' (בנין - ארמון). הספר כולל את התכניות אותן הגיש לתחרות לבנין חבר הלאומים ומאמרים הדנים בנסיבות פסילת התכנית.

בשנה זו ערך סיור ראשון ברוסיה ופגש עם אדריכלי האוואגארד הרוסי. כמו כן הוזמן כחבר מיסד של הקונגרס הבין לאומי לאדריכלות מודרנית (CIAM).

1929. וילה סבוי' או 'השעות היפות' (הושלם 1932) בפואסי, צרפת; בנין המשרדים 'צנטרוסויוז' במוסקבה (הבניה נפסקה ב-1933); מעונות הסטודנטים השוויצרים, קרית האוני' בפאריז (32-1929); שני בתי מחסה ל'חיל הישועה', פאריז. בית מאדרו, טולוז. בנין דירות 'CLARTÉ' ז'נבה, שוויץ. הצעות: שיכון לוושה; מוזיאון העולם ז'נבה, שוויץ.

וילה סבוי מייצגת לא רק את עקרונותיו של לה קורבוזייה, אלא גם את יכולתו כאדריכל אמן. כאן אנו פוגשים גם את קונספט שמירת המסגרת וגם את חלונות הסרט, מעקות הברזל, קומת העמודים (למרות הגריד הקשוח לכאורה העמודים מוסטים ממנו), הצורה הפיסולית על הגג והצורה העגולה במפגש הקרקע. מדרגות לוליניות עם מדרגות מספרים ורמפה. רעיון נוסף המופיע כאן הוא השכבתיות

האופקית: כל קומה שונה בתכנונה כשהמאחד האנכי הם השלד ומערכת הרמפות והמדרגות.

הבנין עבר מדחי לדחי, עד שהפך לבסוף לאסס תבואה (שוקם 1968). יש אומרים שראוי היה יותר לבנותו מחדש, מאחר והאזור מסביב בנוי וממילא לא ניתן לראותו כצף מעל הטבע, כפי שהתכוון לה קורבוזייה.

פרוייקט **משרדי צנטרוסוויז**, מוסקבה, לא הושלם ומרתף אולם הכנסים, שהיה אמור לקום בסמוך אליו, נשאר כבור גדול עד לשנות החמישים, כאשר הוחלט להפכו לבריכת שחיה. בפרוייקט זה ניתן להבחין בסגנון התכנון של לה קורבוזייה, המפרק את הבנין לגורמים ומחברו מחדש בקומפוזיציה של מסות: הגוף העיקרי, מגדלי מדרגות ואולם כנסים. אחרי מסעו לברזיל העיר לה קורבוזייה, שהיה ראוי להוסיף לחזית הזכוכית מערכת של בריז-סוליי (מגיני-שמש).

מעונות סטודנטים שוייצרים: זו תקופה משבר כלכלי, של חיפושים וחשבון נפש - סוף הסגנון הלבן והתמימות. אמנם קומת העמודים פתוחה אבל העמודים ממוקמים במרכז הבנין באיזון עדין המרמז על ביטוי פיסולי. יש כאן לא רק הפרדה בין מאסות ופונקציות אלא גם צורות מתעגלות וציפוי הקיר באבן המדגישים את הקשר בין המסה לקרקע, איתה הוא 'רוצה להתמזג'. זהו גם מקור קירות האבן אצל עוד אדריכלים רבים, באין ספור פרוייקטים. יתכן גם שהעמודים מעוגלים מפני שהם נוגעים בקרקע; כאילו דבר שנוגע בקרקע או פונה לשמים, דהיינו המגע עם הטבע, הוא יותר חופשי ויותר מפוסל. היבטים נוספים המתגלים בבנין:

א. קומפוזיציה: פרוק הבנין לפונקציות (אולם אוכל, חדרי פנימיה, מגדל מדרגות ושירותים) וביטוי גיאומטרי מיוחד לכל פונקציה. אם להשתמש בסגנון של טאטלין (1914), 'קומפוזיציה אנאליטית סינטטית'.

ב. פרופורציות: השימוש בגריד המושפע מאד ממונדריאן; גריד המבוסס על פרופורציות 'חתך הזהב'. מכאן תתפתח לימים שיטת הימודולורי.

ג. שלד ומילואה: הפרדה בין קירות ושלד. הקירות עשויים לפי שיטת בניה מיוחדת.

ד. הגג: שינוי גובה הגג באולם התחתון יוצר מדרגה שהיא גם קורה המודגשת ע"י העמודים התומכים בה. במבט זה ניתן לקרוא בקלות את הקומפוזיציה המבוססת על הפרדת הפונקציות: מגדל, מדרגות; החלק הנמוך, אולם ציבורי, כגון מועדון או חדר אוכל; המבנה העיקרי, חדרי פנימיה, מורם על עמודים. העמודים הם לא לגמרי נכונים מבחינת היעילות ההנדסית-כלכלית, מאחר ובדרך כלל רצוי לתמוך בבנין קרוב יותר לקיר החיצוני. זהו שינוי כיוון המעמיד בראש את השיקול האסטטי; שינוי הפותח פתח להתלבטות אין סופית: כיצד לבטא את המעבר מהבנין (הגוף) לעמוד (הרגל) ולקרקע (אותה בעיה שהתחבטו בה פסלים מאז ימי קדם). או במילים אחרות, היכן בדיוק למקם את העמודים? בתוך קיר המבנה או מחוץ למבנה, או בתוך המבנה, או לבטל את העמודים ולחזור לקיר תומך, או שילוב של השניים, או להושיב את הבנין כקופסא על בסיס מעין קופסא על קופסא וכך הלאה. לכל אחת מאפשרויות אלו משמעות כלכלית, פונקציונאלית, הנדסית, הרבה מעבר לאסתטיקה: אם העמודים נמצאים

מחוץ למבנה משתחרר הקיר החיצוני ואפשר לקבוע פתחים בכל מקום רצוי, אבל גם שטח הרצפות ואורך המפתחים גדל. אם העמודים נמצאים בתוך המבנה עדיין נשאר הקיר חופשי, אבל העמודים הופכים מכשול בסידור הפנים ואם הם ממוקמים בתוך הקיר, הרי הם ממילא בולטים פנימה או החוצה, כיו העמוד עבה מהקיר. במקרה זה, מכל מקום, השלד כולו עשוי מפלדה, למעט קומת העמודים והאגף הצמוד אליו.

תערוכות: סלון הסתיו, פאריז.

כתוצאה מהמשבר הכלכלי (אוקטובר 1929) באירופה ובארה"ב, שהביא להפסקת הבניה, עסק עד תום מלחמת"ע 2 בהשלמת בניינים משנים קודמות ובעיקר בהצעות רעיוניות לתכנון ערים: מונטווידאו; סאו פאולו; ריו דה ז'נרו; בואנוס איירס; פורט מאיו, פאריז.

1930. בנין בית פרטי בצ'ילה, דרום אמריקה.

הצעות: תכנית לעיר אלג'יר (פרוייקט רעיוני ראשון מתוך שמונה); תכנית לעיר אידיאלית (VILLE RADIEUSE).

לפרוייקט **לעיר אלג'יר** כמה גרסאות והוא כולל כמה רעיונות שהיתה להם השפעה בעשורים הבאים:

* שכונת מגורים עם בניינים שצורתם המתעגלת תואמת למבנה הטופוגרפי (מגע עם הקרקע).

* הכניסה לבנין המגורים דרך גשר המחבר את צלע הגבעה עם קומה מפולשת הממוקמת באמצע הבנין.

* ניצול גג הבנין לתנועה מוטורית (כביש).

* הפרדה מוחלטת בין 'שלד' הבנין ותכנון הדירות, על-מנת לאפשר לדיירים לתכנן בתיהם, כולל החזית, ב'סגנון' הנראה להם.

* גשר עילי לחיבור השכונה שעל ההר עם מרכז העיר שליד הנמל. בשנה זו קיבל אזרחות צרפתית ונשא לאישה את איבון גאליס (נפטרה 1957).

1931. הצעות: בנין הסובייט, מוסקבה (תחרות); מוזיאון לאמנות עכשווית, פאריז.

בנין הסובייט במוסקבה מגיעה שיטתו האנאליתית של לה קורבוזייה לשיאה. לא רק שהבנין מפורק לגורמים, אלא שגם השלד מפורק לחלקיו: קשתות וקורות חיצוניות, מהן תלויות התקרות. הצידוק לצעד זה הוא בצורך ליצור אולמות גדולים ללא עמודים פנימיים. אמנם לה קורבוזייה לא חזר על רעיון זה אולם הוא נקלט בעולם כולו. משהו דומה אפשר לראות אצל מיז בבנין הפקולטה לארכיטקטורה ב-I.I.T. ובהצעותיו לבנין תאטרון ב-מאנהיים שבגרמניה (שניהם משנות החמישים) ועוד אצל אדריכלים רבים אחרים מפּינלנד ועד ברזיל, כולל מדינת ישראל. מכל מקום אפשר לומר שיש בהבלטה זו של הקונסטרוקציה משום מחווה הן לתורתו של ויולה-לה-דוק והן לקונסטרוקטיביזם הרוסי.

1932. הצעות: בנין מגורים ציריך, שוויץ.

ספרים: CROISADE OU LE CRÉPUSCULE DES ACADEMIES (מסע הצלב או דמדומי האקדמיות).

1933. הצעות: תכניות לברצלונה, ז'נבה, שטוקהולם, אנטוורפן, אלג'יר (פרוייקט שני), בנין דירות באלג'יר ובנין בציריך, שוויץ. תערוכת יחיד ב'גלריה בקר', ניו-יורק.

1934. הצעות: תכנית לעיר נמור באלג'יר (בשיתוף עם נ. בזאר); תכנית לעיר אלג'יר (פרוייקט שלישי); שיכון עובדים בציריך, שוויץ. בית דירות בפאריז.

1935. תכנון לעיר סטוט על יד מארן, צרפת; בית לסוף שבו על יד פאריז. עיצוב תערוכת 'אמנות פרימיטיבית', פאריז.

הצעות: 'בית לצעיר'; הצעה לתערוכת העיצוב בבריסל; תכנית בינוי לניו-יורק; ביח"ר לנעלים בצרפת וביח"ר 'באטא' בציכוסלובקיה; בית דירות בצרפת; בית דירות באלג'יר; בית לנשיא מכללה על יד שיקאגו; מוזיאון, פאריז; מגדל 'קארטיאני'.

ספרים: AIRCRAFT (מטוס).

1936. לה קורבוזייה הוזמן לברזיל ע"י לוצ'יו קוסטה (Costa) להכין הצעה לאוניברסיטת ריו דה ז'נירו (עם לוצ'יו קוסטה, אוסקר נימאייר ואחרים) ושהה שם שבועיים שלושה. מאחר ובברזיל היה חוק, שכל בנין חייב לתת הגנה מפני השמש, הציע לה קורבוזייה להתקין בחזית הבנין פני הארכיטקטורה של העשורים הבאים, לפחות בארצות חמות. אלו הם תריסים אופקיים ואנכיים המכוונים בזוית המאפשרת חדירה של שמש בחורף ויוצרת צל בקיץ, או במילים אחרות ניצול העובדה שהשמש גבוהה בקיץ ונמוכה בחורף. הפתרון יושם לראשונה בבנין משרד החינוך בריו דה ז'נירו (1936).

יש בבנין זה גם את אותה חלוקה ברורה של הבנין לפי פונקציות, בדרך שכבר נקט בה קודם והמזכירה גם את תפיסתו של לואי סאליבן: קומת עמודים גדולה ופתוחה, שיש לה תפקיד אחד; הקומות החוזרות שיש להם תפקיד שני ולגג יש תפקיד שלישי. זו בעצם גם אינטרפרטציה של הבנין כעמוד קלאסי, בסיס, עמוד וכותרת.

גם כאן, כמו בוילה סבוי, החלק על הגג שפונה אל השמיים הוא יותר פיסולי, יותר רך (כעבור 15 שנה בערך הגיע הבריז-סוליי גם למדינת ישראל ושינה לחלוטין את פני הבנינים בארץ: החל מבנין ההסתדרות ברחוב ארלוזורוב (דב כרמלי), עבור לתריסי הזזה וגמור בבלוקים פתוחים בצורות שונות (שגם הם מקורם בברזיל).

ביקורו של לה קורבוזייה בברזיל קבע את סגנון האדריכלות החדשה בארץ זו וכן הביא לפיתוח 'הבריז סוליי' ('התריסולי'), שהפך לאלמנט מרכזי ביצירתו של לה-קורבוזייה ואוהדיו בעולם כולו.

הצעות: תכנית לפאריז 6' ÎLOT INSALUBRE NO. 6; תכנית בינוי 'פאריז 37'; תכנית למרכז ספורט, פאריז; הצעה לחנויות 'באטה', פאריז.

1937. ביתן TEMPS NOUVEAU ('הזמן החדש'), בריד הבין לאומי בפאריז, בנין מיניסטריון החינוך והבריאות, ריו דה ז'נירו (עם קוסטה, נימאייר, רידי ומורירה, הושלם 1943).

הצעות: גל-עד לקוטורייה ב-וילז'ואיף, צרפת; בית לסוף שבו למשפ' ג'אול, צרפת.

1938. הצעות: בנין דירות רב קומות ורובע מגורים באלג'יר; תכנית רעיונית לכפר שיתופי.

ספרים: 'תותחים, תחמושת? לא תודה.. דירות בבקשה'. תערוכות יחיד בגלריה 'לואי קאהר', פאריז ובגלריה 'קונסטאהוז' בציריך.

1939. הצעות: מוזיאון אין סופי, פיליפ וויל, אלג'יר; ביתן לתערוכה IDEAL HOME, לונדון; בית קלארק ארונדל; 'כיכר העיר' בולון ופאריז; מרכז ספורט, עמק ואר, צרפת; תכנית לעיר אלג'יר (פרוייקט רביעי).

ספרים: 'הפיזיות של הזמנים החדשים והאורבניזם'. בסוף שנה זו פרצה מלחמת העולם השנייה. צרפת הובסה ע"י הגרמנים. ממשלה צרפתית חדשה בראשותו של המרשל פטן חתמה על חוזה הכניעה בוורסאי (באותו קרון רכבת בו נחתם חוזה הכניעה עם הגרמנים בסוף מלחמת"ע"ב-1918).

1940. הצעות: ביי"ס לפליטים ושיכונים בבניה טרומית (בשיתוף עם צוות שכלל את ז'אן פרובה ולאדימיר בודיאנסקי).

'בית למנהל'; 'בית למהנדס'.

לה קורבוזייה ניסה לשכנע את ממשלת המרשל פטן (ללא הצלחה) לפעול לשיקומה של צרפת. כתוצאה מפניה זו פורקה השותפות עם בן דודו, פייר ז'אנרה, שהיה חבר במחלתר הצרפתית שפעלה הן כנגד הנאצים והן כנגד המרשל פטן (השותפות חודשה לאחר המלחמה).

1941. הצעות: תכנית ל'אזור נופש'.

ספרים: 'עתידה של פאריז'; ארבע הדרכים'. תערוכת יחיד, גלריה בוזיגר, ציריך, שוויץ.

1942. הצעות: בית פייריסאק, אלג'יריה; תכנית לעיר תעשייתית לינארית; תכנית (מסס 7) לאלג'יר.

ספרים: 'בתי האדם'.

1943. ספרים: 'דיונים עם סטודנטים מבתי הספר לארכיטקטורה'; 'אמנת אתונה' (סיכום הדיונים מקונגרס האדריכלים משנת 1933).

1944. ספרים: 'שלושת מוסדות האדם'.

עם תום מלחמת העולם השנייה קיווה לה קורבוזייה, שיתאפשר לו לעמוד בראש פעולת שיקומה של צרפת ואירופה. אבל כידוע גם הוא וגם אדריכלי האוואנגרד האחרים לא מלאו בתקופה זו, אלא תפקיד זוטרה והמשימה נפלה לטוב ולרע בידיהם של 'האחרים'.

1945. הצעות: בית מגורים במארסיי; תכנית העיר לה רושל, צרפת; תכנית העיר ס' גודן, צרפת.

תערוכת יחיד ב'רדיו סיטי', ניו-יורק.

1946. מפעלי דובאל, צרפת; בית דירות (UNITÉ D'HABITATION) דובאל במארסיי; והצעות תכנית לעיר ס' דיאה, צרפת; הצעה לשדה תעופה.

1947. הצעות: תכנית שיקום הנמל הישן במארסיי; תכנית לשיקום אזור ויירה במארסיי; שני בתי דירות (אוניטה) בצרפת; תכנית GRID-CIAM; תכנית לעיר בוגוטה, ונצואלה; בנין האו"ם, ניו-יורק (חבר צוות בראשות ו.ק. האריסון).

תערוכת יחיד, מוזיאון סטדליק, אמסטרדאם.

1948. הצעות: תכנון ס' בוס, צרפת (בשיתוף טרואיף); תכנית לעיר איזמיר, טורקיה; שיכון 'רוק' ו'רוב' ('ROB' ET 'ROC) קפ-מרטן, בדרום צרפת.

תערוכת יחיד במכ' לאמנות מודרנית בארגנטינה.

ספרים: 'מודולור'.

1950. תכנון בקתות נופש בדרום צרפת; הצעה לכנסיית רונשאם (RONCHAMPS) הושלמה 1955).

הצעות: תכנית העיר בוגוטה, עם משרד האדריכלים ח.ל. סרט (ע"ע Sert) וויינר; מוזיאון אינסופי; ביתן 'סינטזה של האמנויות'.

ספרים: 'שירה על אלג'יר'; 'UNITÉ D'HABITATION' (בית הדירות במארסיי). תערוכת יחיד 'גלריה רוזנברג', ניו-יורק.

כנסיית רונשאם: הפרוייקט שפורסם כשנה לאחר השלמתו מסמן את הקו החדש בעבודתו של לה קורבוזייה; קו שהוא היפוכה של סיסמתו הנודעת משנות ה-1920 'הבית כמכונה למגורים'. לכנסיית רונשאם ולבניינים שתכנן מיד לאחר מכן, בעיר ההודית החדשה שאנדיגאר, היתה השפעה מכרעת בחיפושי הדור בשני העשורים הבאים.

1951. תכנית אב לעיר שאנדיגאר, הודו (אדריכל ראשי עד 1959).

הצעות: תכנית בינוי מארסיי דרום; בית המשפט העליון, שאנדיגאר.

תערוכת יחיד במוזיאון לאמנות מודרנית בניו-יורק.

1952. בית ג'אול; בית דירות 'אוניטה' בנאנט, צרפת (הושלם ב-1955).

תערוכת יחיד גלריה דניז רנה בפאריז.

1953. מנזר לה טורט (הושלם 1959), צרפת; הצעות לבית המושל בשאנדיגאר, הודו;

תערוכת יחיד במוזיאון לאמנות מודרנית בפאריז (התע' עברה ללונדון, שטוקהולם, ברן וקומו).

1954. בנין ארגון הסוחרים, אחמדאבד, הודו (הושלם 1956).

ספרים: 'בית קטן מ-1923'.

1955. בית סאראביי אחמדאבד, הודו.

הצעות: עיצוב סכר, אקרה, הודו.

ספרים: 'מודולור-2' (ר' 1949); 'שירים על הזוית הישרה'; 'אדריכל האושר'.

תערוכות: השתתף בתערוכת הטבע הדומם, בסנט אטיין, צרפת.

1956. בית שודהאן ומוזיאון, אחמדאבד, הודו.

הצעות: לבית טרומי בצרפת; בית חולים, צרפת; מרכז הספורט בבגדאד.

ספרים: 'כנסיית רונשאם'.

תערוכת יחיד: גלריה 'פייר מאטיס', פאריז; מוזיאון לאמנות, ליאון, צרפת.

1957. בתי דירות (אוניטה): ברלין, גרמניה; מו, צרפת; בריאה אן פורה, צרפת; מגורי 'קמפינג' בקפ מרטיין, צרפת; מוזיאון לאמנות מערבית, טוקיו (פרוט ופיקוח ע"י קומיו מאיאקווה (ע"ע)).

תערוכת יחיד בגלריה 'קונסטאהאוז', ציריך ובעיר לינץ אוסטריה.

1958. ביתן חברת 'פיליפס' ביריד הבינלאומי, בריסל; בנין המזכירות קרית הממשלה, שאנדיגאר, הודו.

הצעות: תכנית לעיר ברלין (תחרות). ספרים: סיכום תכניות העיר פאריז (56-1922);

השתתף בקובץ 'שירה אלקטרונית'.

תערוכת יחיד במוזיאון בשטוקהולם ובגלריה ווקר בליברפול.

1959. הצעה לבתים טרומיים עבור חברת רנו.

1960. הצעות: תכנית העיר פרמיני וור בצרפת; הצעה למוזיאון הידע, שאנדיגאר, הודו.

ספרים: 'סדנא למחקר סבלני'; 'סודות קטנים'.

1961. בנין מרכז האמנויות באוני' הרווארד (הבנין היחידי של לה קורבוזייה בארה"ב. פיקוח ע"י ח"ל סרט, הושלם

אדריכלי צרפת, לעומתם, היו בשעתו קבוצה קטנה ומסוגרת יחסית. לא כך בתחום הציור. כאן אנו מוצאים את צרפת פתוחה ונענית ברצון לכל מחשבה חדשה (מפיקאסו ועד שאגאל). היום אנו מוצאים בצרפת, גם אם במאוחר, נכונות ופתיחות לרעיונות מבחוץ כפי שאנו רואים בפרוייקטים ממלכתיים בהם זכו זרים, כגון בנין האוני'סקו, מרכז פומפידו, מרכז התקשורת לה-דפנס, מוזיאון אורסיי והאופרה החדשה, כולם בפאריז.

יתכן גם שהאדריכלות הארץ ישראלית, שהיא יחידה ומיוחדת בהסטוריה - הרבה מעבר ליחס הפשוט ואפילו הלגלגני לו היא זוכה - נובעת מהיותה ארץ קולטת עליה, או לפחות כך היה כשהגיעו לכאן פליטי אירופה בשנות העשרים והשלושים, כולל הארץ ישראלים שעשו באירופה לצורך לימודים וחזרו עם עליית הנאצים - אבל זה כמובן נושא לדיון נפרד. חיזוק נוסף לפרשנות זו, על דרכו של לה קורבוזייה, כהתגלמותה של הרוח הכלל אירופאית השווצרית, נמצא ביוזמה להתכנסותו של הקונגרס הבין לאומי לארכיטקטורה מודרנית (CIAM), תחילה בשוויץ ואח"כ בערים שונות באירופה. כך גם במסעו הרבים בעולם והצעותיו לתכנון הערים מניו-יורק במערב עד איזמיר במזרח ואת התכניות שהתגשמו במוסקבה, בשאנדזגאר ובריו דה-ז'נרו. כל אלה מקורם במי שמורגל לראות את כלל אירופה פרושה למרגלותיו; ומכאן קצרה הדרך לקוסמופוליטיות. זה אולי גם מקור המבוכה ביחס לנטיותיו הפוליטיות. לה קורבוזייה נחשב קומוניסט כאשר נסע למוסקבה ופאשיסט, כאשר נשא ונתן עם ממשלת וישי. מבחינתו של לה קורבוזייה היתה רק מטרה אחת - להביא אושר לבני האדם ולעצמו, בדומה לשרותיו של 'הצלב האדום' (שמרכזו בשוויץ) או 'חיל הישע', העוזר לחסרי כל, שאת בנייניו תכנן בפאריז.

אם נשאל את עצמנו מדוע בחר לה קורבוזייה דווקא בצרפת, נמצא את התשובה בעובדה שעיר הולדתו קרובה לאזור ההשפעה של השפה והתרבות הצרפתית; וכאדם המרבה בכתובה, כפי שאפשר להוכיח משפע הספרים שפירסם בחייו (למעלה משלושים), היה זה טבעי שיבקש לקבוע את בסיסו בלב ליבה של שפה זו - פאריז. היבט נוסף הוא הציור. לה קורבוזייה צייר והשתתף בתערוכות יחיד וקבוצתיות כל חייו. למעשה הקדיש לציור כמחצית מזמנו ואילו ההחלטה לעסוק באדריכלות התגבשה אצלו רק בגיל מאוחר יחסית. יתרה מזו, חשיבותו כצייר היתה גדולה יותר מהרושם המתקבל בדרך כלל מספרי האדריכלות. הוא היה שותף בקבוצות שונות של הציירים האוואנגארדיסטים שפעלו בצרפת בין השנים 1918-39. פאריז, בסופו של דבר, היתה כור ההיתוך המרכזי של האמנות המודרנית עד מחצית המאה ה-20. לכאן הגיעו האמנים הצעירים מרוסיה ועד יבשת אמריקה, וראוי להוסיף, גם כמעט כל אמני ארץ ישראל.

לה קורבוזייה הוא קודם כל אדריכל של בנייני בטון. אפילו באותם מקרים בהם עשה שימוש נרחב בלבנים, התחושה היא של דיאלוג שבו הבטון שומר תמיד על תפקידו המוביל. לעובדה זו משמעות רבה להבנת מגבלות השפעתו על האדריכלות המודרנית בארה"ב, למשל, שבה יש עדיפות לכלילת לבניה בפלדה ובעץ. אבל עם כל הפופולריות של

הבטון בצרפת, נעשה בה גם שימוש רב בקונסטרוקציות ברזל ופלדה: שוק התבואה; הספריות של לאברוסט; השוק המרכזי של באלטאר; עבודותיו של אייפל; תחנות הרכבת הרבות מספור; חנויות הכל בו הגדולות של פאריז; תחנות המטרו של גימאר; בית הפלדה והזכוכית של שארו וכך הלאה, עד למרכז פומפידו ושאר בנייני הפלדה והזכוכית ההולכים ונבנים גם היום בפאריז ובצרפת. במילים אחרות, הבניה בפלדה ובברזל מקובלת בצרפת אולי לא פחות מאשר בשיקאגו. מכאן שהמנעות משימוש בפלדה ובעץ אצל לה קורבוזייה היא במידה רבה עדיפות אישית. העובדה שלה קורבוזייה השתעשע בביתן קטן מפלדה שנבנה בסופו של דבר בציריך, או העובדה שהכין כמה הצעות רעיוניות לבניה בעץ הן בבחינת היוצא מן הכלל. את לה קורבוזייה ניתן להבין כסינטזה של שלושה אלמנטים: הרוח, החומר וההגיון: הרוח היא הצייר והמשורר (הכתיבה של לה קורבוזייה היא יותר שירה מפרוזה); החומר הוא העולם הפיזי הכולל את הטבע, העיר, הבנין והמוצר, או בקיצור הארכיטקטורה; ההגיון הוא החוקיות הגלויה והנסתרת; חוקים לפיהם, כך סבר, עשוי המין האנושי לשלוט במעשיו ולהיות אדון לגורלו: המדען מגלה את החוקים הפיזיים של היקום; המהנדס מפעיל את החוקים הפיזיים על-מנת להגיע ליעילות של המקסימלית; האמן מגלה את החוקים הרוחניים של האדם; הארכיטקט יוצר את הסינטזה וההרמוניה בין העולם הפיזי והעולם הרוחני. בקיצור, לכל אדם תפקיד בגילוי ויישום חוקים אלו. ברור שמערכת של חוקים, עקרונות וכללים לא נוצרה בין יום, אלא הלכה והתפתחה משנה לשנה, כולל תפניות אמוציונליות אקספר-סיוניסטיות.

רבים מ'חוקים' אלו, אם לא כולם, נובעים מעצם הבניה בשיטת שלד הבטון כגון: (1) תכנית חופשית, זאת אומרת מיקום מחיצות כנדרש, מאחר ואין הקירות נושאים את התיקרה. (2) מכאן גם חזית חופשית, המאפשרת מיקום חלונות ופתחים כנדרש וכרצוי. (3) חלונות סרט, דהיינו חלונות תעשייתיים, זולים יחסית, המאפשרים חזירת אור (וגם חום רב) ואויר אל תוך הבית. (4) קומת עמודים (PILOTIS) פתוחה, שפרושה אוריריות רבה יותר או גינה רחבה יותר. לעמודים אלה גם משמעות סמלית בכך שהם מפרידים בין הקרקע (הטבע) ומעשה האדם (הבנין). (5) גינות גג המחזירות לטבע את פיסת הצל אותו מטיל הבנין על הקרקע או מה שאולי חשוב יותר בתנאים מסוימים - ניצול שטח הגג למטרות שונות.

מעבר לכל 'החוקים' הכתובים ניתן לגלות עוד מספר עקרונות סגנוניים החוזרים ומופיעים בעבודותיו.

1. מעקות ברזל תעשייתיים (בדומה לחלונות בסרט).
2. מדרגות מגוונות (מספריים, לינאריות, לוליניות וכו'). וכן ראמפות. לעיתים בו זמנית באותו בנין, כאילו לומר: הווה נגוון את חווית העליה או הירידה. הדגשת העליה והירידה תוביל גם בהמשך למגדלי מדרגות ומעליות.
3. התפתחות התכנית החפשית לתכנית פתוחה על ידי שילוב מספר פונקציות כגון: מגורים, מטבח, פינת האוכל, פינת עבודה ולעיתים גם אזור שינה.

4. פיתוח צורות חופשיות (פיסוליות) על הגג - המשך פיתוח רעיון גינת הגג.
5. פיתוח מורכב יותר של מגע הבנין עם הקרקע. גם כאן, בדומה לגג, צורות עגולות רכות יותר ושימוש בחומרים טבעיים (אבן).
6. ביטוי הפונקציה ע"י חלוקת הבנין למסות ברורות, כגון גוף הבנין וגופים נלוים (אולמות, מגדלים).
7. חדירת החלל דרך הבנין, בצורה דומה לזו שפיתחו הפסלים ארכיפנקו, ליפשיץ והנרי מור, אלא שאצל לה קורבוזייה החדירה היא גיאומטרית, למעט במרכז האמנויות בהרווארד, שתכנן (1965) בערוב ימיו.
8. פיתוח החלל הפנימי ביחידה תלת מימדית ע"י גלריות פתוחות. יתכן שרעיון זה נובע - כמו שכבר נאמר ע"י אחרים - מהסטודיו המסורתי של צירי פאריז, אלא שאצל לה קורבוזייה הפך להיות בסיס רב משמעות בתכנון הצורה או כפי שהוא קורה לה: המזונט (MAISONNETTE).
9. הדגשה פיתגוראית של חוקיות הפרופורציות המובילה אותו בסופו של דבר ל'חתך הזהב' ומכאן לפיתוח המודולור.
10. לה קורבוזייה כאילו מתחיל בצורה הבסיסית של הקוביה (לימים נוספו גם קונוס, כיפה ועוד), המוגדשת וממוסגרת ולמרות שהחומר הבסיסי שהוא משתמש בו הוא בטון, כמעט ולא נמצא קונולות למעט מרפסות צנועות. הקומפוזיציה תמיד מאוזנת ויציבה, בהשוואה לקונולות הכמעט פנטסטיות בפרוייקט תומכי העננים של ליסיצקי - סטאם (1924) או בנין 'המפלי' של פרנק לויד רייט (1936). בעוד אלה כאילו מבקשים לרחף בחלל, לה קורבוזייה נכנע לחוקי הגרביטציה. היוצא דופן הוא מעון הסטודנטים השויצרים בפאריז, בו יש רמז לאי יציבות של גוף הבנין העומד על סידרת עמודים מרכזית. במילים אחרות, אפשר לומר שאצל לה קורבוזייה העיקר הוא האיזון וההרמוניה (שוב פיתגורס). נטיתו של לה קורבוזייה לנסח דבריו בצורת 'חוקים' היא נטיה אישית כמובן, אבל היא עולה בקנה אחד עם הזרם הכללי של האמנות ובעיקר הציור בצרפת - מאימפרסיוניזם לסוראליזם, כולל הפורזים של לה קורבוזייה ואוזאנפן. כי מה הוא 'האיזם' אם לא נסיון לקבוע 'חוקיות' מסוימת?

במילים אחרות, עלינו להבין את נטיתו של לה קורבוזייה להצהרות וקביעת חוקים בקונטקסט החברתי של תקופתו ולא כחוקים העומדים מעל לזמן ולמקום, כפי שהאמינו 'חסידי' שוטים' עד לפני זמן לא רב. כך למשל האימרה 'הבית הוא מכונה למגורים' אינה אלא עוד סיסמה בוטה מאד - אך מקובלת באותם ימים - להטיח בפני הציבור את הרעיון, הפשוט יחסית, שעל בית המגורים להיות יעיל, אבל מאידך, אין להבין מכך שלה קורבוזייה סבר שאין מקום לשיקולים אמנותיים רוחניים - ההיפך הוא הנכון. כאשר נשאל אם הוא פונקציונאליסט ענה בשלילה והוסיף, שברור שכל בנין חייב להיות פונקציונאלי, אבל האדריכלות מתמקדת בחיפושים שהם הרבה מעבר להנחה יסודית, בסיסית ופשטנית זו. כך גם הסיסמאות 'הדרך הישרה-

לאדם השביל המתפתל - לחמורים' וכו'. אין צורך להרבות בדוגמאות, שהרי לה קורבוזייה כתב למעלה משלושים ספרים המלאים בפנינים מעין אלו. אבל מאידך, אל לנו לבטל סיסמאות אלו מכל וכל, כי יש בהן גם הרבה אמת. ברור לחלוטין, שהכללות אלו, בדומה לטענתו בדבר עדיפותו של הקו הישר והצבע הלבן, היו נשארים בגדר מילה מתה אילמלא תכנן כמה בניינים הממחישים את עקרונותיו, שהם גם מיצירות המופת של האדריכלות המודרנית ואולי, כפי שעתיד להתברר, של האדריכלות בכלל.

קונגרס בין לאומי לאדריכלות מודרנית CIAM. ב-1928 התכנסה קבוצת אדריכלים, בשוויץ, בארמונה של הלן דה מאאדרו ותחת חסותה. הכוונה הראשונית היתה ליצור מפגש אמנותי בראשותם של ההסטוריון זיגפריד גידיון (ע"ש Giedion) והאדריכל לה קורבוזייה; מעין פורום לדיון על עתידה של האדריכלות המודרנית, מבחינה חברתית וכלכלית. לאחר מפגש זה התקיימו עוד תשעה מפגשים, מהם ארבעה לפני מלחמת העולם השנייה וחמישה אחריה: בפרנקפורט (1929) על נושא 'שטחי מינימום בשיכונים' בחסותו של מתכנן הערים ארנסט מאי (ע"ש); בבריסל (1930) על נושא 'הקצאות קרקע ועידן בשיכונים' בחסותו של ויקטור בורגיא (ע"ש); הקונגרס הרביעי (1933) באתונה החל על סיפונה של אניה שהפליגה ממאריסי, והתמקד בדיונים על נושא 'העיר הפונקציונלית'. סיכום הדיונים פורסם ע"י ח. ל. סרט (1942) ולה קורבוזייה ('אמנת אתונה', 1943). 'אמנת אתונה' כוללת עקרונות שהפכו מקודשים למודרניזם, ביניהם: הגריד האורבני, שפרושו חלוקת העיר על פי אזורים תפקודיים עם רצועות ירק (ריאות ירוקות) ביניהם. בתוך רצועות הירק אמורים היו להקבע טיפוסים בניינים קבועים, בד"כ רבי קומות, למשרדים ומגורים.

הקונגרס החמישי על נושא 'מגורים ורווחה' התקיים בפאריז (1937), בצל ההתפתחויות הפוליטיות (משפטי הראווה במוסקבה, הנאצים בגרמניה ומלחמת האזרחים בספרד של התקופה).

לאחר המלחמה התקיים באנגליה הקונגרס השישי תחת הכותרת 'העשור האחרון 1937-47' (פורסם בספר ע"י ז. גידיון 1947); הקונגרס השביעי - בברגמו שבאיטליה (1949); הקונגרס השמיני (1951) התקיים שוב באנגליה והיה חלק מארועי פסטיבל בריטניה: בקונגרס זה התקיים דיון בנושא 'לב העיר'; הקונגרס התשיעי, ב-אקס אן פרובאנס, בדרום צרפת, אמור היה לעסוק בנושא המגורים, אבל הפך למעין חגיגת סטודנטים ואדריכלים; הקונגרס העשירי, שאמור היה לחזור לנושא המגורים (HABITAT) של הקונגרס התשיעי, התקיים בדוברובניק (1956), אולם במקום זאת הוחלט שקונגרס זה יהיה האחרון, מאחד ותפקידם של המפגשים - לקדם את עקרונות המודרניזם - נמצא בלתי נחוץ במציאות החדשה שבו היה המודרניזם לעובדה בלתי מעורערת. ההחלטה להפסיק את קיומם של קונגרסים נוספים נתקבלה ע"י הועדה המכינה, שכללה מספר אדריכלים צעירים שנועדו בשם צוות עשר (TEAM X).

מפגש נוסף, לדיון בתוצאות ההחלטה ב-דוברובניק, התקיים ב-אוטרלו שבהולנד ב-1959. מפגש זה הפך בסופו של דבר לקונגרס ה-11.

חברי 'הצוות X' כללו בין השאר את (ע"ע):

קאהן (Kahn), לואי	(1901-1974)
קאנדיליס (Candilis), ג'ורג'י	(1913-1995)
באקמה (Bakema) יעקב ברנד	(1914-1981)
ואן איק (Van Eyck), אלדו	(-1918)
דה קארלו (De Carlo), ג'יאנקארלו	(-1919)
סמיתסון (Smithson), פטר	(-1923)
סמיתסון (Smithson), אליסון	(-1928)

Mendelsohn, Erich

מנדלסון, אריך

1887-1953

ר' גם 1939 ישראל.

אדריכל גרמני-יהודי. זכור בעיקר בזכות מגדל - מצפה כוכבים ע"ש איינשטיין - הדוגמא החשובה ביותר של אקספרסיוניזם באדריכלות. בהמשך התפרסם גם בסגנונו הדינמי, שהפיח חיים בבניינים שימושיים כגון בתי מסחר, משרדים ובתי חולים. בשנותיו האחרונות בארה"ב תכנן מספר בניינים קהילתיים יהודיים. נולד בלנשטיין שבפרוסיה המזרחית (היום פולין). למד כלכלה במינכן (1907) ואדריכלות בברלין (10-1908) ובמינכן (12-1911). בגיל 24, עוד לפני סיום לימודיו (1911) תכנן בית תפילה לבית הקברות היהודי בעיר מולדתו. במשך תקופת לימודיו ועד לגיוסו (1917) התקיים מעבודות מזדמנות: עיצוב חלונות ראווה, תפאורות לתיאטרון ומכירת רישומים וציורים. בשנים 5-1914 היה מקורב לציירי קבוצת 'הפרש הכחול' במינכן. התחתן ב- 1915 עם לואיס מס. במלחמה"ע גויס (18-1917) לצבא הגרמני ושרת בחזית המזרחית והמערבית. בתקופה זו הכין עשרות סקיצות לרעיונות אדריכליים אותם הציג (1919) בברלין תחת השם: 'אדריכלות של בטון ופלדה'. בזכות רישומים מדהימים אלו זכה לפרסום בין לאומי. היה חבר ארגוני האוואנגארד שקמו בברלין לאחר המלחמה: 'מועצת העבודה למען האמנות', 'קבוצת נובמבר' וחוג האדריכלים 'רינג'. בין השנים 33-1919 ניהל משרד פעיל בברלין. בין עבודותיו:

1920-24. מצפה כוכבים ע"ש איינשטיין בפוטסדאם.
3-1921. ביח"ר לכובעים; מערכת העתון 'טאגבלאט' בברלין.

1922. בית לשתי משפחות בברלין.

1923. בית סטרנפלד, בברלין; הצעה לתחנת הכח רוטנברג בחיפה; הצעה (תחרות) למרכז עסקים בחיפה.

1924. בית הפרוונים בברלין.

6-1925. כנסיה בטילזיט (היום בבריה"מ); ביח"ר לטקסטיל בלנינגראד, בריה"מ.

1926. חנויות כל-בו 'שוקן' בנירנברג ושטוטגארט; בית קולנוע 'אוניברסאוס' בברלין.

1927. כל-בו 'פטרסדורף' ב-בראסלאו; בית אופנה בברלין; בית ד"ר בז'אק; בנייני 'ווגא' בברלין (קולנוע, משרדים, מלון ובנייני דירות).

1928. כל-בו 'שוקן' בחמני, גרמניה.

1929. הצעה (תחרות) לבנין הסובייט במוסקבה; בית משפחת מנדלסון בברלין.

הבית שבנה למשפחתו ולעצמו בברלין מצביע על כיוון אפשרי - חדש למנדלסון, אבל כמעט סטנדרטי לתנועה

המודרנית של אותה תקופה: סינטזה שהיא יותר אורטוגונית קוביתית מאשר דינמית.

הדגש זה נובע מהשימוש בלבנים, אפילו בריצוף ובמדרגות הכניסה. ללבנים כחומר בניה יש תקדימים רבים באדריכלות המודרנית מראשיתה. כך למשל, בראלי' וקבוצת אמסטרדאם בהולנד, מיז ואן דר רו בגרמניה. עם זאת נדמה כאילו הלבנה זרה באופיה לביטוי המנדלסוני הזורם. יתכן גם שהבעיה איננה הלבנה עצמה, שהיא חומר ככל חומר, אלא במנדלסון, שלא התייחס אליה כראוי מבחינה צורנית: מאחר והלבנה מהווה יחידה בסיסית, השימוש בה מדגיש את המודולאריות, המרקם (PATTERN), ואת הטקסטורה - בדומה לבד יוטה - שאי אפשר להתעלם ממנו.

לימים מצאה בעיה זו את פתרונה ע"י 'חיתוך' הפוגה (חשק) האופקית, בטכניקה שנוסתה באותה תקופה ע"י מנדלסון כמו גם ע"י מספר אדריכלים משנות השלושים ואילך.

1930. מרכז הנוער היהודי באסן, גרמניה; חנות כל-בו 'באכנר', במוראבסקה-אוסטרובה, צ'כוסלובקיה.

1931. בנין 'קולומבוס' ברלין (משרדי ארגון עובדי המתכת) מבטא אורטוגוניות זורמת ודינמית. קומפוזיציה שהיתה לה השפעה רבה על האדריכלות בארץ בסוף שנות השלושים. זהו אולי גם מקור ההשראה לבנין הפינתי בין רח' נחלת בנימין לרח' אלנבי בכיכר מגן דוד, בתל-אביב.

1932. ביח"ר למתכת במגדבורג, גרמניה.

1933. עם עליית הנאצים לשלטון נמלט מנדלסון לבריטניה בה יסד שותפות (36-1933) עם האדריכל סרג' צ'רמאייף.

עבד בו-זמנית בלונדון וירושלים.

בין עבודותיו בתקופה זו:

1934. בית ויצמן ברחובות (הושלם 1936);

הבנין הוא מהיפים שתכנן מנדלסון בתחום המגורים. אבל גם כאן, כמו בבניינים אחרים עולה הסקיצה הרעיונית על המציאות. עם זאת יש בבנין כמה אלמנטים מיוחדים:

*הדגשת חדר המדרגות כמגדל המאזן את המסה האופקית. כך גם החלונות המאורכים המדגישים את אנכיות המגדל שהוא לכשעצמו אינו גבוה במיוחד.

*הבריכה, שיש בה מעין מחווה לאדריכלות המזרח, מגביהה את 'המגדליות' של חדר המדרגות. מנדלסון עושה כאן מחווה שהיא בו זמנית צורני ופונקציונלי ולכן מאוזן גם מבחינה סגנונית. במילים אחרות, לו היה הבנין ממוקם באירופה למשל, ספק אם היינו מרגישים באפקט הים תיכוני של הבריכה. מאידך בהיותו ממוקם בארץ, הוא מעלה ובצדק את הדימוי 'המזרחי' המתאזן שוב בגין 'השימושיות' של הבריכה.

ביתן דה-לא-וואר בסאסקס, אנגליה; בית משפחת נימו באנגליה (שניהם בשיתוף צ'רמאייף).

1935. תכנית להמשך בנייני האוני' העברית בי-ם.

1936. בית זלמן שוקן וספרית שוקן בירושלים; שני בתי מגורים בבריטניה.

בשנים 39-1936 כל עבודתו בישראל:

1937. בית חולים רמב"ם בחיפה (הושלם 1938 ומאז שונה מספר פעמים); בנק לאומי בירושלים (הושלם 1938); המרכז הרפואי האוניברסיטאי 'הדסה' בהר הצופים

1951. מעבדות לחקר האטום ברקלי, קליפורניה (הושלמו 1953).

ראוי לציין, שמנדלסון היה משופע בהזמנות עבודה כמעט מראשית דרכו, בתקופה שבה לאדריכלים המודרניים האחרים כמעט ולא היתה הזדמנות ליישם רעיונותיהם בפועל. לאחר מלחמת העולם השנייה נוצר מצב הפוך, כאשר שאר האדריכלים יוצאי גרמניה שהגיעו לארה"ב החלו לקבל יותר ויותר הזמנות עבודה, נאלץ מנדלסון להסתפק בפרויקטים בודדים יחסית, אותם קיבל בדרך כלל רק מהקהילות היהודיות. יתכן ומצב זה עשוי היה להשתנות בהמשך שנות החמישים והשישים אילמלא נפטר בגיל צעיר יחסית, בהיותו בן 66, בסן-פראנסיסקו.

Finsterlin, Hermann

פינסטרלין, הרמן

1887-1972

צייר גרמני. זכור בעיקר בזכות ציורי אדריכלות של צורות אורגניות פנטסטיות. למד רפואה, פיזיקה, כימיה, פילוסופיה וציור. הוזמן והצטרף לקבוצת הדיון של ברונו טאוט 'רשרת הזכוכית' (GLASERNE KETTE). השתתף בתערוכת 'האדריכלים הלא ידועים' שארגן (1919) גרופיוס במסגרת 'מועצת העבודה למען האמנות'. פינסטרלין עזב את ברלין ב-1922 ועבר לשטוטגארט. עסק מכאן ואילך בציור ותאוריה של האמנות, עד מותו בגיל 85.

Schindler, Rudolph

שינדלר, רודולף

1887-1953

אדריכל אמריקאי-יהודי. מראשוני המודרניסטים. נודע בזכות תרומתו לגיבוש סגנון זה בארה"ב. נולד ולמד ב-וינה במכון הטכני מלכותי (11-1906). עבד כשרטט במשרד אדריכלים (1911). המשיך לימודי אדריכלות באקדמיה היוניאית לאמנות אצל אוטו וואגנר (14-1911). היגר לארה"ב, בהיותו בן 27 (1914), ועבד כשרטט בשיקאגו. הצטרף כמתמחה ללא תשלום במשרד פרנק לויד רייט (1916) ואדריכל עוזר בתשלום (מ-1918). נשלח ע"י רייט ללוס אנג'לס (21-1920) כמפקח בניה. ב-1921 עזב את רייט ופתח משרד עצמאי בלוס אנג'לס עד מותו ממחלה ממארת (1953) בגיל 66.

שינדלר פיתח בתחילת שנות העשרים סגנון עצמאי המקביל למודרניזם הבין לאומי. הידועים בבניינו הם אלו שתכנן עבור הד"ר פיליפ לוואל (Lovell). האחד נבנה ב-1923-4 והשני ב-6-1925. היום ידוע ששינדלר שמר על קשר עם הנעשה באירופה, כפי שמוכיחים קטעי העיתונות שאסף, כולל צילומי עבודותיהם של אדריכלי הדה סטיל ובמיוחד גריט ריטוולד. שינדלר היה חלוץ תכנון בית המגורים המודרני בארה"ב וחלוקתו לאזורי תפקוד (ZONING). השפעתו ניכרת בעבודותיהם של ריכארד נויטרה (היה גם שותפו), מרסל ברז'ר, ועוד רבים אחרים.

O'keeffe, Giorgia

אוי'קיף, ג'ורג'יה

1887-1986

ציירת אמריקאית. מחשובי האמנים האמריקאים במאה ה-20. בתם של חקלאים בעלי חווה בויסקונסין. למדה אמנות בשיקאגו ובניו-יורק (8-1904). לאחר מכן התקיימה מעבודות שונות עד שהתקבלה, בהיותה בת 25, כמנחה לאמנות באוניברסיטאות בדרום ארה"ב (16-1912).

ירושלים (הושלם 1939. שוקם והורחב ע"י רכטר, זרחי, רכטר 1976). הבנין כולל שלוש כיפות, שמשמעותן אינה יכולה להתפס אלא בהתייחסות ברורה לנוף הגגות של העיר העתיקה. מבחינה זו גרמו כיפות אלו לתגובות צפופות של תמיהה אצל מי שחיפש פונקציונליזם בעוד הן משמשות בברור כאלמנט ריגשי - היבט המתחזק מכך שהכיפות כאילו צומחות מתוך הגג השטוח.

ציפוי האבן של הבנין שימש מופת לדורות רבים, למרות שהיו לו ממשכים בודדים. מאחר והחוק בירושלים מחייב ציפוי הבניינים באבן, בעוד שהבניינים הם למעשה בטון ובלוקים, חושף מנדלסון את חוסר הכנות של 'ציפוי' בדרך מקורית ובלתי צפויה, ע"י העמדת לוחות האבן בצורה אנכית (בעמידה) דהיינו בכיוון ההפוך לזה שהיינו מצפים בבנין האבן.

אלמנט אחר, עליו חזר כעבור זמן בבית חולים אחר בקליפורניה הוא מרפסות קטנות היוצרות אפקט של קצב דינמי זורם. למרפסות אלו גם משמעות כאילו פונקציונלית, אלא שמבחינה זו ניתן לשאול אם אינן קטנות מדי.

כמשקל נגד עיצב מנדלסון מרפסת עגולה גדולה ונינוחה המגיחה מעבר לבנין ומדגישה את המבט אל הנוף.

ראוי לציין, שהשימוש במרפסות כאמצעי ביטוי צורני נפוץ מאד באדריכלות המודרנית. הדוגמא הקיצונית היא בנין 'המפלי' (FALLING WATER) שתוכנן באותה בתקופה ע"י פרנק לויד רייט. התפתחות זו באדריכלות המודרנית מקורה ברצון לשמור על האיזון בין צורה לפונקציה, או על 'הצורך' ביצירת קומפוזיציה צורנית החופשית מלחצי השימושיות. המרפסת יש בה מהשימושי, אבל מאידך, אינה מחייבת 'צורה' מסוימת כל שהיא; היא יכולה בדרך כלל להיות קטנה או גדולה עגולה או מלבנית או חופשית. ראה גם את הוילות של לה קורבוזייה וכן ההצעה לבנין 'הטרביניון' והבאוהאוס של גרופיוס.

בארץ נוצלו המרפסות כאלמנט עיצובי מרכזי מאז שנות העשרים. למעשה יש תקופות בהן האדריכלות, בעיקר בתל-אביב, כל ביטויה הוא במרפסות.

1939. המכון החקלאי ומכון וולף ברחובות. יש בעבודה זו תפנית כמעט דרמטית: השימוש בגגות רעפים. (ככל הידוע לא חזר מנדלסון על מרכיב אדריכלי זה). יתכן שהסיבה שהשתמש בו כאן, היא ההקשר שנוצר בתודעתו בין רעפים וחקלאות. אלמנט נוסף הוא הקיר המחוּספס, האמור ליצור גם הוא תחושה 'כפרית', אם כי יתכן, שהטיח הוא תוספת מאוחרת ולא מזמנו של מנדלסון.

לאחר פרוץ מלחמת העולם השנייה עבר מנדלסון לארה"ב ותחילה שהה בניו-יורק (45-1941). ב-1942 נערכה לו תערוכה במוזיאון לאמנות מודרנית בניו-יורק; ב-1944 במוזיאון העיר ס' לואיס וכן במוזיאון היהודי בניו-יורק. ב-1945 פתח משרד בסן-פראנסיסקו.

1946-50. בית חולים ע"ש הרמבי"ם בסן-פראנסיסקו, בית כנסת ומרכז קהילתי 'בני-אמונה' בס' לואיס; ביכ"ג ומרכז קהילתי בקליבלנד.

1948-52. ביכ"ג ומרכז קהילתי 'עמנואל' בגרנד-רפידס, מישיגן.

1950. בית משפחת ראסל סן-פראנסיסקו; מפעל אלקטרוניקה ב-פאלו-אלטו, קליפורניה; מרכז קהילתי וביכ"ג 'יהר-ציון' בס' פאול, מינסוטה (הושלם 54).

ב-1911, בהיותו בן 23, הציג לראשונה בפאריז, וזכה לתשומת לבם של גיום אפולינר ופאבלו פיקאסו. ב-1915 חזר לאיטליה. כאן פגש (1918) את הציירים קארלו קארה ומוראנדי ויחד יסדו את קבוצת 'המטאפיסיקה' שפעלה במשותף תקופה קצרה ביותר. ב-1929 שב לפאריז והתקבל לחוג הסורראליזם בראשותו של אנדרה ברטון. בדרך כלל נחשבות התמונות שצייר בשנות ה-1920 וה-30 למיטב יצירתו. מכאן ואילך - עד מותו בגיל 90 - צייר בסגנון הניאו-בארוק.

אלטמן, נתן Altman, Natan

1889-1970 צייר. ר' עמ' 495.

פופובה ליובובה Popova Liubova

1889-1924 ציירת. ר' עמ' 495.

צ'רניקוב, יעקב Chernikov, Jakov

1889-1951 אדריכל. ר' עמ' 495.

מארקס, גרהארד Marcks, Gerhard

1889-1981 פסל. ר' עמ' 523 (אוונגארד גרמני והבאוהאוס).

מאייר, הנס Meyer, Hannes

1889-1954 אדריכל. ר' עמ' 523.

טאובר-ארפ, סופיה Taeuber-Arp, Sophie

1889-1943 ציירת. ר' ארפ עמ' 502.

בנטון, תומאס הארט Benton, Thomas Hart

1889-1975

צייר אמריקאי. פיתח סגנון מיוחד בו שילב ריאליזם חברתי המושתת על נושאים מחיי החקלאים בארה"ב. נולד בקנזאס. למד במכון לאמנות בשיקאגו ובאקדמיה ז'וליאן בפאריז. כשחזר לארה"ב עבד כמאייר לכתבי עת (1906). בנטון נחשב לאמן המוביל בסגנון הריאליזם של שנות ה-1930 בארה"ב: סגנון שהוא סינטזה בין הריאליזם הלוחם שהתחיל בו האמנים המקסיקנים (אורסקו, ריברה, סקיירוס) וסגנון איורי העתונות האמריקאי (CARTOONS).

בנוסף לציורים רבים וציורי קיר על נושאים חברתיים עסק בהוראה בניו-יורק (בין תלמידיו הידועים: ג'קסון פולוק) בתחילת שנות השלושים ולאחר מכן (1935-41) במכון לאמנות בקנזאס. בנטון נפטר בהיותו בן 86.

לוקהארדט Luckhardt

-וואסילי -Wassili 1889-1972

-הנס -Hans 1890-1954

אדריכלים גרמנים (אחים). לאחר מלחמ"ע1 היו חברים ב'ארגון העבודה למען האמנות'; 'קבוצת נובמבר'; וארגון האדריכלים 'RING'. עבדו במשותף עד מותו של הנס בגיל 64 (1954).

את הפרויקטים הראשונים עיצבו בסגנון האקספרסיוניזם הגרמני: מוזיאון הבריאות בדרזדן (1921); בנין משרדים בברלין (1922). לאחר מכן פנו לסגנון האדריכלות הבינלאומי - עם דגש על דרמטיות ריגשית של זוויות ישרות. וואסילי לוקהארדט נפטר בהיותו בן 83 (1972).

ליסיצקי, אל (אליעזר) Lissitzky, El

1890-1941 אמן. ר' עמ' 496.

בשנות ה-1920 יתגלתה ע"י אלפרד שטיגליץ, צלם בעל גלריה ואחד התומכים החשובים באמנות המודרנית בארה"ב (התחתנו ב-1924). לאחר זמן נסעה לביקור בניו-מקסיקו (דרום ארה"ב) וחזרה והשתקעה שם לאחר מותו של שטיגליץ (1946).

אמנותה מתאפיינת בנושאים מיוחדים (גולגלות, שלדים צמחים ופרחים) וצבעים עזים ושקופים. בשנותיה האחרונות הרבתה לצייר את נופי המדבר. אויקיף, הנחשבת לאחת מגדולי האמנים של ארה"ב במאה ה-20, היתה פעילה עד יום מותה בגיל 99.

גרי, חואן Gris, Juan

1887-1927

צייר ספרדי מאסכולת פאריז. מחשובי הקוביסטים. נולד במדריד, החל בלימודי המדעים אבל לאחר זמן קצר פנה לציור. בגיל 19 (1906) הגיע לפאריז והתישב במונמארטר, באותו בנין בו היה גם הסטודיו של פיקאסו ובראק. מכאן ליווה את התפתחות הקוביזם משלביו הראשונים, למרות שסגנונו האישי היה עדיין קרוב לאר-נובו. רק ב-1913 פנה לכיוון הקוביזם, עם דגש על שיטת הדבקות הנייר (קולאז'). מכן ואילך היתה גישתו לציור תיאורטית, שיטתית ושכלתנית יותר מכל הציירים הקוביסטים פעל במשותף.

חשיבותו של חואן גרי, שנפטר בהיותו בן 40, נובעת מהיותו אחד הפרשנים המרכזיים של התנועה הקוביסטית - בדומה לאלברט גלייז וז'אן מטסינגר.

ריטוולד, גריט Rietveld, Gerrit

1888-1964 אדריכל ומעצב הולנדי. ר' עמ' 506.

אלברס, יוזף Albers, Josef

1888-1976 צייר אמריקאי גרמני. ר' עמ' 523.

איטן יוהנס Itten, Johannes

1888-1967 צייר שוויצרי. ר' עמ' 522.

קלינט, קארה Klint, Kaare

1888-1954 ר' עמ' 738.

גפשטיין, שלמה Gepstien, Solomon

1888-1961 אדריכל. ר' עמ' 571.

היט, פנחס Hutt, Pinchas

1888-1949 אדריכל. ר' עמ' 571.

יילין, אליעזר Yelin, Eliezer

1888-1949 אדריכל. ר' עמ' 551.

אורלוף, חנה Orloff, Hanna

1888-1968 פסלת. ר' עמ' 432.

בודקו, יוסף Budko, Joseph

1888-1940 צייר. ר' 1939 ישראל.

ראדינג, אדולף Rading, Adolph

1888-1957 אדריכל גרמני. ר' עמ' 644.

צ'יריקו, ג'ורג'יו דה Chirico, Giorgio De

1888-1978

צייר איטלקי. מבשר הסורראליזם. יסד ביחד עם קארלו קארה וג'ורג'יו מוסאנדי את סגנון המטפיסיקה. נולד ביוון להורים איטלקים מסיציליה. החל ללמוד אמנות באתונה (1906-10) והמשיך במינכן (1909-10). כבר עם סיום לימודיו החל לצייר בסגנון האופייני בזכותו התפרסם.

Kremegne, Pinchus

קרמן, פנחס
1890-1981

צייר יהודי מאסכולת פאריז. יליד ליטה, ליד וילנה. למד כשנה בבית הספר לאמנות בוילנה (1909-1910). היגר לפאריז ב-1912 וגר במונמארטר עם אמנים אחרים בבית הידוע בשם "הכוורת" (Laruche) ולכאן הצטרפו אליו חיים סוטין (ע"ע) ומיכאל קיקוין (ע"ע) – מכריו מבית הספר בוילנה. את שלושתם ביחד עם אמדה מולדיאני יצגו סוחרים האמנות פאול גיום וליאופולד זבורובסקי. תחילה הציג עצמו כפסל אבל עד מהרה עבר לציור בסגנון לירי ואקספרסיבי, המשלב, לכאורה, את ואן גוך ופאול סזאן. ביקר וצייר במקומות שונים באירופה ובישראל. בשנות המלחמה הסתתר מהגרמנים מחוץ לפאריז. קרמן נפטר בהיותו בן 91.

Tobey, Mark

טובי, מארק
1890-1976

צייר אמריקאי. זכור בזכות ציורים המושתתים על הקאליגרפיה הסינית-יפנית. יליד ויסקונסין, למד ציור בשיקאגו ועבר לניו יורק. כאן עסק לקימו באיור אופנה וציור פורטרטים. בהיותו בן 28 (1918) הצטרף לכת 'הבאהי'. ב-1923 עבר לגור בצפון מערב ארה"ב (מדינות וושינגטון ואורגון). בשנים 7-1925 יצא למסע בצרפת, יוון והמזרח הרחוק. ב-1931 השתקע לכמה שנים באנגליה (עד 1938) ושוב יצא למסע במזרח הרחוק. שהה כמה חדשים במנזר כת היזן בקיוטו יפן ואח"כ למד את מלאכת הקאליגרפיה בשנחאי, סין. מארק טובי, שנפטר בגיל 86, האמין במשמעות הסימלית רוחנית של הקאליגרפיה. מבחינה זו מהווה אמנותו נדבך חשוב בהתהוותו של האקספרסיוניזם המופשט בארה"ב.

Man Ray

מאן ריי
1890-1976

אמן אמריקאי-יהודי מאסכולת פאריז. השתייך לתנועת הדאדא והסורראליזם. זכור בזכות חידושים בתחום הצילום, הציור והקולנוע. בן למשפחה יהודית מפילדלפיה (שמו המלא עמנואל רבינוביץ). בנו של צלם ואמן. בגיל צעיר עבר לניו-יורק. כאן למד נושאים שונים: אדריכלות, הנדסה ואמנות. בהיותו בן 25 (1915), בעת מלחמ"ע, פגש בניו-יורק את האמן הצרפתי מרסל דושאם ויחד שיתפו פעולה בארגונה של קבוצת אמנים הדומה במידת מה להתארגנות הדאדא בציריך. יחד יצרו את ה'רדי מייד' (READY-MADE) - אביזרים וחפצים תעשייתיים שניתנה להם משמעות אמנותית. ב-1921 יצר את החפץ הקרוי 'מתנה', שהוא מגהץ עם שורת מסמרים הדבוקים על פניו. באותה שנה עבר לפאריז והצטרף לקבוצת הדאדא, שהפכה לימים לתנועה הסורראליסטית בראשותו של אנדרה ברטון.

לקימו עסק מאן ריי בצלום, תחום בו עשה שורה ארוכה של ניסויים אמנותיים וטכניים. כמו כן עשה ניסויים ביחד עם מרסל דושאם בתחום הקולנוע. בשנות מלחמ"ע נמלט מפאריז ללוס-אנג'לס (1940) ולאחר המלחמה (1946) חזר לפאריז בה חי ופעל עד מותו בגיל 86.

Melnikov, Constantin

מלניקוב, קונסטנטין

1890-1974 אדריכל. ר' עמ' 496.

Oud, J.J.P

אוד, יאקובוס יוהנס פטר

1890-1963 אדריכל. ר' עמ' 507.

Krakower, Leopold

קראקאור, ליאופולד

1890-1954 צייר ואדריכל. ר' 1929 ישראל.

Salant, Joshua

סלנט, יהושע

1890-1980 אדריכל. ר' עמ' 551.

Reich, Isaac

רייך, יצחק

1890-1970 אדריכל. ר' עמ' 572.

Gabo, Naum

גאבו, נחום (נחמיה)

1890-1977

פסל יהודי-רוסי. אחיו של אנטון פבזנר. מחשובי הקונסטרוקטיביסטים. נולד ב-ריאנסק, רוסיה. החל בלימודי רפואה ואח"כ הנדסה במינכן, גרמניה. עם פרוץ מלחמ"ע עבר לאוסלו בנורבגיה. כאן הצטרף אליו אחיו אנטון פבזנר, שהגיע מפאריז. בשלב זה החל גאבו ליצור את פסליו הראשונים. (שינה את שמו כדי שלא לבלבל בין שניהם). עד מחצית שנות העשרים היה בחברת אחיו. אבל בניגוד לפבזנר, שהמשיך לפאריז, נשאר גאבו בגרמניה כ-10 שנים ורק אז עבר לפאריז (1932). לאחר כמה שנים (1936) המשיך לאנגליה. בתום מלחמ"ע (1946) היגר לארה"ב. בשנים 4-1953 לימד אמנות בפקולטה לאדריכלות בהרווארד. גאבו נפטר בארה"ב בהיותו בן 87.

Duiker, Johannes

דויקר, יוהנס

1890-1935

אדריכל הולנדי. מראשוני המודרניסטים ומחשובי האדריכלים ההולנדים בשנים שבין מלחמות עולם. נולד בהאג. למד במכללה הטכנולוגית ב-דלפט (13-1911) וכאן השתלם במשרדי אדריכלים (16-1913). משנת 1916 עבד בשיתוף עם ברנארד ביובה (Bijovet 1889-1979). דויקר הדגיש את פתיחות הבנין באמצעות קירות זכוכית; כך בבית הבראה בהילברסום (28-1926) ובבית הספר שבאמסטרדאם (30-1928). הבנין השלישי הראוי לציין הוא בית קולנוע שתכנן באמסטרדאם. בבנין זה יצר קומפוזיציה של קירות לבנים המהווה סינטזה ברורה בין לה קורבוזייה והקונסטרוקטיביזם הרוסי, מגמה בה החל כבר בבנייניו הקודמים. דויקר נפטר באופן פתאומי בהיותו בן 45.

Zadkine, Osip

זאדקין, אוסיפ

1890-1967

פסל יהודי רוסי מאסכולת פאריז. עבודותיו הפיגורטיביות מצטיינות בחופשיות רבה. אביו היה מרצה לשפות עתיקות (יוונית ולטינית). למד באנגליה הנדסה. בהיותו בן 19 עבר לפאריז (1909) ולמד פיסול בבו-זאר. כאן הציג לראשונה את עבודותיו (1911). בשנות ה-1920 פיתח סגנון מיוחד עם זיקה לקוביזם פיגורטיבי. בתקופת מלחמ"ע נמלט לארה"ב ולימד פיסול בניו-יורק. חזר לפאריז אחרי המלחמה וקיבל הזמנות לאנדרטאות רבות (אמסטרדאם, ירושלים ועוד). נודע גם כמורה. זאדקין נפטר בפאריז בהיותו בן 77.

רטנר, יוחנן (יוג'ין) Ratner, Yohanan (Eugene)
1891-1965 אדריכל. ר' עמ' 553.

גודיה-ברזזקה, אנרי Gaudier-Brzeska, Henry
1891-1915

פסל אנגלי צרפתי. מראשוני המודרנים בבריטניה. החל לפסל בגיל 19 לאחר שכבר סיים את לימודי הציור באורליאן. שנה לאחר מכן פגש ונישא לסופי ברזזקה והוסיף את שמה לשמו כמחווה לקשר העמוק שביניהם. בגיל 21 עבר ללונדון. כאן פגש את המשורר האמריקאי המודרניסט עזרא פאונד והצטרף לקבוצת הוורטיציזם (VORTICISM). כמו כן הושפע מסגנונו של הפסל יעקב אפשטיין. גודיה-ברזזקה נחשב כמי שהביא את בשורת הפיסול המודרני לאנגליה ומותו במלחמ'18, בגיל 24, נחשב, בבריטניה, לאבדה של אחד מגדולי הכשרונות בפיסול המודרני.

וואורטיציזם VORTICISM. תנועת אמנות שנוסדה באנגליה ב-1913. נמנו עליה מספר ציירים ומשוררים בריטים, הפסל הצרפתי גודיה-ברזזקה והמשוררים האמריקאים ט.ס. אליוט ועזרא פאונד. התנועה היא במידה רבה תוצר של התערוכות הפוטוריסטיות ובעיקר הפועות האישיות של מארינטי, בלונדון (1912-13). השם וואורטיציזם מקורו בדבריו של בוציוני שאמר שהיצירה האמנותית מקורה במערבולת (VORTEX) הנפשית. המלחמה ומותו של גודיה-ברזזקה הביאו לקיצה של תנועה זו.

ליפשיץ, ז'אק Lipchitz, Jacques
1891-1973

פסל יהודי-ליטאי מאסכולת פאריז. (שמו המלא: חיים יעקב ליפשיץ). החל דרכו בסגנון הקוביזם ובהמשך פנה לסורראליזם, המשלב פנטזיה אקספרסיבית וצורות אורגניות. נולד למשפחה יהודית אמידה (אביו היה קבלן בנין). למד הנדסה בוילנה, אבל לאחר זמן קצר נסע לפאריז (1909) על-מנת ללמוד פיסול בבו-זאר. ב-1911 חלה בשחפת. בעת ביקור משפחתי בליטה גויס לצבא הרוסי (1912), אבל שוחרר לאחר זמן קצר בגלל בריאותו. עם שובו לפאריז ב-1913, התיידד עם מודליאני, מאקס ז'אקוב, סוטיין, דייגו ריברה, פיקאסו, לוראן וארכיפנקו. בשלב זה החל לפסל דמויות פיגוראטיביות בסגנון קוביסטי. ב-1920 קיים תערוכת יחיד ראשונה בגלריה לאונס רוזנברג. ב-1925 קיבל אזרחות צרפתית. באותה שנה הציג סידרת פסלים מברונזה בהם ניתן לראשונה ביטוי לחלל העובר בין גופים מוצקים. לאחר מכן (1928) פנה לכיוון צורות אורגניות חופשיות. עם פרוץ מלחמ'28 עבר לארה"ב. בשנת 1944 הזמין אצלו הארכיטקט אוסקר נימאייר את הפסל 'פרומתיאוס' (המקור עוצב ב-1937) ששולב בקיר החיצוני של אולם הכנסים של מיניסטריון החינוך והתרבות בריו דה ז'נרו, ברזיל. ליפשיץ נפטר בקאפרי איטליה בהיותו בן 82. עבודתו האחרונה והגדולה ביותר הוצגה לאחר מותו ב-1977, באוני קולומביה בניו-יורק.

דיקס, אוטו Dix, Otto
1891-1969

צייר גרמני. שילב בעבודותיו אקספרסיוניזם ובקורת

שילה, אגון Schiele, Egon
1890-1918

צייר אוסטרי מחשובי האקספרסיוניסטים. למד באקדמיה לאמנות בווינה (9-1907). עם תום לימודיו סייע בארגון 'קבוצת אמנים חדשה'. מכאן ואילך השתתף בעשרות תערוכות בכל רחבי אירופה. בתקופה זו הכיר והושפע מסגנונו הדקורטיבי-ארוטי של גוסטב קלימט. ב-1913 התגבש סגנונו המתיחד באקספרסיביות בוטה. בשנות מלחמ'18 הועסק כצייר ע"י הצבא האוסטרי וב-1918 - עם תום המלחמה - הוקדש חדר מיוחד לעבודותיו בתערוכה שהתקיימה בביתן הסאציון האוסטרי בווינה. כמה חודשים לאחר מכן נפטר שילה, בהיותו בן 28, ממגפת שפעת שגרמה למותם של מליונים רבים בשנים שלאחר מלחמ'18.

יצירתו של אגון שילה כמעט ונשכחה עם השנים עד 'שנתגלה' מחדש בתחילת שנות השבעים ומאז הוא נחשב לאחד הבולטים שבין האקספרסיוניסטים של המאה ה-20.

מוראנדי, ג'ורג'ו Morandi, Giorgio
1890-1964

צייר איטלקי. התפרסם בזכות סגנון עצמאי המצטיין בדקות גווני פסטליים וצורות פיגורטיביות פשוטות של בקבוקים, צנצנות, קופסאות וכיו"ב. נולד ולמד בבולוניה. ב-1914 פגש את הפוטוריסטים בוציוני וקארה והציג איתם בבולוניה. מאותה שנה ואילך לימד רישום, ציור ותחריט באקדמיה המקומית (עד 1956). בתום מלחמ'18 הצטרף, לזמן קצר, ביחד עם קארה לתנועת המטאפיסיקה בראשותו של ג'ורג'ו דה צ'יריקו (1918-20). ב-1948 זכה בפרס הגדול לאמנות (GRAND PRIX) בינאלה ב-וונציה.

כבר בתחילת דרכו גיבש מוראנדי סגנון אישי המבוסס על שילוב צבעים רכים וצורות גיאומטריות של חפצים כגון בקבוקים, צנצנות, קופסאות וכיו"ב. בנוסף ליחודו כאמן, שהתמקד בציורי הטבע דומם (יש המעמידים אותו בשורה אחת עם סזאן ודרן) נודע מוראנדי בזכות השפעתו על דורות של תלמידים שפנו לכיוון העיצוב הגרפי. מוראנדי נפטר בבולוניה בהיותו בן 74.

רוצ'צ'נקו, אלכסנדר Rodchenko, Alexander
1891-1956 אמן. ר' עמ' 497.

הרבסט, רנה Herbst, Rene
1891-1982 אדריכל. ר' מאלה-סטיבנס ו'אר-דקו' (Mallet-Stevens)
1886-1945 עמ' 582.

לודז, מרסל Lods, Marcel
1891-1978 אדריכל צרפתי. ע"ע בודואין (Beaudouin)
1898-1968 עמ' 610.

אשהיים, איזאדור Ascheim, Izador
1891-1968 צייר. ר' עמ' 644.

בלום, לודוויג Blum, Ludwig
1891-1975 צייר. ר' עמ' 551.

זריצקי, יוסף Zaritsky, Joseph
1891-1985 צייר. ר' עמ' 551.

אדלר, ליאון ד"ר Adler, Leon
1891-1962 אדריכל. ר' עמ' 644.

קוצ'ינסקי, דב Kuzinsky, Dov
1891-1980 אדריכל. ר' עמ' 553.

חברתית. מזהה עם קבוצת "התכליתיות החדשה" (נויה זאכליכקייט). בנו של פועל רכבת. למד ציור ועיצוב בדרזדן. בשנות העשרים, לאחר מלחמי'1, פנה מציור בסגנון האימפרסיוניזם לראליזם חברתי, כולל סדרות הדפסים על נושאים אנטי מלחמתיים. בתקופה זו נחשב לאחד האמנים החשובים בגרמניה ועבודותיו פורסמו והוצגו ביחד עם אמני הדאדא והתכליתיות החדשה'. ב-1927 מונה לפרופסור לציור בדרזדן וב-1931 התקבל כחבר באקדמיה לאמנות. בשנות השלושים פוטר ממשרתו ע"י הנאצים ונאסר עליו להציג את תמונותיו. ב-1939 נשלח למחנה מעצר באשמת השתתפות בנסיון לרצוח את היטלר, בימים האחרונים של המלחמה (1945) כשהיה כבר בן 53, שוחרר מהמעצר, גויס למשמר הלאומי ונשלח לחזית המערבית. לאחר זמן קצר נפל בשבי (עד 1946). בשנותיו האחרונות פנה לכיוון מיסטי דתי. דיקס נפטר בהיותו בן 78.

Ernst, Max

ארנסט, מאקס

1891-1976

צייר ופסל גרמני מאסכולת פאריז. מראשוני קבוצת הדאדא והסורראליזם. אבי האוטומטיזם. החל דרכו כתלמיד לפילוסופיה ופסיכולוגיה באוניברסיטת ברוהל בקלן (14-1908). בו זמנית פנה בכוחות עצמו לציור. ב-1910 פגש את הצייר אוגוסט מאקה חבר קבוצת 'הפרש הכחול'. ב-1913 השתתף בתערוכת 'סלון הסתיו הברלינאי' מקום בו הציגו רבים מאמני האוואנגארד הגרמני: חברי קבוצת 'הפרש הכחול', קבוצת 'הגשר', ליונל פיינינגר ועוד. בתקופה זו הכיר גם את הצייר הנס (ז'אן) ארפ. במלחמי'1 (18-1914) גויס לצבא הגרמני. לאחר המלחמה יחד עם ארפ, את קבוצת 'דאדא קלן' שפרסמה כתב עת שמאלני מהפכני בשם 'ונטילטור'. הקבוצה נודעה בגין השערוריה שפרצה כאשר ערכו תצוגה בבית שימוש ציבורי. ב-1922 עזב את קלן והצטרף יחד עם ארפ לקבוצת הדאדא בפאריז (טריסטאן זרה, פאול אלואר, אנדרה ברטון, פראנסיס פיקאביה ועוד). במסגרת זו פיתח, בנוסף לתמונות, את שיטת 'העתקה' (FROTAGE, 1925) וקולאז'ים דימיוניים המורכבים מתחריטים מהמאה ה-19 (1929, 1934).

במחצית שנות העשרים היה ממקימי תנועת הסורראליזם בראשותו של אנדרה ברטון. משנות השלושים ואילך הקדיש את רוב זמנו לפיסול.

לאחר נפילת צרפת (1941) נעצר ע"י הגרמנים, אבל לאחר זמן קצר שוחרר ועבר עם עוד אמנים אירופאים רבים לניו-יורק יחד, עם אשתו (השלישית) פגי גוגנהיים, שיסדה כאן את הגלריה לאמנות מופשטת (לימים מוזיאון גוגנהיים). לארנסט וגוגנהיים היתה השפעה מכרעת בהתהוותה של אסכולת ניו-יורק (אקספרסיוניזם מופשט). ב-1946 עבר ארנסט לאריזונה עם הציירת דורותיאה טאננינג (אשתו הרביעית) וב-1949 חזר לפאריז, (התאזרח בצרפת 1958) מקום בו נשאר עד מותו בגיל 85.

Kisling, Moise

קיסלינג, מואיז

1891-1953

צייר יהודי פולני מאסכולת פאריז. זכור בזכות ציורי דיוקנות. נולד בקארקוב, כאן למד באקדמיה לאמנות עד גיל 19 (1910), כאשר עבר למושבת האמנים ברובע

מונפארנאס, פאריז.

בשנים 2-1911 נטה לכיוון הקוביזם. במלחמי'1 התנדב לשרת בצבא הצרפתי, במסגרת לגיון הזרים. מכיוון שנפצע עוד בתחילת הקרבות (1914) שוחרר מהשרות והוענקה לו אזרחות צרפתית. לאחר המלחמה קיים תערוכה בה הציג עבודות בסגנון האופייני להמשך דרכו: פורטרטים מעודנים ואלגנטיים שיש בהם נימה של תוגה. בשנות מלחמי'2 שהה בארה"ב והציג בגלריה של פגי גוגנהיים (1945). עם תום המלחמה חזר לפאריז (1946). כאן נפטר, כעבור 7 שנים, בגיל 62.

Nervi, Pier Luigi

נרווי, פייר לואיג'י

1891-1979

מהנדס בנין ואדריכל איטלקי. נודע בזכות מיבנים דרמטיים העשויים מיחידות מודולריות של בטון מזוין. סיים לימודי הנדסת בנין בבולוניה (1913). שרת כקצין בחיל ההנדסה במלחמי'1. עבד כשכיר בחברות שונות (1926-32). ב-1932, בהיותו בן 41, הקים חברה לבניה ויעוץ הנדסי ביחד עם בן דודו (נרווי את בארטולי); שותפות שהמשיכה להתקיים עד מותו, בגיל 88.

נרווי זכה לפרסום ראשוני בגין תכנון בית קולנוע בנאפולי (7-1926) ואיצטדיון בפירנצה (1932). ב-1935 זכה, ביחד עם בן דודו, במכרז לתכנון ובניית מספר מוסכי מטוסים לחיל האוויר האיטלקי. בניינים אלה - בצורת קמרונות ענק - הצטיינו בזכות מחירם הנמוך יחסית (נהרסו לאחר מלחמי'2).

בתקופת מלחמי'2 עבד על פרויקט לבנית אוניות מבטון מזוין עבור חיל הים האיטלקי (הפרויקט לא בוצע). לימים המשיך בפיתוח הרעיון ואף הצליח להשיט ספינה קטנה, בנפח 165 טון, העשויה מבטון מזוין בעובי של כ-30 מ"מ. לאחר מכן תכנן ובנה ספינה קטנה נוספת, באורך 11.6 מטר מבטון מזוין בעובי 12 מ"מ.

מתחילת שנות ה-1950 ואילך הוזמן כמהנדס יועץ לפרויקטים רבים:

בנין האונסק'ו בפאריז (7-1953 בשיתוף מרסל ברורר וברנארד ז'הרפוס); מגדל משרדים לחברת 'פירלי', מילאנו (8-1955, בשיתוף עם ג'יו פונטי): בבנין זה, שהוא ראשון גורדי השחקים באירופה, ביטל נרווי את העמודים המסורתיים ותלה את הרצפות בין שני עמודים פינתיים המרוחקים 25 מטר זה מזה.

מתחילת שנות ה-1960 ואילך צמצם נרווי את פעילותו כמבצע עבודות בנין והתרכז בעיקר ביעוץ הנדסי, בשיתוף עם שני בניו מהנדס אנטוניו נרווי והאדריכל מאריו נרווי.

הפרויקטים האחרונים שעיצב הם שני היכלי ספורט למשחקים האולימפיים שהתקיימו ברומא ב-1960 (התכנון 9-1957); מסוף אוטובוסים במנהטן, ניו-יורק (2-1961); מגדלי משרדים האחד במונטריאול, קנדה והשני בסידני, אוסטרליה (9-1962). המגדל באוסטרליה, שגובהו 50 קומות, היה בשעתו הגבוה בעולם, שנבנה מבטון מזוין. בנוסף לפעילותו כמהנדס שימש נרווי כמנחה באוניברסיטת רומא (61-1946).

גישתו התיאורטית מבוססת על מספר עקרונות כגון: הבנת ההרמוניה בין חוקי הפיסיקה ותכונות החומרים; ודחיית מגבלות הנובעות מתפיסה מסורתית שגויה. בחלק מעבודותיו ניכר היטב הקשר ההדוק בין התכנון ההנדסי

בו חי ועבד כל ימיו. תקופה קצרה לאחר פתיחת המשרד שיתף פעולה לזמן קצר עם האדריכלים הצעירים אינו ואלוואר אלטו. במשך השנים ביצע מספר רב של פרויקטים בסגנון הסינטזה המודרנית הפינית, ביניהם בית התפילה בבית העלמין של טורקו (1938-41).

בריגמן, שנפטר בהיותו בן 64, נחשב כאחד ממיסדי האדריכלות המודרנית בפילנד וזכור במיוחד בזכות השפעתו על אלוואר אלטו.

ERTE **ארטה**
1892-1990 מעצב. ר' עמ' 583.

Melnikov, Avraham **מלניקוב, אברהם**
1892-1960 פסל. ר' עמ' 554.

Ovadyahu, Shmuel **עובדיהו, שמואל**
1892-1963 צייר. ר' עמ' 554.

Paldi, Israel **פלדי, ישראל**
1892-1979 צייר. ר' עמ' 3-432.

Constant, Joseph **קונסטן, יוסף**
1892-1969 פסל וצייר. ר' עמ' 553.

Abram, Reuven **אברם (אברמוביץ), ראובן**
1892-1978 אדריכל. ר' עמ' 554.

Kiesler, Frederich **קיסלר, פרדריק**
1892-1965

אדריכל ופסל אמריקאי-יהודי. זכור בזכות פרויקט הבית האינסופי ובנין 'היכל הספר' בירושלים. נולד ולמד ציור ואדריכלות בווינה (14-1911). שרת בצבא האוסטרי במלחמת'1. עבד אצל אדולף לוס (1920) על פרויקט פינני ובנייני שכונות עוני בווינה. ב-1925 תכנן את הביתן האוסטרי לתערוכה הבין לאומית לעיצוב בפאריז (אר-דקו). ביתן זה, הקרוי עיר בחלל', נחשב לגירסה האוסטרית של אדריכלות הזה סטיל (קונסטרוקטיביזם ניאופלאסטי). היגר לארה"ב (1929). בשנות השלושים תכנן מספר אולמות תיאטרון, בתי קולנוע, תפאורות להצגות ועיצוב תערוכות. החל משנת 1945 יצר סידרת פסלים סביבתיים בנוסף להמשך עבודתו בתיאטרון ועיצוב הבית האינסופי (ENDLESS HOUSE), שהעסיק אותו לסרוגין במשך מרבית חייו. עבודותיו של קיסלר (פסלים ופרויקטים אדריכליים) הוצגו בעשרות תערוכות ומוזיאונים שונים כולל מוזיאון "גוגנהיים" והמוזיאון לאמנות מודרנית בניו-יורק. הפרויקט האדריכלי העיקרי שביצע ולא נהרס הוא 'היכל הספר' בירושלים (1960). שתכנן בשיתוף עם ארמן בארטוס (Bartos).

Neutra, Richard **נויטרה, ריכרד (יוסף)**
1892-1970

אדריכל אמריקאי-יהודי. מראשוני המודרניסטים. נודע בזכות תרומתו לגיבוש סגנון זה בארה"ב. נולד בווינה, כאן למד בבית הספר הטכני (סיים בהצטיינות). שרת במלחמת'1 כקצין תותחנים בחזית הבלקנים. עבד במשרד של (1919-20) אדריכלי נוף בציריך ולאחר מכן במשרדו של (1921-23) אריך מנדלסון ויחד זכו בפרס ראשון בתחרות רעיונית לתכנון רחוב המלכים בחיפה (1923). היגר לארה"ב ב-1923. כאן נדד במשך שנתיים ממקום למקום (כולל שלושה חודשים אצל פ.ל. רייט בטאליאסו, ויסקונסין) עד

ההביצוע; כך בבנייני תעשייה, מחסנים וביתן היריד בטורינו (1949-5). אבל, למרות שיקולים כלכליים הנדסיים (תבניות חוזרות, חסכון בחומר, רשתות פלדה וכו') - כנדרש ממהנדס המתמודד גם על מכרזי בניה - הגיע לתוצאות אסתטיות מדהימות המעמידות אותו בשורה אחת עם גדולי המהנדסים-המעצבים בתחום הבטון המזוין, דוגמת יוג'ין פרסינה (צרפת); מאקס ברג (גרמניה); אדוארדו טורוחה (ספרד); רוברט מאייאר (שוויץ); פליקס קנדלה (מקסיקו) ועוד. מרסל ברז'ר תיאר את גישתו של נרווי כחיפוש מתמיד של שיטה הרמונית המבוססת על הגיאומטריה.

Ponti, Gio **פונטי, ג'יו**
1891-1979

אדריכל ומעצב, מראשוני המודרנים באיטליה. זכור בזכות מגדל המשרדים של חב' פירלי במילאנו. למד במכללה הפוליטכנית במילאנו. יסד וערך (1928) את כתב העת 'דומוס' (DOMUS), שהוא עד היום אחד החשובים באיטליה ובעולם; כתב עת שיצג בשעתו את גישתו של פונטי: סינטזה בין המודרני לקלאסי, הפונקציונאלי והאלגנטי, האדריכלות והפנים.

עד מלחמת'2 עסק בעיקר בעיצוב מוצרים ותערוכות. לאחר מכן נודע בזכות מגדל המשרדים 'פירלי' במילאנו (8-1956), אותו תכנן בשיתוף עם המהנדס לואיג'י נרווי. בתכנון בנין זה ניסה לפנות עורף לדימוי המודרני של בנין המשרדים כקוביית זכוכית ובטון. פונטי נפטר בהיותו בן 88.

Michelucci, Giovanni **מיכלוצ'י, ג'ובאני**
1891-1990

אדריכל איטלקי. נולד ב-פסטויה ולמד אדריכלות בפירנצה. עבודתו הראשונה: תוספת קאפלה לכנסייה ב-קאפורטו (1916). עבודתו החשובה הראשונה - תחנת הרכבת ס' מריה נובלה בפירנצה (1934-37) מעורבת בסגנון המודרני הבין לאומי ומצטיינת בגימור מהודר של שיש לבן פסיפסי בצבעי כחול וזהב. מכאן ואילך עסק בעיקר בפרויקטים אורבניים, שיכונים וכן סניף בנק בעיר מולדתו (1950-52) (תוספת 1965) כולם בסגנון מודרני מתון, המתאים עצמו לסביבה הבנויה. כמו כן שיפץ את הגלריה אופיצי מפירנצה.

בשנת 1961, בהיותו בן 70, עצב ובנה את כנסיית ס' ג'ובאני על האוטוסטרדה דל סול, ליד פירנצה. כנסייה זו, לזכר העובדים שנהרגו בעת סלילת הכביש, הדהימה את כל מכריו בגין הסגנון האורגני פיסולי.

בשנותיו האחרונות התמקד בהוראה ובעיצוב פרויקטים רעיוניים עם זיקה ברורה לאלמנטים פיגורטיביים כמו עצים - המאפיינת גם את עבודתו האחרונה: תיאטרון ב-אולביה.

Bryggman, Erik **בריגמן, אריק**
1891-1955

אדריכל פיני. מראשוני המודרניים בארצו. למד במכללה הפוליטכנית בהלסינקי (סיים 1916). בגיל 32 פתח משרד עצמאי (1923) בטורקו (בירתה הישנה של פינלנד) - מקום

מאז 1939 עשה להחייאת אמנות שטיחי הקיר במאה ה-20. סגנונו בתחום זה מדגיש את הצבעוניות ונושאים המתבססים על תאורי צמחיה, בעלי חיים וארועים מיתולוגיים. לורסה יצר במשך השנים למעלה מ-1000 עיצובים מקורים ביניהם: 'ארבע העונות' (1940), 'אפוקליפסה' (1948), 'שירת העולם' (1957-64). בנוסף עיצב עם מוצרי קרמיקה, תלבושות תאטרון, איורים לספרים וכן כתב ספר על עיצוב וביצוע של שטיחי קיר. לורסה נפטר בעיירה ס' פאול צרפת בהיותו בן 74.

גרומר, מרסל Gromaire, Marcel
1892-1971

צייר צרפתי. שילב אקספרסיוניזם וביקורת חברתית. התגורר במונפארנאס מגיל 18. למד אמנות בכוחות עצמו. גויס במלחמת 1916 ונפצע (1916). לאחר מכן השתתף בתערוכות רבות. מ-1937 שיתף פעולה בעיצוב שטיחים ביחד עם ז'אן לורסה.

בשנים שבין המלחמות נחשב גרומר לאחר האמנים הצעירים החשובים והמבטיחים ביותר בצרפת. סגנונו הוא מזיגה של פיגוראטיביות ואקספרסיביות כמקובל בפאריז בתקופה זו. אבל משנות ה-1950 עם מעבר מרכז האמנות לניו-יורק - הלך ונשכח שמו. גרומר נפטר בהיותו בן 79.

קיקויין, מיכאל Kikoine, Michel
1892-1968

צייר יהודי-רוסי מאסכולת פאריז. יליד גומל, רוסיה. למד ציור ב-וילנה ולאחר מכן בבו-זאר בפאריז. ערך תערוכת יחיד ראשונה בהיותו בן 27 (1919), בה הציג נופים, דמויות וטבע דומם בסגנון אקספרסיבי אבל עצור יותר מזה של ידו סוטיין.

מאיאקובסקי, ולאדימיר Mayakovsky, Vladimir
1893-1930 משורר. ר' עמ' 498.

שמידט, הנס Schmidt, Hans
1893-1972 אדריכל. ר' עמ' 509.

שמידט, ג'וסט Schmidt, Joost
1893-1948 אמן. ר' עמ' 524.

בראנדט, מריאן Brandt, Marianne
1893-1983 מעצבת. ר' עמ' 512.

כהן, לוטה Cohen, Lotte
1893-1983 אדריכלית. ר' עמ' 554.

קלרווין, יוסף Klarwein, Joseph
1893-1970 אדריכל. ר' עמ' 644.

שרגנהיים, אברהם Schragenheim, Abraham
1893-1981 אדריכל. ר' עמ' 644.

רובין, ראובן Rubin, Reuven
1893-1974 צייר. ר' עמ' 433.

שלוש, זכי Chelouche, Zaki
1893-1973 אדריכל. ר' עמ' 554.

גרוס, ג'ורג' Grosz, George
1893-1959

צייר גרמני. מחשובי האקספרסיוניסטים לאחר מלחמת 1918. נולד בברלין למד ציור בדודון וברלין והחל לעבוד כקריקטוריסט בכתבי עת. לאחר שחסך מעט כסף נסע

שהגיע ללוס אנג'לס (1925) והתקבל לעבודה אצל רודולף שינדלר (גם גר בביתו זמן קצר). באותה שנה פתח משרד עצמאי (המשיך לעבוד בו זמנית עם שינדלר על פרויקטים שונים עד 1930). משנת 1965 ואילך היה שותף עם בנו דיון נויטרה. נויטרה נפטר בהיותו בן 78 (1970).

למרות פרסומו ומעמדו באדריכלות ארה"ב, לא קיבל נויטרה אלא מעט מאד עבודות ציבוריות ורוב עבודתו היא בתחום בית המגורים הפרטי. פרויקטים חשובים: בית המרפא של דר' פיליפ לוואל, לוס אנג'לס (1927-30); הבית שבנה לעצמו (1933), נשרף ונבנה מחדש (1964); בית קאופמן הקרוי 'בית במדבר' פאלס ספרינג, קליפורניה (1946).

נויטרה חיבר מספר ספרים, ביניהם: השרדות ע"י עיצוב (1954) החיים ומגורי האדם (1956) החיים והצורה, אוטוביוגרפיה (1961).

ווד, גרנאט Wood, Grant
1892-1942

צייר אמריקאי. פיתח סגנון מיוחד בו שילב ראיזם חברתי המושתת על חיי החקלאים בארה"ב. נולד במדינת איובה (IOWA). נחשב לאחד המציגים החשובים של סגנון המערב התיכון של ארה"ב בשנות השלושים. למד בצעירותו בשיקאגו פחות וכן עיצוב וציור בשעורי ערב. שירת ביחידת הסוואה במלחמת 1918. לאחר שחרורו לימד אמנות בבתי ספר תיכוניים. ב-1923 ביקר בפאריז ולמד שנה אחת באקדמיה ז'ולין. לאחר מכן חזר לאיובה, כאן זכה לתמיכתו של ידיד ומעריץ (קברן במקצוע) שסיפק לו סדנא ומגורים. ב-1927 קיבל הזמנה חשובה לציור חלון זכוכית באולם ציבורי. החלון הורכב בפיקוחו האישי במינכן, גרמניה; כאשר הובא לארה"ב, סרבו המזמנים לקבלו בטענה שהציור הוא בעל גישה לגלגנית. סגנונו, מכאן ואילך, מתאפיין בתאור ריאליסטי, שהוא לכאורה אובייקטיבי. תמונתו הידועה ביותר - 'גותיקה אמריקאית' (AMERICAN GOTHIC, 1930) זכתה במדליית ברונזה בתערוכה במכון לאמנות בשיקאגו והקנתה לו פרסום רב. יש סוברים שהיא אחת מהתמונות הפופולאריות ביותר בארה"ב. ב-3-1932 יסד מושבה של אמנים באיובה. ב-1934 מונה למנחה לאמנות באוניברסיטת איובה. כמו כן היה אחראי למספר פרויקטים במסגרת הסיוע הממשלתי לאמנים נזקקים (משנת 1934 ואילך). ווד נפטר במדינת איובה, ארה"ב, בגיל 50.

לורסה, ז'אן Lurcat, Jean
1892-1966

צייר ומעצב צרפתי. עבד בסגנון הריאליזם הפנטסטי. זכור בעיקר כמי שהחיה את תחום השטיחים האמנותיים במאה ה-20. נולד באזור ווגי (VOSGES). החל ללמוד רפואה ב-נאנסי אבל עד מהרה עבר לאמנות ולמד באקדמיה ב-נאנסי, אצל יורשיו של אמיל גלה ואמני האר נובו. ב-1912, בגיל 20, עבר לפאריז על-מנת להשתלם בעיצוב גרפי. כאן פגש והתידד עם חוגי הקוביסטים (פיקאסו, בראק, מרקוסיס וכו').

במלחמת 1918 נפצע ושוחרר ב-1917. בשנות העשרים ערך מספר מסעות לספרד, צפון אפריקה והמזרח הקרוב. בשנות ה-1930 היה מקורב לחוגי הסורראליזם.

להשתלם בפאריז. חזר לגרמניה ערב פרוץ מלחמ'1916. התנדב לחיל הרגלים ונפצע קשה (1916). לאחר שחרורו שכר סטודיו בעלית גג בברלין והחל לצייר נכי מלחמה, זונות, ונושאים אחרים המתארים את התפוררות החברה הגרמנית. לאחר זמן קצר גויס מחדש ומונה למדריך צבאי. בשלב זה לקה בהתמוטטות נפשית ונמצא נטול הכרה בבור אשפה. אי לכך הוכנס למעצר ונאמר לו שיוצא להורג באשמת התחזות ועריקה. אבל בסופו של דבר נשלח למוסד צבאי לחולי נפש עד בתום המלחמה.

עם שובו לברלין הצטרף לתנועת הדאדא שנראתה בעיניו, כמו בעיני רבים, כאמצעי היחיד של טרוף מאורגן למלחמה בעולם שפשט את הרגל מבחינת הסדר החברתי. בתקופה זו ערכה המשטרה מספר פשיטות בסטודיו שלו, השמידה רישומים ושברה גלופות של הדפסים. כמו כן הוטרו באיומים בלתי פוסקים על חייו עד שנאלץ לשכור שומרי ראש.

במחצית שנות העשרים הצטרף עם שאר חברי הדאדא ברלין לתנועת 'התכליתיות החדשה' (נויה זאכליכייט).

עם התחזקות הנאצים היגר לארה"ב (1932). כאן מונה למנחה בבית הספר לאמנות בניו-יורק. בו זמנית המשיך לצייר - בעיקר נופים, עירום ואיורים שפורסמו בכתבי עת שונים. בתקופת מלחמת העולם השנייה הכין שוב כמה סדרות של ציורים על נושאי המלחמה.

רק ב-1959, בהיותו בן 66, חזר לגרמניה אבל נפטר שבועיים לאחר מכן.

אורי, מילטון

1893-1965

צייר אמריקאי. נודע בזכות עבודותיו האחרונות, בהן תאר את הדמות בקו מיתאר ומשטחי צבע. נולד בניו-יורק. ב-1905, בהיותו בן 12, עברה משפחתו לעיר הארטפורד, קונטיקט. כאן למד ציור תקופה קצרה ביותר (1913) ולאחר מכן המשיך בכוחות עצמו. ב-1928, בהיותו בן 35, קיים תערוכת יחיד ראשונה. במשך חייו צייר נושאים שונים (נופים, דמויות ועוד) בסגנון בעל זיקה ברורה ליצירתו של מאטיס. אורי, שנפטר בניו יורק בגיל 72, נתפרסם רק בשנותיו האחרונות בזכות ציורי דמויות שהן שילוב של קוי מתאר וצבעים עזים.

מירו, חואן

1893-1983

צייר ספרדי-קטאלאני מאסכולת פאריז. מראשי היוצרים בסגנון הסורראליזם המופשט. ניתן למצוא זיקה בינו לבין הפיקטוגרמות של קליי (ע"ע) ולסגנון הביומורפי של ארפ (ע"ע). נולד בברצלונה. בנו של שרן-צורף. למרות רצונו ללמוד אמנות נשלח לתיכון עיוני ולאחר שנכשל בלימודיו, נשלח לזמן קצר לבית ספר לפקידות ומסחר. בגיל 16 עבד שנתיים בבלרות עד שנקעה נפשו גם מכך ולקה בהתמוטטות עצבים. רק בשלב זה ניתן לו לעבור לביה"ס לאמנות בברצלונה.

ב-1919, לאחר מלחמ'1918, נסע לפאריז. כאן נפגש עם קבוצות אמנים שונות, שפעלו ברובע מונפארנאס, ביניהם הדאדאיסטים. יחד אתם הצטרף לסורראליסטים,

בראשותו של אנדרה ברטון. בתקופה זו נעו תמונותיו בין הפיגוראטיבי לפנטאסטי, כולל קולאג'ים ושילוב גרוטאות. כמו כן עיצב, בשנות ה-1930, מס' שטיחי קיר ותפאורות לבלטים.

ב-1937 הוזמן ע"י האדריכל חוזה לואי סרט להכין ציור קיר עבור ביתן הרפובליקה הספרדית בתערוכה הבייל בפאריז. תמונתו של מירו נשאה את השם 'הקוצר' ויש בה גם רמזים של ביקורת חברתית פוליטית. (לביתן הוזמנו גם פיקאסו שצייר את 'גרניקה' ואלכסנדר קאלדר שעיצב מזרקה).

עם פרוץ מלחמ'1939 חזר לספרד. בשנים אלו צייר תמונות מופשטות בעלות אוירה קוסמית, אותן ראה כניגוד למשטר הרודני והדיכוי החברתי בארצו. במקביל עיצב ואייר קרמיקה, באותו סגנון; סגנון שהוא מזיגה בין המופשט של קאנדינסקי מלפני מלחמ'1918 (1913) והאוטומאטיזם הסורראליסטי.

משנת 1948 ואילך חזר לעתים קרובות לפאריז. בתקופה זו עסק גם בפיסול ואיור וקיבל הזמנות לתמונות קיר, עבור בנייני ציבור, ואותן ייצר מארחי קרמיקה צבעוניות (הרווארד 1950, בנין אונסקו בפאריז, 1958 ועוד). בסוף שנות ה-1950 השתקע במאיוורקה בסטודיו אותו תכנן יחדו הארכיטקט חוזה לואי סרט, שתכנן גם את מזיאון מירו בברצלונה (1975). נפטר בהיותו בן 90.

גידיון, זיגפריד

1893-1968

היסטוריון האדריכלות המודרנית. התמחה בנושא תקופת הבארוק והרנסאנס אצל הסטוריון האמנות היינריך וולפלן (שהיה תלמידו של יעקב בורקהארדט). בסוף שנות העשרים הוזמן לועדה המכינה של הקונגרס הבייל לאדריכלות מודרנית (CIAM 1928). בשנות השלושים (1934) הזמין את מרסל ברויר והאחים אלפרד ואמיל רוט לתכנן עבורו בית מגורים בציריך שויץ. לאחר סידרת הרצאות בהרווארד ארה"ב, ב-1941, פרסם את ספרו: 'TIME SPACE & ARCHITECTURE', שהופיע במספר מהדורות ונחשב, עד לסוף שנות ה-1970, לאורים ותומים של ה'מודרניזם'. גידיון נפטר בשויץ בהיותו בן 75.

שארון, הנס

1893-1972

אדריכל גרמני. השתייך לקבוצת ה'רינג' ביחד עם שותפו אדולף ראדינג (ע"ע). נודע בזכות יצירתו המפורסמת ביותר: בנין הפילהרמונית בברלין. למד במכללה הטכנולוגית הגבוהה בברלין (14-1912).

במלחמ'1918 שימש כיועץ בוועדת התכנון של פרוסיה המזרחית (היום פולין). פתח משרד עצמאי ב-1919. הוזמן והצטרף לקבוצת הדיון של ברונו טאוט, 'שרשרת הזכוכית' (GLASERNE KETTE). במסגרת זו יצר סידרת רישומים של אדריכלות אקספרסיוניסטית (למרות שראה עצמו קרוב יותר לתאוריית האדריכלות האורגנית של הג הארינג). כ"כ היה חבר חוג האדריכלים 'רינג' (RING). לימד באקדמיה לאמנות ואדריכלות בברלין (32-1925). שותף עם אדולף ראדינג (33-1926).

60, עם הופעתו של המראה המכני (TECH-HIGH) ולבסוף הסגנון הפוסט מודרני. עם זאת, עדיין נשאר המראה 'הזרם' מרכיב חשוב גם בעיצוב העכשווי. על-מנת להבין את חשיבותו של ריימונד לואי די אם נזכור שבשנות ה-1950 הכירו רוב אזרחי ארה"ב (יש אומרים 75 אחוז) לפחות אחד או שניים מעיצוביו, דוגמת עטיפת הסיגריות 'לאקי סטרייק', בקבוק 'קוקה קולה', או סמליהן של חברות הדלק 'שלי' (SHELL) ו'אקסון' (EXXON). את גישתו של ריימונד לואי ניתן לסכם באימרתו המפורסמת לפיה 'העיצוב טוב כאשר המשתמש מרוצה, היצרן מרוויח ובעלי הטעם לא נעלבים'. ריימונד לואי נפטר בבית קיט שתכנן לעצמו בדרום צרפת בהיותו בן 84.

הוזמן ע"י מייז ואן דר רו להשתתף בתערוכת השיכון לדוגמא של הוורקבונד בוויינהוף, שטוטגארט (1927) והיה אחראי לתערוכת השיכון לדוגמא של הוורקבונד בברסלאו (1929). השתתף בתכנון שיכונים באזור ברלין (1929-30). בתקופת השלטון הנאצי נאלץ לצמצם פעילותו לתכנון בתי מגורים פרטיים. בתקופת מלחמת 2 עיבד מחדש את הסקיצות הרעיוניות שלו משנות ה-1920. משנת 1945 ואילך חידש פעילותו כארכיטקט וכמורה בברלין. הפרויקט הידוע ביותר מתקופה זו: בנין הפילהרמונית בברלין (1956-63) ובנין התרבות התזמורת הקאמרית הצמוד אליו - הושלם (1978) 6 שנים לאחר מותו בהיותו בן 79.

Lowey, Raymond

לואי, ריימונד

1893-1986

מעצב אמריקאי-יהודי. דמות מרכזית בפיתוח עיצוב המוצר כתחום מקצועי בארה"ב. נולד בצרפת. למד הנדסת חשמל בפאריז. עם פרוץ מלחמת 1 עזב לוצר. לאחר שחרורו סיים לימודיו (1918) והיגר לניו-יורק (1919). עד 1929 עבד כגרפיקאי, מאייר אופנה ומעצב תפאורות. כתוצאה מהצלחתו בעיצוב מכונת שיכפול של חברת 'גסטטנר' החליט לפנות גם לכיוון עיצוב מוצרים. ב-1934 עיצב מקרר שהיה הצלחה מסחרית מיידית (זכה בפרס ראשון ביריד הבייל בפאריז 1937). ב-1935 עיצב אוטובוס לחברת 'גריי האונד' ושנתיים לאחר מכן (1937) קטר רכבת לחברת הרכבות 'פנסילבניה'. ב-1939 הוזמן לעצב סידרת מכשירי חשמל ביתיים לחברת 'אלקטרולוקסי'.

בשנות מלחמת 2 עיצב מחדש את עטיפת הסיגריות 'לאקי סטרייק' (LUCKY STRIKE) והביא לעליה מדהימה במכירתן. ב-1945 יסד חברה עם עוד חמישה שותפים, שעיצבו מכאן ואילך מגוון מוצרים: עפרונות, תכשירי איפור, כלי קרמיקה, אריזות, מכונות נוסעים, גרפיקה, חנויות כל-בו, תערוכות וכו'.

משנות ה-1950 היו ריימונד לואי ושותפיו, לאחד המשדרים הידועים והגדולים ביותר לעיצוב כולל, עם סניפים בפאריז ולונדון. בשנות ה-1960 עיצבו את המטוס של ג'ון פ. קנדי, נשיא ארה"ב ולאחר מכן את הבול לזכרו. בשנים 1963-73 הוזמנו ליעץ לרשות חקר החלל (NASA).

כמו כן חיבר שלושה ספרים על נושא העיצוב:

LOCOMOTIVE, 1932.

NEVER LEAVE WELL ENOUGH ALONE, 1951.

INDUSTRIAL DESIGN, 1979.

ריימונד לואי - ביחד עם אמריקאים אחרים, כגון טיג, בל-גדס ודרייפוס - יצר דימוי חדש של מעצב, השונה לחלוטין מהגישה שרווחה באירופה ובעיקר בבאוהאוס הגרמני; דימוי הנשען על שילוב של פרסום, יחסי ציבור, אלגנטיות עממית ושימושיות. יעילותה של השיטה הוכיחה את עצמה בשנות ה-1930, כאשר היקף המכירות של מוצרים 'מעוצבים' זכו להצלחה מסחרית למרות השפל הכלכלי.

מבחינה צורנית זנחו ריימונד לואי ומעצבים אמריקאיים אחרים את הגישה הגיאומטרית הקוביסטית ופנו לכיוון המראה הרך של קוים מתעגלים היוצרים תחושת 'זרימה' (STREAM-LINE) שנשארה מרכזית בעיצוב עד לשנות ה-

Bel-Geddes,

בל-גדס, נורמן

Norman 1893-1958

מעצב אמריקאי. מחלוצי עיצוב המוצר בארה"ב. נולד בארה"ב. למד במכוניס לאמנות בקליבלנד ובשיקאגו. לאחר שסיים לימודיו כתב מחזה והעלה אותו על הבמה בלוס אנג'לס (1916). שנתיים לאחר מכן עבר לניו-יורק ועיצב תפאורות עבור האופרה. בסך הכל יצר בחייו תפאורות לכ-200 אופרות, סרטים והצגות, שהיו תרומה נכבדה לתחום זה בארה"ב.

היה שותף עם האדריכל ג'ורג' האו (1929-32) ולאחר מכן התחיל לעסוק בעיצוב כללי של מוצרים ויסד חברה שהעסיקה, לימים, 2000 עובדים בכל תחומי העיצוב, מבנינים ועד למכשירי רדיו. בל-גדס זכור בעיקר בזכות ביתן חברת 'ג'נרל מוטורס' שהקים ביריד הבינלאומי בניו-יורק (1939-40). בהמשך הוזמן כיועץ לתכנון תיאטראות וארגון מופעים שונים, ושימש זמן קצר כמעצב יועץ של חברת I.B.M. בזמן מלחמת 2 פיתח ועיצב ציוד לצבא ארה"ב. כמו כן נודע גם בזכות מספר ספרים על נושאים שונים, ביניהם 'עיצוב המוצר'. בל-גדס נפטר בהיותו בן 65.

Puni, Ivan (Pogni, Jean)

פוני, איבן

1894-1956 אמן. ר' עמ' 498.

Stepanova, Varvara

סטפאנובה, ורוזה

1894-1958 אמנית. ר' עמ' 497.

Wittwer, Hans

ויטוור, הנס

1894-1952 אדריכל. ר' עמ' 524.

Vlugt, Lindert Van Der

ולוגט, לינדרט ואן דר

1894-1936 אדריכל. ר' בריןקמן עמ' 665.

Ticho, Anna

טיכו, אנה

1894-1980 ציירת. ר' עמ' 433.

Litvinovsky, Pinchas

ליטבינובסקי, פנחס

1894- צייר. ר' עמ' 433.

Soutine, Chaim

סוטיין, חיים

1894-1943

צייר יהודי רוסי מאסכולת פאריז. זכור בזכות סגנונו המיוחד המשלב צבעוניות אקספרסיבית עבה עם זיקה לאקספרסיוניזם של תחילת המאה ה-20. נולד ליד מינסק. אחד מעשרה ילדים של משפחה יהודית חסרת כל. בגיל 13

ברח מהבית, לאחר שנשלח לעבוד כשולית סנדלרים. תחילה למד בבית הספר לאמנות במינסק. בגיל 17 המשיך באקדמיה בוילנה כשהוא עובד לקיומו כעוזר לצלם. לאחר שנתיים (1913) קיבל מילגה קטנה, שאפשרה לו להגיע לפאריז. כאן התגורר בבנין האמנים 'לה-רוש' ביחד עם מודליאני, שאגאל, ליפשיץ, דלוני, מאקס ז'אקוב ועוד. בפאריז המשיך ללמוד ציור בבו-זאר. ב-1919 פגש באמצעות מודליאני, את אספן האמנות לאופולד זבורובסקי, שנתן לו סכום כסף למחיתו שלוש שנים (עד 1922) ובנוסף היה אמור גם לקנות את התמונות שהיה עתיד לצייר. בסופו של דבר השלים סוטיץ כ-200 תמונות, אלא שזבורובסקי סירב לקנותן. ב-1923 נמצא אספן ומבקר אמנות אמריקאי, שקנה כ-100 תמונות ואף עזר לסוטיץ למצוא סטודיו ליד פאריז. בתקופה זו ערך סוטיץ ביקור בהולנד ועם שובו ב-1926, צייר את תמונתו המפורסמת 'גוויה של שור' כמחווה לרמבראנדט. במקביל גם צייר מספר תמונות דיוקן בסגנון אקספרסיבי מקורי. ב-1940, לאחר פלישת הגרמנים, דחה הצעה לעבור לארה"ב, אבל מצא מקלט בדרום צרפת. סוטיץ נפטר בגיל 49, בעת ניתוח כיב קיבה.

סוטיץ מיעט להציג בחייו היה ידוע בעיקר בין האמנים היהודים, כולל הישראלים שחיו בפאריז שהעריכו במיוחד את סגנונו האקספרסיבי. רק לאחר מלחמת 2 הלך שמו והתפרסם כאחד האמנים החשובים של אסכולת פאריז.

אסכולת פאריז

המושג אסכולת פאריז, במובנו הרחב, מתייחס לאמנים ולאמנות שנוצרה בעיר ב-50 השנים הראשונות של המאה העשרים (1900-1950). בתקופה זו פעלו בפאריז כ-60.000 אמנים - מהם 20.000 זרים - שיוצגו ע"י 130 גלריות (לעומת 30 גלריות או פחות בכל בירה מערבית אחרת) זאת בנוסף ל-20 תערוכות ענק כגון סלון העצמאים, סלון הסתיו, סלון האביב וכו' שבכל אחד מהם הוצגו, כל שנה, עבודותיהם של כ-1,000 אמנים. חשיבותה של אסכולת פאריז הלכה ודעכה לאחר מלחמת 2, בד בבד עם מעבר מרכז האמנות העיקרי לניו-יורק בסוף שנות ה-1950.

המושג אסכולה באמנות מגדיר, בדרך כלל, אחדות מסוימת של זמן, מקום ובעיקר סגנון. כך למשל 'אסכולת פאריז' המופיעה בהקשר של קבוצת מאיריים שפעלה כאן במאה ה-19.

אבל כאשר מדברים על 'אסכולת פאריז' במאה הנוכחית הכוונה שונה לחלוטין, היות והאמנים הכלולים במסגרת זו - בדומה לכל ציבור - אינם עשויים מקשה אחת וסגנונם שונה מאמן לאמן ומקבוצה לקבוצה.

עם זאת אפשר למצוא מאפיין מרכזי חשוב אחד: מספרם הרב של האמנים היהודים, שנשאו בגאווה את יחודיות מוצאם ודחו תוויות המבוססות על מקום לידתם - דבר שהיה קושר אותם לעמים הרחוקים מהוויתם האמנותית. יתרה מכך, אמנים אלו, גם אם נודעו בקשר שיצרו עם פאריז, הרי שרובם לא הצליחו או לא רצו להתמוגג בתרבות הצרפתית.

עם הזמן נמצאו מבקרי אמנות והסטוריונים שהרחיבו את המושג על-מנת לכלול בו גם קבוצות ויחידים בני לאומים שונים שגם הם פעלו בעיקר בפאריז - מחוץ לאמנות ארצות מוצאם.

למרות שכמה מהחשובים שבאמני אסכולת פאריז השתייכו לזרמים מופשטים, כגון מרקוסיס (קוביזם) אנטון פבזר (קונסטרוקטיביזם), היו רובם נאמנים לגישה הפיגוראטיבית. אלא שבניגוד לתפיסה הצרפתית האובייקטיבית נטו לגישה שהיא על גבול האקספרסיוניזם. מבחינה זו אפשר למצוא קירבה בינם לבין הצייר הצרפתי ג'ורג' רואו, הנחשב דרך אגב, ליוצא דופן באמנות הצרפתית. אקספרסיביות זו, שהיא שונה מאד מהאקספרסיוניזם הגרמני, נחשבה בשעתו כמאפיין אותו ניתן ליחס לאמנים יהודים, בין ששהו בפאריז או לא ביקרו בה כלל.

מכל מקום רק לבודדים כגון מאנה-כץ, ריבאק, שאגאל ואדלר היתה נגיעה ישירה לנושאים יהודיים, מהם במשך כל שנות יצירתם ומהם כתגובה לשואה וחסידה של יהדות אירופה.

Marcussis, Louis	1883-1941
Modigliani, Amadeo	1884-1920
Pascin, Jules	1885-1930
Pevsner, Anton	1885-1970
Delaunay-Terk, Sonia	1886-1962
Chagall, Marc	1887-1985
Altman, Nathan	1889-1970
Zadkine, Ossip	1890-1967
Lipschitz, Jaques	1891-1973
Kisling, Moise	1891-1953
Kikoine, Michel	1892-1968
Mane-Katz	1894-1962
Soutine, Chaim	1894-1943
Adler, Jankel	1895-1949
Riback, Issaschar	1897-1934
Atlan, Jean Michel	1913-1960

לאסכולת פאריז השפעה מכרעת על אמנות ארץ ישראל עד למחצית שנות ה-1950 ומכאן ואילך הלכה ודעכה ופיתחה מקומה לזרמים החדשים שמקורם במרכז החדש: ניו-יורק. עם זאת, נשמר הקשר עם אותם האמנים הישראלים שהתקשרו לפאריז גם אחרי קום המדינה. כגון: לן-בר, ניקל, אגס, קרוון, ארגוב ועוד. במקביל המשיכו עוד כמה מהותיקים לשוב לפאריז לעתים מזומנות או שחילקו זמנם בין ישראל ופאריז כגון: הולצמן, פרנל-פרנקל ואפילו ארדון-ברונשטיין, שנחשב בעיני רבים לנציגה של האסכולה הגרמנית בישראל, גם הוא קבע מושבו בפאריז. יש מספר לא מבוטל של אמנים המשתייכים בו זמנית הן לאסכולת פאריז והן לישראל (למרות שכמה מהם לא שהו כאן, או כאן. אלא תקופה קצרה). ביניהם: חנה אורלוב, יוסף קונסטון, יוסף פרסמן, יצחק פרנקל-פרנל, מאנה-כץ, סיומה ברעם, לאה בריזל, נוימן, מאיר לזר, שמאי הבר, אביגדור אריכא, דוד לן-בר, יעקב אגס ועוד.

* * * * *

מאנה-כץ
1894-1962
צייר יהודי-רוסי מאסכולת פאריז. עיקר עבודתו על נושאים יהודיים. נולד באוקראינה. החל ללמוד אמנות

בקיבי ו-וילנה. בגיל 19 עבר לפאריז והמשיך לימודיו בבו-זאר, אבל נאלץ לשוב לרוסיה עם פרוץ מלחמת 1914. ב-1921 חזר לפאריז (התאזרח בצרפת 1928). ביקר בישראל ב-1927 וב-1937. כמו כן הרבה להציג בארה"ב וארצות אחרות. למרות שאפשר למצוא זיקה מסוימת בינו לבין שאגאל, בעיקר בנושאים יהודיים, סגנונו חופשי וצבעוני יותר. מאנה-כץ נפטר בהיותו בן 68.

דיוויס, סטיוארט
1894-1964

צייר אמריקאי. מהראשונים שפעלו בסגנון הקוביזם בארה"ב. נחשב למבשר אמנות ה'פופ' של שנות ה-1960. נולד בפילדלפיה. אביו, שהיה גרפיקאי והעורך האמנותי של עתון מקומי, עודד אותו לכיוון הציור ואף הרשה לו לעזוב את לימודיו לפני שסיים בייס תיכון על-מנת להקדיש עצמו לאמנות.

האווירה האמנותית בבית היתה ברוח הרליזם האמריקאי ודיוויס הכיר - באמצעות אביו - כמה אמנים שלימים הצטרפו לזרם הרליזם בארה"ב ('ASH-CAN'). ב-1913, בהיותו בן 19, הוזמן ע"י אלפרד שטיגליץ להשתתף בביתן האמריקאי ליד תערוכת האמנים הפאריזאים המודרניים בניו-יורק (ARMORY SHOW).

למרות היותו מעוגן בנקודת מוצא פיגוראטיבית סגנונו של דיוויס מופשט כמעט לחלוטין, למעט תקופה של שנה (1928) בה ביקר בפאריז והושפע מהמגמה הרליסטיית הצרפתית. דיוויס נהג לכלול בעבודותיו רמזים וצבעוניות השייכים לעיר ולתרבות האמריקאית (מוניות, חנויות, סיגריות אמריקאיות ומכשירים ביתיים מוכרים).

רוב עבודותיו היותר חשובות הן רובן מסוף שנות הארבעים ואילך, כאשר התבלט הן כאחד מראשוני האמנים המופשטים בארה"ב והן בסגנונו החד והמתוכנן, שהיווה ניגוד בולט למופשט האקספרסיוניסטי של אסכולת ניו-יורק.

כוונתו של דיוויס היתה להעביר את הטכניקה של הקוביסטים הפאריזאים, שהתייחסו לסמליה החזותיים של צרפת (CAFÉ TABAC) אל הסביבה המוכרת לאמריקאים. יש הסוברים שבכך נתן השראה ליאמנות הפופי (POP ART) האמריקאית של שנות ה-1960.

למעשה עולה שיטה זו - של העברת טכניקות מודרניות לסביבה מקומית זו או אחרת - בקנה אחד עם עקרונות הסגנון הבין-לאומי בציור, פיסול, אדריכלות ושאר האמנויות כולל מוסיקה, ספרות וכו'; תפיסה זו עולה גם בקנה אחד עם סגנונות הסטוריים כגון גותיקה צרפתית, גרמנית, אנגלית או רנסנס צרפתי, גרמני, אנגלי וכו'.

ניקולסון, בן
1894-1982

Nicholson, Ben

אמן בריטי. מחשובי הסגנון הגיאומטרי המופשט בבריטניה. בנו של הצייר וויליאם ניקולסון. למד אמנות בלונדון תקופה קצרה (1910-11). הרבה לנסוע באירופה בשנים עד 1914 וערך מסע בארה"ב (1917). היה חבר בהתארגנויות אמנותיות שונות באנגליה. אחת מהן, עם הפסלת ברברה הפורת (היו נשואים 1938-51), הנרי מור

ואחרים, שהציגו במשותף תחת השם 'יחידה 1' (UNIT ONE) ב-1933. יחד פרסמו ספר עבודות עם מאמר פתיחה של המבקר האנגלי הנודע הרברט ריד. לאחר שפגש את מונדריאן בפאריז הצטרף לקבוצת 'הפשטה - יצירה' (1933-5) ובשנת 1937 היה בין עורכי כתב העת לאמנות 'CIRCLE' ביחד עם נחום גאבו. ב-1957 התחתן שוב עם פליציטאס וולקר. שנה לאחר מכן, ב-1958, עבר לשויץ ומכאן המשיך את פעילותו האמנותית, עד מותו בגיל 88.

דוקר, ריצ'ארד
1894-1968

Docker, Richard
אדריכל גרמני. למד במכללה הטכנית בשטוטגארט (-1912) (4). שרת ונפצע במלחמת 1915-7). סיים לימודיו (-1917) (8). עבד במשרד התכנון של העיר שטוטגארט (2-1920). משרד עצמאי בשטוטגארט וברלין (68-1922). מנחה עוזר לפאול בונאטץ במכללה הטכנית בשטוטגארט (5-1922). חבר חוג האדריכלים 'רינג' (1926). אחראי לביצוע תערוכת הבנין בווייסנהוף שטוטגארט, שעוצבה ע"י מיז ואן דר רו - כולל תכנון שני בתים חד משפחתיים (1927). התמחה בתכנון בתים מדורגים - נושא עליו כתב גם ספר (1929). בשנות השלטון הנאצי נשאר בגרמניה אבל כאשר לא התאפשר לו עוד לתכנן פנה ללימודי ביולוגיה (41-1938). לאחר מלחמת 20 היה אחראי לשיקום שטוטגארט (-1946) (50). ראש המחלקה לאדריכלות ותכנון ערים במכללה הטכנית בשטוטגארט (58-1947). פרופ' כבוד עד מותו בגיל 74.

לורסה, אנדרה
1894-1970

Lurcat, Andre
אדריכל צרפתי. מחשובי המודרנים בשנות ה-1920. אחיו הצעיר של הצייר ז'אן לורסה. למד בבו-זאר בפאריז (14-1913). שרת בהצטיינות בצבא הצרפתי במלחמת 1918-23). סיים לימודיו לאחר המלחמה (23-1918). ממארגני הקונגרס הבינלאומי לאדריכלות מודרנית (CIAM, 1928). נודע בעיקר בזכות בנין בית הספר שתיכנן ב-1930. שהה ברוסיה (7-1934) ולימד אדריכלות ותכנון ערים במוסקבה. כמו כן נתמנה לאדריכל ראשי במשרד הבריאות. חזר לפאריז ב-1937. בזמן מלחמת 20 הקים (1942) ארגון מחתרתי של אדריכלים אנטי נאצים, אבל נתפס ונאסר (5-1943). לאחר המלחמה היה פעיל בשיקומה של צרפה הן בתחום האורבני והן בתכנון שיכונים ובתי ספר. לורסה נפטר בהיותו בן 74.

רבים מעריכים שאדריכל מבטיח וכשרוני זה 'נשבר' בהתלבטות שבין אמנותו ביחופש היצירה ועמדתה הנוקשה של המפלגה הקומוניסטית בה היה חבר כל שנות פעילותו.

בודיאנסקי, ולאדימיר
1894-1966

Bodiansky, Vladimir
מהנדס צרפתי-רוסי. פעל בשיתוף עם חשובי האדריכלים המודרנים בצרפת: בודואין, לה-קורבוזייה, סרט ועוד. למד הנדסה אזרחית במוסקבה (14-1911). שימש כמהנדס

המגפות שפקדו את העולם לאחר המלחמה; מגפות שגרמו למותה של בתו (שפעת, שיתוק ילדים ודלקת חוט השדרה). ב-1927 נקלעה חברת הבניה לקשיים ופולר, שלא היו לו אלא 27% של המניות, סולק מתפקידו. בשלב זה, בהיותו בן 31, מצא עצמו לפתע ללא תעסוקה או כיוון; אבל עד מהרה החליט להקדיש חייו - שלא למטרות רווח - לחיפוש עקרון בסיסי שיאפשר ניצול טוב יותר של מקורות האנרגיה שבטבע, לטובת כלל החברה.

נסיונו בחברת הבניה הביא אותו למסקנה ששיטות הבניה המסורתיות התאימו לימי הביניים, אבל תוצאותיהן בעידן התעשייה יכול רק לגרום לפיגור ואסון.

עוד באותה שנה (1927) פיתח בנין מגורים טרומי בשם דימאקסיון (DYMATION) אותו ניתן ליצר בשיטה תעשייתית ולאחר מכן להרכיבו באתר. הבנין, שהצטיין במשקלו הקטן יחסית, אמור היה להיות תלוי על תורן מרכזי ולכלול את כל השכלולים הטכנולוגיים, שבחלקם לא הופיעו אלא שנים רבות מאוחר יותר: חדר אמבטיה יצוק כיחידה שלמה; אורור מלא של הבית וכו'.

שנה לאחר מכן (1928) החל לפתח מכונית חדשנית (הדגם נבנה ב-1933), המסוגלת להסתובב על צירה 180; לפתח תאוצה של 190 קמ"ש; מקום ישיבה ל-12 נוסעים; מיבנה חיצוני מותאם לזרימת אויר וצריכת דלק חסכונית, שלא נודעה כמותה באותם ימים (12 ק"מ לליטר). גם המכונית זכתה לשם דימאקסיון. ב-1943 פנה אליו היצרן הנודע הנרי קייזר על מנת להמשיך לפתח את הרכב, שאמור היה להחליף את הגייפ. לרכב החדש היו 4 מנועים הניתנים להפעלה נפרדת בהתאם לתנאי השטח והמהירות הנדרשת; פליטת הזיהום של מנועים אלו היתה מינימלית; צריכת הדלק רק 17-20 ק"מ לליטר; כל גלגל ניתן להפעלה בנפרד, כך שהמכונית היתה מסוגלת לנוע גם לצדדים. מכונית זו לא הגיעה לשלב יצור המוני כנראה בלחץ יצרני המכוניות האחרים, שחששו לעתיד מפעליהם.

המצאתו הידועה ביותר, 'הכיפה הגיאודסית', היא המשך פיתוח רעיונותיו של קונראד וואקסמן. נקודת המוצא של פולר היתה הטטראהדר (פרמידה משולשת) ההופכת לאוקטהדר (מיבנה בעל שמונה צדדים). המיבנה עונה לעקרון הבסיסי של מינימום חומר ומקסימום יעילות. מאחר ולכיפה הגיאודסית אין מגבלות גודל - אדרבא היא מתחזקת ככל שהיא גדלה וכמעט ואינה נזקקת ליסודות - הציע פולר להשתמש בה לכיסוי ערים שלמות על-מנת לאפשר תנאים אקלימיים מבוקרים. הכיפה הגיאודסית משמשת היום למטרות שונות החל ממיבנים צבאיים פשוטים ועד למיבנים יוקרתיים, דוגמת הביתן האמריקאי בתערוכת 'אקספו 67' במונטריאול, קנדה. המיבנה הגדול ביותר שנבנה בשיטה זו, עבור חברת מכוניות בלואיזיאנה (1958), הגיע לקוטר 117 מטר וגובהו 35 מטר. בנוסף פיתח פולר מפה גיאודסית המאפשרת תאור שטחים וארצות כמעט ללא עיוות.

מ-1958 שימש פולר כמנחה באוניברסיטת דרום אלינוי והוענקו לו תארים ואותות כבוד רבים. כמו כן היה מרצה מבוקש בכל רחבי העולם ואף ביקר בישראל והשתתף כאן בוועידה לתכנון ירושלים ב-1968.

פולר, שנודע בכינוי באקי (BUCKY), היה פופולרי ביותר על דורות של צעירים מאז תחילת שנות ה-1960 ועד מותו בגיל 88.

קו הרכבת בוכארה-קאבול (15-1914). שרת כטייס בחיל האויר הצארי במלחמי'1. היגר לצרפת והשתלם בהנדסת תעופה (20-1919).

לאחר שעבד כ-10 שנים בהנדסת תעופה ותכנון מסילות ברזל פנה לכיוון הבניה הטרומית בשיתוף עם האדריכלים הצרפתים לודז' ובודואין. בשנות מלחמי'2 פגש את לה קורבוזייה ויחד ריכזו צוות תכנון, שכלל את ז'אן פרובה ואחרים, במטרה לעשות לשיקומה ובניתה מחדש של אירופה וצרפת אחרי המלחמה. בודיאנסקי נפטר בפאריז בהיותו בן 66.

עבודות עיקריות: 'סיטה לה מואט', עם בודואין ולודז' (1934). בית המגורים ב-מארסיי, עם לה קורבוזייה (9-1946). בית החולים האמריקאי בסנט-לו, עם האדריכל פאול נלסון (9-1947). תכנית העיר קאזאבלנקה, כולל שיכון מוסלמי, עם האדרי' קאנדוליס, שאדראש, וודס (55-1951).

גינסבורג, מואיזי	1895-1946
קלוזיס, גוסטאב	1895-1944
מוהולי-נאגי, לאסלו	1895-1946
מוכה, גיאורג	1895-1987
הנינגסן, פול	1895-1967
אגדתי, ברוך	1895-1976
חד גדיא, מרים	1895-1981
ינקו, מרסל	1895-1984
זלקינד, נחום	1895-1976

פולר, ריצ'ארד באקמינסטר
1895-1983

מהנדס-אדריכל אמריקאי. זכור בזכות פיתוח הכיפה הגיאודסית. נולד במילטון, מאסאצ'וסטס, למשפחה הידועה בנטיה למרוד במוסכמות. פולר סולק ממכללת הרווארד לאחר שנתיים (15-1913) ולא המשיך בלימודיו. במלחמי'1 שרת תקופה כמפקד שייטת סירות. ב-1917 התקבל לאקדמיה של חיל הים בזכות המצאותיו בתחום פיתוח מתקנים ושיטות להצלת חיי אדם. באותה שנה התחתן עם אן היולט (HEWLETT) בתו של אדריכל וצייר פרסקות אמריקאי (לימים מנהל האקדמיה האמריקאית ברומא, איטליה). היולט, שהמציא בלוק לחץ מיוחד, הזמין את פולר כשותף בחברת בניה שהתבססה על מוצר זה (הבלוק הפך בסופו של דבר למוצר של חברת הענק צלוטקס, תחת השם סאונדטקס).

במסגרת חברת הבניה פיקח פולר על הקמתם של מאות בניינים. סמוך לתקופה זו נפטר בתו בת ה-4 ממחלה. האירוע הטראגי הביא למחשבות ראשונות על הצורך בפיקוח על איכות הסביבה האנושית; על-מנת למנוע את

ניתוחים בצורת חצי כיפה על-מנת לאפשר את מיטב התאורה והנקיון האפשריים. לעומת זאת ניסה גם למצוא סינטזה חדשה בין האמנות והאדריכלות. כך למשל התוכניות שהכין בשיתוף עם ידידו הצייר פרנאן לגיה: סטודיו ומוזיאון לאמן, וכן הצעות לצביעת בית החולים ב- סנט-לו. לרוע המזל לא זכתה הסינטזה להתגשם במלואה, לא מצידה הפונקציונאלי הקיצוני, כתוצאה מביטול פרויקט ה'בית התלוי', שהיה אמור להיבנות במסגרת היריד הבייל בניו-יורק (1939) ולא מצידה האמנותי, בגלל מותו של פרנאן לגיה (1955).

Wurster, William

וורסטר, ויליאם

1895-1973

אדריכל אמריקאי. נולד בקליפורניה. למד באוני' קליפורניה (בניית ספינות ואדריכלות). פתח משרד עצמאי (1926) שהפך לשותפות אדריכלים מ-1945 ואילך. שימש כדיקן הפקולטה לאדריכלות באמ.אי.טי (M.I.T. 1944-50) בתקופה בה הנחה שם אלואאר אלטו. לאחר מכן מונה לדיקן הפקולטה לאדריכלות ועיצוב סביבתי בברקלי קליפורניה (1950-73).

וורסטר נחשב (ביחד עם בלוסקי, שהחליפו כדיקן באמ.אי.טי) כמי ששייע לפיתוח הסגנון המקומי של צפון קליפורניה; סגנון שהוא סינטזה בין עבודותיו המוקדמות של ברנרד מאייבק לבין אלואאר אלטו. כמו כן ניכרת בסגנון זה גם השפעת גרופיוס וגישתו התכליתית לאדריכלות.

Mumford, Louis

מאמפורד, לואי

1895-1988

הסטוריון ומבקר האדריכלות והאורבניזם. זכור כמי שנאבק לתיקון התופעות השליליות של החברה והעיר. למד בניו-יורק ב'סיטי קולג' וב'מכללה למחקר חברתי'. נודע בעיקר בזכות ספריו ופרסומיו בתחומי החברה, האדריכלות ובינוי ערים, בהם הדגיש את יכולתם של החברה והיחיד להגיע לשיפור איכות החיים בעזרת פעילות מכוונת ומאורגנת. מטרתו להביא להרמוניה בין האדם (יחיד וחברה), האזור והטכנולוגיה. אחד מספריו העיקריים 'העיר בהסטוריה' (1961) זכה בפרס הספר הלאומי (1964). בשנים 1967-70 פרסם את ספרו 'מיתוס הטכנולוגיה' שבו תקף את תפקידה 'המבורך' כביכול של הטכנולוגיה בהתפתחות האדם. מאמפורד נפטר בניו-יורק בהיותו בן 93.

Arup, Ove

ארוף, אובה

1895-1988

מהנדס בריטי. פעל בשיתוף עם גדולי המתכננים המודרניים. למד פילוסופיה ומתמטיקה ולאחר מכן הנדסה אזרחית. עבד מ-1933 כמנהל בחברה בריטית להנדסה והיה ממיסדי קבוצת מחקר (MARS) שעשתה למען קידום הבניה המודרנית באנגליה והיה המהנדס היועץ לקבוצת טקטון (TECTON), שכללה את האדריכל לובטקין ואחרים. ב-1938 פתח משרד יעוץ משלו. בשנת 1963 הצטרפו למשרד גם אדריכלים ובשנות ה-1980 הגיע מספר

בעיקר רבה היתה השפעתו על 'דור הפרחים' ותנועת הנוער, חדורי האמונה, בצורך לחזור וליצור סינטזה חדשה בין האדם והטבע ובו זמנית להפנות עורף ל'חברת הצריכה' הבזבזנית, מבחינת השימוש באנרגיה וחומרי גלם. אמנם, אלו האמינו בכוחה של אהבה ואפילו פולר האמין בתבונה, אבל המטרה היתה אותה מטרה: לרתום את האנרגיה האנושית והטבע בסימביוזה של עוצמה אדירה שתאפשר קיום הוגן לכל, על 'החללית ושמה ארץ' - כפי שקרא פולר לכדור הארץ. באותו קנה עולה טענתו שהארץ מספיקה לכל וניתן לשכן את כל האוכלוסיה העולמית בצפיפות על איי הוואי וברוחה יחסית על אדמת בריטניה - קל וחומר על פני המרחבים האדירים העומדים לרשות האדם.

כל המצאותיו של פולר - גם לפי דבריו - לא היו אלא מקרים בודדים של פיתוח שיטה של רתימת הכוחות הפיסיים האוניברסליים לטובת הכלל. באותה מידה יכול היה, לדבריו, להמציא גם זוג נעלי בית מעופפות.

אפשר לראות בפולר מהנדס, אדריכל, פילוסוף, משורר, מורה, בעל חזון העתיד, סופר, גיאומטריקן, כרטוגרף - או בקיצור, צאצא לדור ההומניסטים שתחילתו ברנסאנס ומקורותיו ביוון העתיקה. 'השיטה' של פולר דומה להפליא לתפיסתו של ארכימדס, שאמר: "תנו לי נקודת משען ואזיז את העולם". 'השיטה' היא נקודת המשען.

Nelson, Paul

נלסון, פאול (דניאל)

1895-1979

אדריכל אמריקאי צרפתי. נולד בשיקאגו. למד ספרות בפרינסטון (סיים 1917). שרת כקצין בחיל האוויר האמריקאי באיטליה וצרפת במלחמת 1917-9. ב-1920 החל ללמוד אדריכלות בבו-זאר בפריז (סיים 1927). פתח משרד עצמאי בפריז (1928-40).

אדריכל יועץ ומתכנן עבור רשויות השיכון והבינוי של ממשלת ארה"ב (1941-5). ב-1945 חזר ופתח משרדו בפריז. בו זמנית שימש כיועץ לממשלת צרפת בנושאי השיקום (1944-6). תכנן את בית החולים הצרפתי-אמריקאי ב- סנט לו, צרפת (1946-56); מעונות לאחיות ורופאים, ליד בית החולים האמריקאי בפריז (1954-5). בשלב זה בהיותו בן 60 חזר לארה"ב, בתקווה, שלא התממשה, שיוכל להשתלב במסגרת הבניה המואצת של בתי חולים. בו זמנית הוזמן כמנחה אורח לאדריכלות במכללת 'פראט' (PRATT), בניו-יורק (1957-8); באוניברסיטת ייל (1958-9), הרווארד ואמ.אי.טי (1959-60). כעבור חמש שנים הוזמן כיועץ לשירות הבריאות של ממשלת צרפת (1961-2). מנחה לאדריכלות בפריז (אקול ספס ייאל 1965-7) ובמארכסי (1968-78). במקביל תכנן שני בתי חולים, האחד ב-דינאן, צרפת (1963-8); והשני ב-ארל, (1965-74). כמו כן הכין תכנית כללית של שירותי הרפואה ב-טוניס (1971).

ב-1973 התאזרח בצרפת ותכנן את ביתו (1975-6) בפאריז. נפטר כעבור 3 שנים בהיותו בן 84.

גישתו של נלסון לאדריכלות היתה פונקציונאלית קיצונית ברוח באקמיסטר פולר (השנים נפגשו והתיידדו ב-1928). גישה זו באה לביטוי בהצעותיו, כגון בית מפלדה, שהיה אמור לנצל את יעילותו של חומר זה במתיחה (קשתות פלדה מהן תלויות הרצפות באמצעות קירות רשת), או חדר

Adler, Jankel **אדלר, ינקל**
1895-1949
צייר יהודי פולני. מחשובי האקספרסיוניסטים. פעל בעיקר בגרמניה. נולד ולמד ב-לודז'. ערך מסע לפריז ובגיל 27 (1922) השתקע בדיסלדורף. לאחר עליית הנאצים לשלטון שוב עבר לפאריז. בפרוץ מלחמת 2 הגיע לבריטניה והתנדב לצבא הממשלה הפולנית בגולה. מ-1943 ועד מותו בגיל 54 חי בלונדון.

לעבודתו של אדלר זיקה חזקה לנושא היהודי עם זאת הוא הצליח לשמור על יחוד שאינו ניתן להכללה במסגרת סיגנונית מסוימת.

Venini, Paulo **וניני, פאולו**
1895-1959
מעצב ויצרן (כלי זכוכית) איטלקי. נולד ופעל בוונציה. עבודותיו מייצגות את השילוב של מסורת יצור הזכוכית הונציאנית עם העיצוב המודרני. משפחתו של וניני עסקה ביצור זכוכית מאז המאה ה-18. ב-1921, לאחר שסיים לימודי משפטים ועבד תקופה קצרה כעורך דין במילאנו, רכש מפעל ליצור זכוכית על האי מוראנו, סמוך לוונציה. המפעל החל ליצר, בפיקוחו, סדרת כלים, שהיו מהמתקדמים ביותר לתקופתם. לשיא הצלחתו הגיע לאחר מלחמת 2 כאשר המושג 'זכוכית וניני' היתה למילה נרדפת לעיצוב מתקדם. נודע בעיקר בזכות אפקט הענן הצבעוני או 'המטפחת הצבעונית' המאפיין את כליו. וניני נפטר בגיל 64 (1959), אבל מפעלו ממשיך לפעול עד היום.

Balenciaga, Cristobal **באלנסיאגה, קריסטובל**
1895-1972
מעצב אופנה ספרדי. נולד בחבל הבאסקים. החל לעבוד בתחום האופנה בסן סבסטיאן ובמדריד. עבר לפריז ב-1936. נודע מחד בזכות אדישותו לאופנות החולפות ודרישות הלקוחות ומאידך הצליח להגיע לביטוי שהוא קלאסי והיה בו משהו, שהוא מעבר לסגנון היומיומי המצוי.
רבות מיצירותיו של באלנסיאגה, חושפות נטיות המרמזות על מקורו הספרדי. הוא מהבודדים שעיצוביו לא התיישנו ואינם נושאים את חותם התקופה בו נוצרו מכאן גם השפעתו הרבה על כמה דורות של מעצבים ספרדיים. באלנסיאגה נפטר ב-וואלנסיא ב-1972.

Van Doren, Harold **ואן דורן, הרולד**
1895-1957
מעצב אמריקאי. נולד בשיקאגו. לאחר מלחמת 1 השתקע בפריז שם למד צרפתית. עבד במוזיאון הלובר ובמקביל עסק בתרגום ספרים עבור סוחר האמנות אמברוז וואולאר. ביניהם 'פאול סזאן' (1923); 'זאן רנואר' (1934). בסמוך לאחר מכן שב לארה"ב ונתקבל כמנהל המכון לאמנות ב-מינאסוטה, אבל התפטר מתפקידו כעבור זמן קצר. מכאן ואילך עסק בעיקר בעיצוב מוצרים שונים כגון: מאזנים, מקררים, מכונות כביסה, מקלטי רדיו ועוד. בשנת 1940 פרסם את הספר 'עיצוב המוצר' ששימש שנים רבות כמדריך עיקרי למתעסקים בתחום זה. כתוצאה מבעיות בריאות פנה, בשנות ה-40, לתחומי מוסיקה וציור עד מותו בגיל 62.

העובדים בחברה זו לאלף איש, כולל סניפים ברחבי העולם. ארופ היה המהנדס היועץ (54-1949) של כמה פרויקטים מפורסמים: בנין האופרה בסידני עם יורן אוטסון (74-1956); מרכז פומפידו בפריז עם פיאונו ורוג'ריס (7-1971); תערוכת הגנים במאנהיים גרמניה (פרויקט שכלל מבנים תלויים של אוטו פריי, 5-1973). ארופ נפטר בהיותו בן 93.

Harrison, Wallace K. **הריסון, וואלאס ק.**
1895-1981
אדריכל אמריקאי. נולד ברוצ'סטר מאסאצ'וסטס. למד זמן קצר (4-1923) בבן-זאר בפריז. חזר לארה"ב ועבד כמתמחה ועמית במשרדי אדריכלים (34-1929).
חבר צוות תכנון מרכז רוקפלר בניו-יורק (4-1931). ב-1934, בגיל 39, הצטרף לשותפות אדריכלים שכללה את ריימונד הוד. ב-1941 צרף למשרד את מאקס אברמוביץ. מכאן ואילך נודע המשרד בשם הריסון ואברמוביץ (70-1945); משרד שהיה לאחד הגדולים בתקופה שלאחר מלחמת 2 וריכוז פרויקטים כגון מרכז האו"ם (50-1947) ומרכז התרבות לינקולן (8-1962) שניהם בעיר ניו-יורק וקרית ממשלת מדינת ניו-יורק ב-אלבני (8-1972). הריסון נפטר בגיל 86.

הפרויקט ב-אלבני ובמידה מסוימת מרכז לינקולן מזהים היום עם הסגנון האדמינסטרטיבי-קולוסאלי. סגנון זה, שראשיתו במצרים, חוזר ומופיע ברומא העתיקה; ברומא האפיפיורית בסוף הרנסאנס; אצל בולה ותלמידיו בימי נפוליאון ושוב בשנות ה-30 של המאה ה-20. אחת הטעויות הנפוצות היא יחסו של סגנון זה בלעדית למשטרים טוטאליטריים. אבל, למרות שאין להכחיש שקיימת זיקה כזו, הסגנון הופיע גם במשטרים דמוקרטיים ביסודם ולכן ניתן לומר שהוא חושף רוח של תקופה, יותר מאשר רעיון פוליטי. כך למשל הוא התחבב ברוסיה הסטאליניסטית, גרמניה הנאצית, איטליה הפאשיסטית אבל גם בצרפת (התערוכה הבייל 1937 בפריז), באנגליה, בלגיה ואפילו בארץ ישראל, כפי שאפשר היה להוכיח מעמודי החזית בתאטרון 'הבימה' (בתכנונו של אוסקר קאופמן), לפני ששונו לבלי היכר.
יש הסוברים, שהופעתו המחודשת של הסגנון קשורה גם בטעמו האישי של נלסון רוקפלר - מושל מדינת ניו-יורק באותם ימים, ופטרונום של האריסון ואברמוביץ.

Horiguchi, Sutemi **הוריגוצ'י, סוטמי**
1895-
אדריכל יפני. אחד הראשונים בארצו שפנה לסגנון המודרני. ב-1922 הקים את ביתן המכונות ביתערוכת השלום בטוקיו. לאחר מכן נסע לאירופה, שם שהה שנתיים - בעיקר בהולנד - על מנת לעמוד על ההתפתחויות החדשות.
עם שובו כתב ספר על האדריכלות ההולנדית. עוד לפני נסיעתו היה קשור עם קבוצה של אדריכלים ששמה לה למטרה לחדש פניה של יפן. בשנות ה-30 תכנן מספר בתי מגורים פרטיים בסגנון האדריכלות הבייל. לאחר מלחמת 2 תכנן בין השאר מלון בנאגויה, יפן וביתן יפני (1954) לתערוכת האמנות בסאו-פאולו, ברזיל, הנערכת אחת ל-4 שנים (קואדרינאלה).

האסכולה המקסיקנית ביחד עם דייגו ריברה וחווה אורוסקו (שמו המלא: ז'ורז' אלפארו סיקאירוס). בגיל 11 עברה משפחתו לעיר מקסיקו. החל ללמוד אמנות באקדמיה בגיל 15 (1911) ומיד הצטרף לחוג חסידי של הצייר הידוע בשם זוקטור אטל. היה מעורב במרד הסטודנטים כנגד האקדמיה והצטרף לכוחות המהפכה. בגיל 19 כבר היה קצין בצבאו של הגנרל גראנאזה (1914). ב-1919 נשלח ע"י הממשלה ללמוד אמנות בפאריז. כאן פגש את האמן המקסיקני הצעיר, דייגו ריברה. ב-1921 פרסם בברצלונה מאניפסט בזכות אמנות למען העם וסוף עידן האמנות לשמה. חזר למקסיקו ב-1922 והיה מנהיג קבוצת האמנים, שכללה בין השאר את דייגו ריברה וקלמנטה אורוסקו. עקרונותיה של הקבוצה, כולל הצהרותיהם, מקבילים לסגנונם של הקונסטרוקטיביסטים ברוסיה.

בנוסף לפעילותו כאמן היה סיקאירוס גם סוציאליסט פעיל ויצג את איגודי העובדים של מקסיקו במספר כנסים בין לאומיים: בריה"מ (1928), ארגנטינה (1929) ועוד. אי לכך נעצר מספר פעמים באשמת השתתפות בהפגנות ופעילויות פוליטיות עוינות למשטר במקסיקו.

ב-1931 פגש והתיידד עם במאי הקולנוע סרג' אייזנשטיין, שעשה במקסיקו לצורך הכנת סרט על מהפכת האיכרים. באותה שנה הוגלה ממקסיקו. תחילה התישב בלוס אנג'לס ולאחר זמן קצר (1932) עבר לניו-יורק. כאן פתח בית ספר לאמנות בו למדו רבים מאמניה הידועים לעתיד של ארה"ב, כולל ג'קסון פולק. ב-1935 הסתכסך עם דייגו ריברה, שגם הוא היה באותה תקופה בארה"ב, סביב שאלת מהותו של הראליזם המהפכני באמנות.

ב-1937 התנדב לשירות בצבא הרפובליקני הספרדי במלחמת האזרחים. עם נפילת הרפובליקה הספרדית (1939) חזר למקסיקו; אבל נאלץ לעזוב שוב (1940) בגלל חשד שהיה מעורב ברצח ליאון טרוצקי.

בתחילת שנות ה-1950 יצר סידרה של ציורי קיר דו ותלת מימדים עבור אוניברסיטת העיר מקסיקו ומוסדות ציבוריים אחרים.

בשנים 9-1965 השלים את עבודתו הגדולה ביותר (4552 מ'ר); עבודה המשתרעת בתוך ועל גבי בנין. כמו כן פרסם מספר ספרים על נושא המהפכה, האמנות וציורי הקיר. סיקאירוס נפטר ב-קוארנאבה, מקסיקו, בהיותו בן 78.

ברטון, אנדרה
Breton, André 1896-1966

משורר ומבקר צרפתי. אבי הסורראליזם. בצעירותו למד רפואה ופסיכולוגיה (פגש את פרויד). הצטרף לתנועת הדאדא ב-1919 (טריסטאן זרה, פיקאביה, דושאם, מרסל ינקו ועוד) ביחד עם חבריו, ביניהם המשוררים לואי אראגון ואשתו אלוזה טריולה, פאול אלואר ופאול רוורדי. היה ממיסדי כתב העת 'ליטראטור' בו פרסם לראשונה (1920) את מאמרו 'אוטומאטיזם': טכניקת כתיבה וציור שנועדה לאפשר יצירה ספונטנית ללא עכבות הנגרמות ע"י ההגיון.

ב-1924 פרסם את המאניפסט הסורראליסטי הראשון בו שילב את טכניקת האוטומאטיזם במסגרת רחבה יותר של

זרה, טריסטאן
Tzara, Tristan 1896-1963 משורר. ר' 1919 דאדא עמ' 502.

וארשאביצ'יק, גרגורי
Warchavchik, Gregori 1896-1972 אדריכל. ר' קוסטה וברזיל עמ' 663.

ברנר, אנטון
Brener, Anton 1896-1954 אדריכל. ר' עמ' 525.

אייזנשר, יעקב
Eiesencher, Yaacov 1896-1980 צייר. ר' עמ' 646.

ארדון-ברונשטיין, מרדכי
Ardon-Bronstein, Mordechai 1896-1992 צייר. ר' עמ' 646.

לופטגלס, עמנואל
Luftglass, Emanuel 1896-1958 צייר. ר' 1929 ישראל.

קורנברג, פריץ
Korenberg, Fritz 1896-1944 אדריכל. ר' עמ' 556.

קולביאנסקי, ישי
Kulviansky, Ishy 1896-1970 צייר. ר' עמ' 646.

ראו, היינץ
Rau, Heintz 1896-1965 אדריכל. ר' עמ' 646.

בלוק, אנדרה
Bloc, Andre 1896-1966

אדריכל, פסל וצייר צרפתי-יהודי. יליד אלג'יר. למד אדריכלות והנדסת בנין בפריז. בתום לימודיו התיידד עם לה קורבוזייה ואדריכלים מודרניים אחרים.

ב-1930 יסד את ARCHITECTURE D'AUJOURD'HUI, כתב העת לאדריכלות, והיה עורכו הראשי עד יום מותו. לאחר הפלישה הגרמנית ב-1940 נמלט לדרום צרפת וכאן החל עוסק בפיסול בסגנון מופשט. ב-1949 יסד כתב עת שהוקדש לאמנות מופשטת (נסגר 1954).

אנדרה בלוק, שנפטר בהיותו בן 70, ליווה באהדה את האדריכלות החדשה בארץ שזכתה למאמרים רבים בכתבי העת שבעריכתו.

לסקאז, ויליאם
Lescaze, William 1896-1969

אדריכל אמריקאי-שויצרי. זכור בזכות תכנון מגדל המשרדים המודרני הראשון בארה"ב ביחד עם ג'ורג' האו. נולד בז'נבה, שוויץ. למד אצל קארל מוזר, (מחלוצי אדריכלות הבטון). סיים את ביה"ס לאדריכלות בציריך ועבד זמן קצר בפריז אצל האדריכל הנרי סובאגי (עד 1920). היגר לארה"ב ועבד במשרדים בקליבלנד ובניו יורק, בסגנונות שונים, מגותיקה ועד מודרני. ב-1929 פתח משרד בשותפות עם ג'ורג' האו (Howe), מכאן ואילך ניכרת זיקה בין עבודתו והסגנון הבינלאומי.

הבנין החשוב ביותר שתכנן עם האו: בנין 'קרן החסכון של פילדלפיה' (1929-32). לאחר פרוק השותפות (1934) עם האו המשיך, כעצמאי, בעיצוב בנייני משרדים בניו-יורק - עד מותו בהיותו בן 73.

סיקאירוס, דויד
Siqueiros, David 1896-1974

צייר מקסיקני. באמנותו - בעיקר ציורי קיר - נתן ביטוי לדעותיו השמאלניות. אחד משלושת המיסדים של

אמנים המזוהים עם הסורראליזם:

Arp, Jean (Hans)	1887-1966
Man Ray	1890-1977
Ernst, Max	1891-1976
Miro, Juan	1893-1983
Masson, Andre	1896-1987
Delvaux, Paul	1897-1995
Magritte, René	1898-1967
Tanguy, Yves	1900-1955
Lam, Wilfredo	1902-1982
Dali, Salvador	1904-1989
Matta, Roberto	1912-

אמנים המקורבים לקבוצה זו:

Klee, Paul	1879-1940
Picasso, Pablo	1881-1973
Chagall, Marc	1887-1985
Chirico, Giorgio De	1888-1978
Giacometti, Alberto	1901-1966
Balthus	1908-2001

Masson, André

מאסון, אנדרה

1896-1987

צייר צרפתי. מחשובי קבוצת הסורראליזם בציור ובגרפיקה. למד אמנות באקדמיה בבריסל ובפריז (1912). גויס לצבא במלחמת 1916 ונפצע קשה (1916). לאחר תקופה בה עבד בסגנון הקוביזם, חתם ב-1922 חוזה עם בעל הגלריה קאהנווילה, שאיפשר לו לצייר ללא דאגות קיומיות. הצטרף לחוג האמנים הסורראליסטים (1924) בראשותו של אנדרה ברטון. מאסון היה המוביל בכיוון הכתיבה, הרישום והציור בטכניקת האוטומאטיזם - בדרך כלל בסגנון אקספרסיבי - ביומורפי. מאסון חי זמן מה בספרד (6-1934) ובניו-יורק (46-1940). כאן היתה לו השפעה רבה על התהוותה של 'אסכולת ניו-יורק' (אקספרסיוניזם מופשט ואמנות תנועה). לאחר המלחמה (1947) השתקע בפרובאנס שבדרום צרפת וצייר בעיקר נופים. מאז זכה למספר תערוכות חשובות במוזיאונים בעולם: באזל (1955); ניו-יורק (1976) ועוד. כמו כן נודע בזכות אזור ספרים ועיצוב תפאורות לבמה. מאסון נפטר בדרום צרפת בהיותו בן 91.

Schiaparelli, Elsa

סקיאפארלי, אלזה

1896-1973

מעצבת אופנה איטלקית. נולדה ברומא, למדה בבתי-ספר צרפתיים, שויצריים ואנגליים. עבדה בארה"ב בכתיבת תסריטים ותרגומים. בסוף שנות העשרים השתקעה בפריז והמשיכה בכתיבה, ובנוסף החלה מתעניינת בפיסול. כעבור זמן קצר פתחה סדנת אופנה קטנה משל עצמה - וקצרה הצלחה. כבר ב-1935 נחשבה למעצבת מובילה ב'אופנה העילית', ולאחריה הוסיפה גם תחומים כגון: עיצוב תכשיטים, בשמים, תכשירי קוסמטיקה, בגדים תחתוניים ובגדיים.

סגנונה נודע בזכות שילוב מרכיבים קיצוניים ופשוטים: צבעים רוויים, אביזרים דראמטיים, כריות לכתפיים, חלוקי לילה מפרווה ושילוב חרוזים, אפילו בבגדים התחתוניים - כל אלו מחוייטים בקפדנות אלגנטית.

אמנות השואבת מהכוחות הנפשיים הפנימיים; אמנות שמטרתה לבטל את המחיצות שבין חלום למציאות, הגיון וטורף, אובייקטיביות וסובייקטיביות, או כפי שמעיד השם, אמנות שתיצור סינטזה חדשה שהיא 'מעל למציאות' (SURREALISM בצרפתית = מעל למציאות). מקורו של השם עצמו בתפיסה אמנותית שהחל בה המשורר והאמן גיום אפולינר סמוך למותו (1918).

אל התנועה הסורראליסטית הצטרפו עם השנים לא רק אמני הדאדא אלא עוד יוצרים רבים ביניהם ז'אן ארפ, מאקס ארנסט, סאלבדור דאלי, פאול דלוואו, וילפרדו לאם, אנדרה מאסון, רנה מאגריט, חואן מירו, מאן ריי וכן כמה אמנים שהיו מקורבים לקבוצה, כגון פאבלו פיקאסו, גיורג'ו דה צ'יריקו, מארק שאגאל ופאול קליי. צריך לציין שלמרות שרק חלק מאמנים אלו אימצו לעצמם את טכניקת האוטומאטיזם, עשו כולם נסיונות בתחום ביטול המחיצות שבין ההזיה והמציאות או התת מודע והמודע.

ב-1925 קיימו הסורראליסטים את התערוכה הראשונה בפריז שהפכה למעין ארוע דאדאיסטי בפני עצמו. עם זאת, יש להבחין בין שתי התנועות: הסורראליזם, בניגוד לדאדא אינו תנועת מחאה אנטי-תרבותית, אלא תפיסה חיובית השואפת לסינטזה חדשה.

ב-1930 ניסח ברטון מחדש את המאניפסט הסורראליסטי (השני), כדי להבהיר נקודות מעורפלות ובנסיון להבדיל בין הסורראליזם והפיסיכולוגיה. מכאן ואילך החלו ברטון וידידיו להסחף במערבולת הארועים הפוליטיים ששטפו את אירופה. תחילה הצטרפו למפלגה הקומוניסטית. אבל ברטון היה מהראשונים שהתאכזב ועזב (1935). כעבור שלוש שנים (1938) אף עשה נסיון ליסד עם ליאון טרוצקי תנועת אמנות בין לאומית בשם 'הפדראציה העצמאית לאמנות המהפכה'.

לאחר כיבוש צרפת ע"י הנאצים ברח ביחד עם רוב הסורראליסטים לארה"ב. כאן ארגן ברטון את התערוכה הסורראליסטית השנייה באוניברסיטת ייל (1942), כולל ניסוח מחדש (השלישי) של המניפסט הסורראליסטי.

לאחר מלחמת 2 עזרו ברטון ורוב הסורראליסטים לפריז שם התקיימה בשנת 1947 התערוכה הסורראליסטית השלישית והאחרונה.

לנוכחות הסורראליסטים ואמנים אירופאים אחרים בארה"ב היתה השפעה מכרעת על התהוותה של אסכולת ניו-יורק; השפעה אותה ניתן להשוות למגע שהיה בשנים שלפני מלחמת 1914 בין הפוטוריסטים האיטלקיים והקוביזם, או בין האוונגארד הרוסי לקוביזם ולפוטוריוזם. כדי לעמוד על משמעותה של השפעה זו עלינו לזכור שדרך כלל היו האמריקאים מבודדים מקהילת האמנים הפריזאים. כאן, נוצר לפתע מגע ישיר יחיד במינו אפילו במושגים אירופאים: מאקס ארנסט, יוזף אלברס, מאקס בקמן, גיורג' גרוס, ליונל פיינינגר, מאן ריי, פייט מונדריאן, מארק שאגאל, אלכסנדר ארכיפנקו, נחום גאבו, פרנאן לגיה, אנדרה מאסון, איב טאנגי, מרסל דושאם, חואן מירו, סלבאדור דאלי, רוברטו מאטא ועוד.

עם כל זאת ולמרות הטכניקה הדומה ביסודה, שונה אסכולת ניו-יורק - הידועה גם בשמות כגון אקספרסיוניזם מופשט ואמנות תנועה - מכל זרם אמנותי אירופאי; שוני אותו ניתן רק לחוש ולראות, אבל קשה ביותר להגדירו במילים.

ועבד שבע שנים כסתת אבן. ב-1930 עבר שוב לפראג. ב-1938 קיים תערוכה ראשונה של פסלים. באותה שנה, לאחר פלישת הנאצים לצ'כיה, ברח לפריז. כאן קיים תערוכה שזכתה לביקורת חיובית. בגלל הכיבוש הגרמני נמלט לקובה וב-1943 הגיע לארה"ב. השתתף במספר תערוכות ואף קיבל אזרחות אמריקאית. ב-1954 נסע לרומא ולאחר מכן השתקע בפירנצה (1956). רדר, שנפטר בגיל 66, ידוע בעיקר בזכות פסליו בסגנון הקרוב במידת מה לסורראליזם.

עבודותיו מוצגות במוזיאונים רבים בארה"ב, פירנצה ותל-אביב. אוסף גדול של פסליו מוצג דרך קבע באולם הכניסה של 'בית אסיה' בת"א.

Bourgeois, Victor **בורג'וא, ויקטור**
1897-1962
אדריכל בלגי. מחשובי המודרניסטים בארצו. למד וחי בבריסל. עסק בארכיטקטורה מגיל 23 (1920) ועד מותו בגיל 65. השתתף בתערוכות שיכון הוורקבונד בוויסנהוף, שטוטגארט (1927). סגן נשיא קונגרס CIAM (1928-45) וארח את הכנס השלישי של הקונגרס בבריסל (1930). נשיא ארגון האדריכלים ומתכנני ערים המודרנים בבלגיה (-1936). התמחה ולימד שנים רבות את נושאי הבינוי והדירור. בורג'וא נחשב בזמנו לאדריכל המודרני החשוב ביותר בבלגיה.

Djo-Bourgeois, Eduard Joseph **דז'ו-בורג'וא, אדוארד ז'וזף**
1898-1937
אדריכל. ר' עמ' 583.

Koch, Mogens **קוך, מוגנס**
1898- מעצב. ר' עמ' 738.

Arnadet, Alfred **ארנדט, אלפרד**
1898-1976 מעצב. ר' עמ' 525.

Gutman, Nachum **גוטמן, נחום**
1898-1989 צייר וסופר. ר' עמ' 434.

Shore, Zvi **שור, צבי**
1898-1979 צייר. ר' עמ' 556.

Dicker, Israel **דיקר, ישראל**
1898-1949 אדריכל. ר' עמ' 557.

Rechter, Zeev **רכטר, זאב**
1898-1960 אדריכל. ר' עמ' 557.

Rosengarten, Mordechai **רוזנגרטן, מרדכי**
1898- אדריכל. ר' עמ' 647.

Barkai, Sam **ברקאי, סם**
1898-1975 אדריכל. ר' עמ' 558.

El-Chanani, Arie **אל-חנני, אריה**
1898-1985 אדריכל וצייר. ר' עמ' 558.

Alto, Alvar **אלטו, אלואר**
1898-1976

אדריכל ומעצב פיני. נודע בזכות שילוב המודרניזם עם צורות אורגניות וחומרים טבעיים. למד אדריכלות בהלסינקי (1916-21). לאחר התמחות של שנתיים פתח משרד עצמאי בעיר מולדתו ייבסקילן (JYVASKYLAN) שנה לאחר מכן נישא לאדריכלית אינו מאריסין שהיתה שותפה בעבודתו.

לאחר מלחמי'2 (1947) יצאה בקולקציה מדהימה - בצבעי ורוד מזעזע (SHOCKING PINK) - שהיתה לשיחת היום. הקולקציה הבאה, מדהימה לא פחות, היתה בצבע כחול קפוא (ICE BLUE) - בשילוב עם פרוות צבועות. ב-1949 פתחה סניף בניו-יורק, שהתמחה באופנה לציבור הרחב. סקיאפארלי, שנפטרה בפריז בהיותה בת 77, נחשבת, כמו כריסטיאן דיור, כמי שעשתה להפצת תודעת האופנה לאחר מלחמי'2.

Eesterne, Cor Van **איסטרו, קור ואן**
1897-1988 אדריכל. ר' עמ' 508.

Stolz, Gunta **שטולצל, גונטה**
1897-1983 מעצבת. ר' עמ' 525.

Peterhans, Walter **פטרהאנס, וולטר**
1897-1960 צלם. ר' עמ' 525.

Scheper, Hinnerk **שפר, היינרק**
1897-1957 צייר. ר' עמ' 525.

Holiday, Clifford **הולידיי, קליפורד**
1897-1960 אדריכל. ר' עמ' 556.

Lubin, Arie **לובין, אריה**
1897-1980 צייר. ר' עמ' 434.

Pinkerfeld, Jacob **פינקרפלד, יעקב**
1897-1956 אדריכל. ר' עמ' 556.

Saba, Shalom **סבא, שלום**
1897-1975 צייר. ר' עמ' 647.

Schwerin, Ludwig **שוורין, לודויג**
1897-1983 צייר. ר' עמ' 647.

Shemi, Menachem **שמי (שמידט), מנחם**
1897-1951 צייר. ר' עמ' 434.

Delvaux, Paul **דלוואו, פאול**
1897-1995

צייר בלגי. מחשובי הסורראליסטים. למד אדריכלות וציור באקדמיה בבריסל. התחיל דרכו כניאו-אימפרסיוניסט ואח"כ נחשב לאקספרסיוניסט. ב-1935 עבר לפריז שם התרשם מעבודותיהם של דה ציריקו וסאלבדור דאלי והצטרף לתנועת הסורראליזם. נודע בזכות סגנונו, שהוא סינטזה בין דה-ציריקו, דאלי ומאגריט. זכה להצלחה בין לאומית גדולה בסוף שנות הארבעים (לאחר מלחמי'2). דלוואו לימד ציור באקדמיה בבלגיה בשנים 1950-62.

Ryback, Issaschar **ריבאק, יששכר**
1897-1934

צייר יהודי-רוסי מאסכולת פריז. למד אמנות בקייב (-1911) ובמוסקבה (1918-19). עבר לברלין (1921) וחזר לרוסיה (1925). שנה לאחר מכן (1926) עזב והשתקע בפריז. כעבור 8 שנים חלה ונפטר בפריז בגיל 37. ריבאק נחשב לאחד האמנים החשובים של אסכולת פריז. ב-1964 תרמה אלמנתו אוסף חשוב של תמונותיו למדינת ישראל.

Reder, Bernard **רדר, ברנארד**
1897-1963

צייר ופסל יהודי רומני. פעל בצ'כיה, בצרפת ובארה"ב. נולד בצ'רנוביץ. למד אמנות בפראג. חזר לצ'רנוביץ (1923)

- עבודות עיקריות:
1927 עיצוב שרפרף עץ. (ניתנים לאחסנה קומפאקטית זה על גבי זה.)
1927-28 רהיטים לחדר ילדים (תוכננו במקור לשימוש עצמי).
1929-33 בית מרפא לחולי שחפת ומגורי רופאים. שידת מגרות עץ לבוד עם רגלי מתכת.
1930-31 בית חרושת למוצרי תאית. ספריה עירונית בויפורי (הושלם 1935 נהרס במלחמה'2).
1930-33 כסא פאימו (PAIMO) ועגלת תה (עיש הסנטוריום שתכנן בתקופה זו).
1935 יסד ביחד עם אשתו ומאיראה גוליסון את חברת 'ארטקי' (ARTEK) לעיצוב ויצור רהיטים ומוצרים (החברה ממשיכה לפעול עד היום); במקביל פיתח כורסאות עץ תוך ניצול גמישות העץ במקום קפיצים.
1936 מפעלי התאית בסוניה (שלב א' הושלם ב-1939 שלב ב' 1954).
1937 הביתן הפיני בריד הבייל בפריז. עיצוב אגרטי זכוכית בצורות ביומורפיות. יש הסוברים שמקור ההשראה של צורות אלו הם 1000 אגמיה המפורסמים של פינלד. מכאן ואילך רוב עיצוביו הם פיתוח ושכלול דגמים קודמים.
1938 תערוכת 'עבודות' במוזיאון לאמנות מודרנית בניו-יורק.
1939 הביתן הפיני בתערוכת הבייל בניו-יורק. וילה 'מאיראה' למשפחת גוליסון.
 בשנת 1939 שרת אלטו זמן קצר בצבא הפיני במלחמה הרוסית פינית. משנות הארבעים ואילך הכין מספר רב של תכניות עירוניות ואזוריות. בשנים 1946-8 שהה בארה"ב כמרצה לארכיטקטורה במכללת אמ.אי.טי (M.I.T.). באותה תקופה תכנן את בנין מעונות הסטודנטים. חזר לפינלנד בגלל מחלת אשתו (נפטרה 1949). נישא שנית (1952) לאדריכלית אליסה מקיניימי, איתה עבד עד סוף חייו.
1952 בנייני אוניברסיטה (הושלמו ב-57) ובנין המועצה האזורית ב-JYASKLAN.
1956 בית תרבות בהלסינקי.
1958 מרכז התרבות בוולסבורג גרמניה (הושלם 1963). אלטו השתתף בחייו בעשרות תחרויות אדריכליות בפינלנד ומחוצה לה וזכה 19 פעמים בפרס ראשון - החל מפרויקט שיכון עובדים בעיר מולדתו (1923) ועד לכנסייה הפרוטסטנטית בציריך (1967). אלטו נפטר בהלסינקי בהיותו בן 78. לאחר מותו המשיכה אשתו, אליסה מקיניימי, והשלימה פרויקטים שהיו בשלבי תכנון וביצוע.
בודואין, יוג'ין
 1898-1983
 אדריכל צרפתי. מחשובי המודרניסטים בארצו. למד בבו-זאר. סיים בהצטיינות וזכה בפרס רומא. היה שותף (-1925 עם האדריכל מרסל לודז. משנת 1933 ואילך היה אדריכל אחראי לבנייני ציבור בצרפת. ראש המגמה
- לאדריכלות באוני ז'נבה (68-1940) ומנחה בבו-זאר (מ-1946 ואילך). נשיא 'האיגוד העולמי של האדריכלים (U.I.A. 1960-64).
 למרות חינוכו הקלאסי בבו-זאר נודע בגישתו הפונקציונאלית המחמירה. הירבה לבנות שיכונים, הנודע שבהם 'סיטה לה מואט, דה ראנסי' (1934) בשיתוף מרסל לודז; שיכון זה, כולו בבניה טרומית, הוא מהראשונים בהם שולבו טורי בניינים בני 4 קומות עם חמישה מגדלים בני 16 קומות, ונחשב כאב-טיפוס לשיכונים, שנבנו ממחצית שנות ה-1940 ועד סוף שנות ה-1950. בודואין נפטר בהיותו בן 85.
ברואק, יוהנס ואן דר
 1898-1978
 אדריכל הולנדי. מראשוני הקונסטרוקטיביסטים במערב. למד במכללה הטכנית ב-דלפט (סיים 1924). עצמאי בשותפות עם י.א. ברינקמן (1937-47). משנת 1948 היה שותף עם בקאמה.
 חבר הקונגרס לאדריכלות (CIAM) מ-1947 ו'צוות X' 1963. מנחה לאדריכלות ותכנון ערים בדלפט (1964-1974). מפקח האקדמיה לאדריכלות באמסטרדאם (1966-76). נפטר בהיותו בן 80. עבודות מפורסמות: ע"ע באקמה (1914-81). (Bakema)
קאלדר, אלכסנדר
 1898-1976
 פסל אמריקאי. נודע בזכות פיתוח 'מובילים' = פסלים הנעים בחלל ע"י תנועות האויר. נולד בפנסילבניה. דור שלישי למשפחת פסלים. בצעירותו עסק בעיקר בספורט. סיים מכללה טכנולוגית בניו-ג'רסי (1919) במגמה להנדסת מכונות. בגיל 24 התחיל ללמוד רישום וציור בניו-יורק, ברוח אסכולת הראליזם האמריקאי.
 לקוימו עבד כמאייר נושאי האבקות וקרקסים, בכתב עת של המשטרה ובמקביל עיצב צעצועים. ב-1926 קיים תערוכה ראשונה בניו-יורק. באותה שנה, בגיל 28, עבר לפריז. כאן יצר דמויות קטנות של חיות מחוטי ברזל ומעץ. לאחר תקופת מה שילב אותם ליצירה אחת בשם 'קרקס מיניאטורי', שזכתה לתגובה נלהבת בין ידידיו: חואן מירו, גיאקומטי, נוגוצ'י ועוד. הצלחה זו הובילה אותו ליצירת פסלים גדולים יותר, עד 3 מטר, בסגנון דומה. עבודות אלו הוצגו בתערוכה בניו-יורק (1928) ובברלין (1929). כמו כן הציג תערוכת תמונות (1929) בפריז, עם דברי הסבר שנכתבו ע"י ידידו הצייר ז'ול פאסקין.
 בשנים 1930-31 החל ליצור פסלים קינטיים שהופעלו, לעתים, ע"י תנועת האויר ולעתים ע"י מנוע חשמלי. ליצירות אלו ניתן השם 'מוביל' (MOBILE) ע"י ידידו, האמן מארסל דושאם. בשנת 1931 החל לעצב תכשיטים ולאיייר ספרים; כמו כן הצטרף לארגון האמנים 'הפשטה יצירה'. ב-1937 הוזמן ע"י האדריכל חוזה לואי סרט לעצב מזרקה לביתן הספרדי בתערוכה הבינלאומית בפריז; ביתן שכלל גם ציור קיר של מירו ואת התמונה הידועה 'גרניקה' של פיקאסו. בשנת 1943 אורגנה לו תערוכת יחיד במוזיאון לאמנות מודרנית בניו-יורק. בשלב זה החל גם לעבוד על פסלים גדולי מימדים - לא קינטיים - בשם 'סטבילים' (STABLES).

מכאן ואילך הוזמנו עבודותיו ע"י אדריכלים רבים: ברור, וילאנואבה (תקרת האולם באוני' קראקאס), אי.א.מ.פי (אולם הכניסה במוזיאון הלאומי בווינגטון) וכו'. אחד מפסליו ניצב בירושלים. בתחילת שנות ה-1970 השתקע בצרפת ליד טור, מקום בו יצר דגמים קטנים של פסליו, שבוצעו לאחר מכן ע"י מפעל המתכת המקומי. קאלדר נפטר בניו-יורק בהיותו בן 78.

Shahn, Ben

שאן, בן
1898-1969

צייר וגרפיקאי אמריקאי-יהודי. נודע בזכות תמונות על נושאים פוליטיים וחברתיים. נולד בקובנה (רוסיה). הגיע עם הוריו לניו-יורק כשהיה בגיל 8. בילדותו עבד כעוזר בסדנת ליטוגרפיות. למד באוני' ניו-יורק ובאקדמיה לעיצוב וציור. בגיל 21 ושוב בגיל 24 היה באירופה. נודע לראשונה כאשר הוצג תערוכת (1931-2) תמונות על נושא משפט סאקו וואנזטי (שני אנארכיסטים אמריקאים שהוצאו להורג כנראה באשמת שוא).
שנה לאחר מכן ערך תערוכה שניה על נושא משפט אחד ממנהיגי תנועת העבודה בארה"ב. באותה שנה (1933) עבד ביחד עם דיגו ריברה על ציור הקיר שנועד לאולם הכניסה של 'מרכז רוקפלר' בניו-יורק (הציור הושמד). במשך שנות השלושים הועסק במסגרת המבצע הממשלתי לסיוע לאמנים.

בשנים 8-1947 אורגנה לו תערוכה מקפת במוזיאון לאמנות מודרנית בניו-יורק ובבוסטון. ממחצית שנות ה-1950 ואילך זנח את סגנון הראליזם החברתי הלוחם ופנה לאפיקים יותר אישיים.
לבן שאן, שנפטר בניו-יורק בהיותו בן 71, היתה השפעה רבה על הדור הצעיר של אמנים, שלמדו אצלו במכללת 'קופר יוניון', הן מבחינה טכנית והן מבחינת המעורבות החברתית.
בין תלמידיו היותר ידועים: קבוצת הגרפיקאים 'פוש פינ' (PUSH PIN): מילטון גלייזר, אד סורל, סיימור שוואטס ועוד.

Moore, Henry

מור, הנרי
1898-1986

פסל בריטי. מחשובי האמנים במאה ה-20. זכור בזכות דמות האדם בצורות אורגניות על גבול המופשט. בנו השביעי של כורה פחם מאזור לידס, שהיה סוציאליסט וחבר תנועת העבודה שלמד בכוחות עצמו. ב-1917 התגייס לצבא, נשלח לצרפת ונפגע בהרעלת גז. ב-1919 קיבל מילגת שיקום והחל ללמוד בבית הספר לאמנות ב-לידס, מקום בו למדה באותה תקופה גם הפסלת לעתיד ברברה הפוורת. בתום השנה זכה במילגת המשך לימודים (3 שנים) במכללה המלכותית לאמנות בלונדון.

כשסיים לימודיו מונה למנחה, וקיבל מילגה נוספת לנסיעה של שישה חודשים לפריז ואיטליה. כעבור שנתיים, בגיל 30 (1928), ערך תערוכה ראשונה בלונדון. לעבודותיו בשלב זה זיקה לבראנקוסי ולאמנות הפרימיטיבית (בעיקר מרכז אמריקה).

שנה לאחר מכן התחתן ועבר לגור בפרברי לונדון, כמו כן קיבל הזמנת עבודה ציבורית ראשונה: תבליט לבנין משרד התחבורה בלונדון.

ב-1931 קיים שוב תערוכת יחיד בלונדון. למרות דברי פתיחה מעודדים, של הפסל יעקב אפשטיין, זכה לביקורת שלילית ביותר ונתבקש לעזוב את המכללה המלכותית. סמוך לאחר מכן פתח בית ספר לאמנות משלו. במשך שנות השלושים הלך והתגבש סגנונו המוכר: צורות אנושיות מעוגלות וחללים (חורים) גנטיבים.

בתקופה זו התיידד עם קבוצת אמנים שהתארגנו וקיימו תערוכה אחת בלבד (1933) תחת השם 'יחידה 1' (UNIT ONE). על קבוצה זו נמנו בין היתר ברברה הפוורת, בעלה בן ניקולסון והתאורטיקן הרברט ריד, שכתב גם את המונוגרמה הראשונה על עבודותיו.

עם פרוץ מלחמת 2 עבר לגור מחוץ ללונדון ורכש בית שהפך למשכנו הקבוע. בשנות המלחמה הכין סידרת רישומים בהם תאר את תושבי לונדון, שמצאו מקלט במנהרות הרכבת התחתית. במקביל יצא לרשום רישומים של פועלי המכרות באזור ילדותו. בשנת 1943 קיבל מהכניסה האנגלית הזמנה לשני פסלים: 'האם והבן' ושנה לאחר מכן 'המשפחה'. ביצירות אלו ניכרת תפנית לכיוון פיגוראטיבי שמרני יותר. ב-1946 התקיימה תערוכת עבודותיו במוזיאון לאמנות מודרנית בניו-יורק. מכאן ואילך נודע שמו בכל רחבי אירופה וארה"ב והוא זכה להזמנות ציבוריות, רובן עד שנות ה-1950. על נושא האם, הילד והמשפחה. במחצית שנות ה-1950 חל מפנה מסוים נוסף בעבודתו לכיוון ההפשטה. מור נפטר, ב-הארטפורדשייר אנגליה, בהיותו בן 88.

מאגריט, רנה

1898-1967

Magritte, René

צייר בלגי. אחד מחשובי הסורראליסטים. בציוריו שילב את הפאנטאסטי, המוזר, המגווח והמסתורי (השם המלא: רנה-פרנסוא-גיסלאן מאגריט). אחת מחיותיו הקשות היתה התאבדותה של אמו כשהיה בן 15. למד ציור באקדמיה לאמנות בבריסל (18-1916). עבד כמעצב במפעל טפטים וסוכנות פירסום. ב-1925 שהה בפריז והתיידד עם הציירים והמשוררים הסורראליסטים. שנה לאחר מכן חתם חוזה עם גלריה לאמנות בבריסל. ב-1930 חזר לבריסל ומכאן ואילך הקדיש כל זמנו לציור בסגנון המשלב תיאורים מדויקים בשילובים דימוניים (בדומה למאקס ארנסט), רובם על גבול ההומור. במקביל הלך והתפרסם ותמונותיו הוצגו בכל התערוכות החשובות של האמנות המודרנית. מאגריט נפטר בבריסל בהיותו בן 69.

אשר, מוריטץ קורנליס

1898-1972

Escher, Maurits Cornelis

צייר וגרפיקאי הולנדי. לסגנונו זיקה ישירה לסורראליזם. למד במכללה לעיצוב בהארלם, הולנד (22-1919). בתחילה צייר בעיקר נופים של טבע וערים באיטליה. לאחר ביקור בדרום ספרד פנה לעיצובים גיאומטריים המבוססים על צורות של צפרים, פרחים, דגים וכו'. מכאן ואילך המשיך ופיתח טכניקות ציור המדגישות את תענוגי האשליה, הנוצרים ע"י עיוותים בטכניקת הפרספקטיבה והאקסונומטריה. לאחר מלחמת 2 הוסיף לציוריו נופך של אבסורד סורראליסטי. לאלו הוסיף גם מימד מתמטי שהביא לתערוכה של יצירותיו בקונגרס המתמטיקאים באמסטרדם (1964). אשר נפטר בהיותו בן 74.

קורבוזייה, על תכנון העיר שאנדיגאר. מאקסוול פריי וג'יין דרו פרשו מעבודה ב-1973.

Stam, Mart

סטאם, מארט (מארטינוס)
1899-1986

אדריכל הולנדי. פעל בסגנון הפונקציונליזם הקיצוני. למד שנתיים שרטוט (1917-19). עבד במשרדים שונים, ביניהם הנס פולציג ומאקס טאוט בברלין (1922); וורנר מוזר בציריך (1923-24). ערך את כתב העת ABC (1924-28) ביחד עם אל ליסיצקי (נפגשו לראשונה בברלין), הנס מאייר, הנס שמידט ואמיל רוט (בתקופה זו תכננו בשיתוף עם ליסיצקי את פרויקט 'תומכי העננים': בנייני משרדים בצורת שערים למוסקבה). בשנים 1925-28 עבד במשרד י.א. ברינקמן ול. ואן דר וולוגט על תכנון ביהח'ר 'ואן נלה' בהולנד; בנין זה הוא דגם ראשון לבניה קונסטרוקטיביסטית במערב. הוזמן ע"י מיזו ואן דר רו להשתתף בתערוכת הבנין בווייסנהוף (1927). חבר מיסד קונגרס CIAM (1927-8). מרצה אורח בבאוהאוס בתקופתו של הנס מאייר (1928-29). תכנן שיכונים בפרנקפורט בפיקוחו של ארנסט מאי (-1929). הצטרף לצוות התכנון של ארנסט מאי במוסקבה (1930). חזר להולנד והתחתן (1934) עם הארכיטקטית לוטה ביז (Beseel), שהיתה שותפה בכל עבודותיו מכאן ואילך.

בשנת 1946 יסד את כתב העת לעיצוב ואמנות OPEN OOG ביחד עם האדריכל גריט ריטוולד, ההסטוריון הנס ל"ק יפה וקרל סנדברג, אוצר מוזיאון 'סטדליק' באמסטרדאם (סנדברג היה לימים האוצר הראשון של אוסף האמנות המודרנית במוזיאון ישראל בירושלים). מארט סטאם ולוטה ביז הוזמנו לתכנן וללמד (1948-52) בגרמניה המזרחית. ב-1953 חזרו להולנד וניהלו משרד תכנון עצמאי, עד פרישתם מעבודה ב-1966. סטאם נפטר כעבור 20 שנה, בהיותו בן 93.

Torroja, Eduardo

טורוחה, אדוארדו
1899-1961

מהנדס אדריכל ספרדי. מחשובי המתכננים בתחום הבטון המזוין. נולד ולמד הנדסה אזרחית במדריד (סיים 1923). עבד ארבע שנים כשכיר בחברת בניה ופתח (1927) משרד עצמאי - 'מכון טורוחה' - שהוא עד היום מהמובילים בעולם בתחום חקר שיטות הבניה. טורוחה נודע לראשונה בזכות גגות הבטון, העשויים כקליפות דקות, שתכנן (1933) לשוק בעיר אלגסיירה ולהיפודרום במדריד. בניגוד לגישה ההנדסית מתמטית המקובלת, התבסס טורוחה בתכנונו על תחושה ודמיון, בעוד שהחישוב המתמטי המקובל משמש רק כאמצעי עזר לישום הרעיון בפועל. טורוחה נפטר במדריד בהיותו בן 62.

Havlicek, Joseph

הבליצ'ק, יוסף
1899-1961

אדריכל צ'כי. עשה לביסוס המודרניזם בארצו. נולד ופעל בפראג. בתקופת לימודיו (1916-26) היה מושפע מהאדריכלות של יוזף הופמן. בנייני משרד הגימלאים הממלכתי בפראג (1921-33), שכללו מרכז קניות ודירות, נחשבו בשעתו לדוגמא החשובה

Ben Sira, Yaacov

בן סירה (שיפמן), יעקב

1899-1994 מהנדס. ר' עמ' 562.

Neufeld, Joseph

נויפלד, יוסף

1899-1980 אדריכל. ר' עמ' 561.

Rubin, Karl

רובין, קרל

1899-1955 אדריכל. ר' עמ' 571.

Frenkel-Frenel, Isaac

פרנקל-פרנל, יצחק

1899-1981 צייר. ר' עמ' 559.

Tamayo Ruffino

טאמאיו רופינו

1899-1991

צייר מקסיקני. שילב באמנותו את הסגנונות האירופאים המודרניים עם הפולקלור העממי של מולדתו. נולד בעיר השדה אואהאקה (OAXACA) למשפחה המשתייכת לשבט ה-זאפוטק. כשהתייתם בגיל 12 עבר לגור עם דודתו בעיר מקסיקו וכאן החל להתעניין באמנות. למד שנה אחת באקדמיה המקומית והמשיך בסדנאות פרטיות ובכוחות עצמו. בן 22 מונה כאחראי לאוסף הציור במח' לאטנוגרפיה של המוזיאון הלאומי לארכיאולוגיה.

אין ספק שהמגע עם האמנות העממית המקסיקנית השפיע על עבודתו כצייר; אלא שבניגוד לנטייה הכללית, לאחר מהפכת 1910 לא פנה לכיוון ה"ראליזם הלוחם". אי לכך לא זכה להזמנות ציבוריות לציורי קיר. אדרבא, טאמאיו נודע כמתנגד חריף לערוב אידיאולוגיות פוליטיות ואמנות וחסיד הציור על בד בסגנון קוביסטי סורראליסטי.

עמדה זו הביאה לגינוי חריף מצד "שלושת המקסיקנים הגדולים" - ריברה, אורוסקו וסיקאירוס - כמייצגת את רוח הבורגנות האירופאית. אבל, לעומת זאת, זכה להצלחה בין חובבי האמנות המודרנית הן באירופה והן בארה"ב.

בהיותו בן 39 (1938) השתקע בניו-יורק, מקום בו עבד למחיתו כמורה לציור בבתי ספר פרטיים. בשנות מלחמ"ע הצטרף לקהילת אמני פריז - בעיקר הסורראליסטים - מהם צמחה בהמשך האמנות המופשטת של ארה"ב.

רק בשנות ה-1950 זכה להכרה במקסיקו, שהתבטאה בהזמנת מספר ציורי קיר ביניהם, היותר חשובים, עבור המוזיאון לאמנות: "לידתה של הלאומיות" ו"מקסיקו היום". במקביל המשיך ללא לאות ליצור במלוא המרץ בדים, רישומים ופסלים. בשנת 1974 יסד בעיר מולדתו אואהאקה את המוזיאון לאמנות טרום קולומביאנית, הכולל 1,300 פריטים מאוספו הפרטי. בשנת 1981 יסד בסמוך לעיר מקסיקו את "המכון לאמנות עכשוית ע"ש רופינו טאמאיו", הכולל 300 יצירות של אמנים מודרניים. טאמאיו נפטר בעיר מקסיקו בהיותו בן 92.

Fry, Edwin Maxwell

פריי, אדווין מאקסוול

1899-1989

אדריכל אנגלי. מחלוצי המודרניזם בבריטניה. למד ארכיטקטורה בליברפול. עבד במשרד אדריכלים עד 1934. שותף עם וולטר גרופיוס (1934-36). שותף עם האדריכלית (אשתו) ג'יין דרו (Drew 1911-1996) מ-1942. מ-1946 פעלו פרי ודרו במסגרת שותפות, עם אדריכלים שונים בראשותם. פרי-דרו התמחו בבניה באזורים חמים וטרופיים. בשנים 1954-1951 עבדו, בשיתוף עם לה-

ביותר של הסגנון המודרני בשנות ה-30. הבליצ'ק נפטר בפראג בהיותו בן 62.

בלוסקי, פייטרו

1899-1994

אדריכל אמריקאי. נולד באנקונה, איטליה. למד הנדסה אזרחית באוניברסיטת רומא (סיים 1922). הגיע לארה"ב בכספי מילגה, שאפשרה לו המשך לימודי הנדסה באוניברסיטת קורנל (עד 1924). עבד כמפקח מכרות (-1924) ואח"כ כשרטט במשרד אדריכלים ומהנדסים בפורטלנד, אורגון (7-1925). המשיך כמעצב בכיר (1927-32) וכשותף (42-1932). ב-1943 פתח משרד עצמאי, אותו העביר ב-1950 לשותפות האדריכלים אס.או.אם (SOM). שימש כדיקן הפקולטה לאדריכלות ב-א.מ.אי.טי (M.I.T., 1951-65). בהיותו בן 66, שב ופתח משרד עצמאי בבוסטון ופורטלנד.

מזוהה עם תנועת רגיונאליזם/האדריכלות האזורית (REGIONAL ARCHITECTURE/REGIONALISM), של צפון מערב ארה"ב; תנועה שעקרונותיה פשטו במשך השנים בכל רחבי העולם: שימוש בחומרים מקומיים בבניה למגורים וגישה מעשית במבני ציבור; גישה פשוטה וברורה ללא דעות אסתטיות מוקדמות.

בלוסקי תכנן בחייו עשרות בתי מגורים, כנסיות, בתי כנסת, מבני מסחר ומבני חינוך, ביניהם המוזיאון לאמנות פורטלנד (התחלה 1931) ומכללת ג'וליארד למוסיקה ומחול, מרכז לינקולן, ניו-יורק (גמר עבודה 1970).

פונטאנה, לוצ'יו

1899-1968

צייר איטלקי. מחשובי האמנים המודרניים. נולד בארגנטינה למשפחה איטלקית. אביו, שהיה פסל, חזר עם משפחתו למילאנו ב-1905. למד פיסול אצל אביו ובאקדמיה בררה במילאנו (1928-30).

בגיל 31 (1930) ערך תערוכה ראשונה של עבודותיו והיה בין האמנים המופשטים הבולטים באיטליה. ב-1934 עבר

לפריז והצטרף לקבוצת 'הפשטה יצירה'. שנה לאחר מכן פרסם והשתתף בתערוכה הקבוצתית הראשונה של אמנים איטלקים בסגנון מופשט. את שנות המלחמה (6-1940) עשה בבואנוס איירס, ארגנטינה. ב-1946 פרסם את 'המאניפסט הלבן' בו קרא לאמנים להתייחס לטכנולוגיות החדשות, כגון מנורות ניאון, פלואורצנט וטלוויזיה, על-מנת להתגבר על מגבלות הפיסול והציור המסורתי. בשנים שלאחר מכן המשיך לפרסם מאניפסטים (עד 1951) שמשכו תשומת לב רבה הן בארגנטינה והן באיטליה. יש הסוברים שרעיונותיו משרשים רבים מהארועים העתידיים להתרחש באמנות: אמנות תנועה; אמנות סיבבתית; אמנות חופשית (INFORMEL); אמנות אופסטית; אמנות מושגית ועוד. פונטאנה היה גם מהראשונים (1958) שיצר שסע בוד; טכניקה שהיא בו זמנית דרמטית ודו ותלת מימדית. ב-1959 יצר סדרות בשם קואנטה (QUANTA): בדים בצורות שונות וחתיכות שונות הניתנות לארגון חופשי על גבי הקיר. ב-1964 החל ליצור פסלים מסיביים דמוי ביצה שסועה.

פונטאנה, שנפטר בגיל 69, זכה להצלחה בעיקר אצל הדור הצעיר באיטליה ויצירותיו מוצגות במוזיאונים רבים בעולם.

טומלין, בראדלי ווקר

1899-1953

צייר אמריקאי מאסכולת ניו-יורק. זכור בזכות תמונות מופשטות לחלוטין, המשלבות צורות גיאומטריות זעירות ההופכות למשטחים צבעוניים עדינים. נולד בסיראקוס, ניו-יורק. למד אמנות באוניברסיטת סיראקוס (21-1917) ובפריז. תחילה צייר בסגנון פיגוראטיבי קוביסטי עם אלמנטים סורראליסטיים. בשנות ה-1940 פנה לכיוון האוטומטיזם הסורראליסטי בהשפעת מאדרוול. בסוף שנות ה-1940 פיתח סגנון מקורי של מרקם גיאומטרי צבעוני הממלא את כל משטח התמונה.

טומלין, שנפטר בניו-יורק בהיותו בן 54, נמנה בין 15 האמנים הראשונים והחשובים של האקספרסיוניזם המופשט של אסכולת ניו-יורק.

* * * *